

ตารางที่ 9.1 ข้อกำหนดในการไปทัศนศึกษาต่างประเทศของจังหวัดต่างๆ (ต่อ)

จังหวัด	ระยะเวลา	ค่าใช้จ่าย	จุดหมายปลายทาง	หมายเหตุ	
กระบะบุรี	110 วัน	ประมาณ 8.8 หมื่นบาท	ไม่มีข้อกำหนด	-	
เกาะลุมปะ	ไม่เกิน 4 วัน 5 วัน	ไม่เกิน 1 แสนบาท	จีน เกาหลีใต้ หรือ ไต้หวัน	ต้องยื่นเสนอแผนการเดินทาง ล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี	
กระบะ	ไม่เกิน 4 วัน 5 วัน	ต้องไม่เกินภาระของผู้ปกครอง	ไม่มีข้อกำหนด	-	
เอะลัม	-	ต้องไม่เป็นการก่อผู้ปกครอง	เกาหลีใต้ หรือ ประเทศใกล้เคียง	-	
ฟูคูโอกะ	ไม่เกิน 5 วัน 6 วัน	-	ประเทศในเขตแปซิฟิก	ยกเว้นทวีปอเมริกา	
กระบะ	ไม่เกิน 5 วัน 6 วัน	เกาหลีใต้ไม่เกิน 8 หมื่นบาท จีน ไม่เกิน 1.1 แสนบาท อนเชียงไม่เกิน 1.3 แสนบาท	เกาหลีใต้ จีน และ ประเทศใน แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	-	
นงะกระบะ	ไม่เกิน 5 วัน 6 วัน	เกาหลีใต้ไม่เกิน 7.3 หมื่นบาท	จีน ไม่เกิน 1.1 แสนบาท	เกาหลีใต้ หรือ จีน	-
กระบะ กระบะ	ไม่เกิน 5 วัน 6 วัน	เกาหลีใต้ 8.5 หมื่นบาท จีนประมาณ 1.1 แสนบาท	เกาหลีใต้ หรือ จีน	-	
โออิดะ	ไม่เกิน 5 วัน 6 วัน	ไม่เกิน 7.5 หมื่นบาท	เกาหลีใต้	-	
มิยะกระบะ	ไม่เกิน 6 วัน 7 วัน	ต้องไม่เป็นการก่อผู้ปกครอง	ไม่มีข้อกำหนด	-	
กระบะกระบะ	ไม่เกิน 6 วัน 7 วัน	ไม่เกิน 1 แสนบาท	ไม่มีข้อกำหนด	-	
โอกินะวะ	ไม่เกิน 6 วัน 7 วัน	ไม่มีข้อกำหนด	ไม่มีข้อกำหนด	-	
เกียวโต	-	-	-	ต้องเกี่ยวข้องกับ หลักสูตรการศึกษา	
โกเบ	105 วัน	ค่าเหิรสุดเหิรค้ำประกัน	ไม่มีข้อกำหนด	ต้องยื่นเสนอแผนการเดินทาง ล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี	
ฟูคูโอกะ	ไม่เกิน 5 วัน 6 วัน	ไม่เกิน 7.7 หมื่นบาท	ไม่มีข้อกำหนด	-	

หมายเหตุ: ข้อกำหนดเหมือนกับการท่องเที่ยวในประเทศ

ที่มา) รายงานประจำปี 1995 ของสมาคมการท่องเที่ยวเพื่อทัศนศึกษาแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 9.2 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนในการไปทัศนศึกษาดังประเทศ (บาท)

ประเทศ	1992	1993	1994	1995
เกาหลีใต้	99,263	102,024	101,065	96,188
จีน	157,818	135,172	146,153	133,583
ไต้หวัน	137,407	137,762	153,561	142,883
เอเชียอื่นๆ	148,892	154,750	139,638	133,252
ออสเตรเลีย	296,850	260,871	263,407	252,043
นิวซีแลนด์			287,444	301,860
แปซิฟิก*	-	-	-	228,333
สหรัฐอเมริกา	295,159	293,761	287,412	280,959
แคนาดา			302,361	299,579
สหรัฐและแคนาดา			259,933	256,431
ฮาวาย	192,882	203,493	180,600	184,854
สหรัฐและฮาวาย			416,000	280,500
ยุโรป	312,446	328,083	345,429	319,317

*แปซิฟิก หมายถึง ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ กวม และ ไซปัน

ที่มา) รายงานประจำปี 1995 ของสมาคมการท่องเที่ยวเพื่อทัศนศึกษาแห่งญี่ปุ่น

ตารางที่ 9.3 จุดหมายปลายทางในการทัศนศึกษาดังประเทศที่ได้รับความนิยม

จุดหมาย ปลายทาง	ปีการศึกษา	จำนวน โรงเรียน	จำนวน นักเรียน	นักเรียน มัธยมปลาย	โรงเรียน รัฐบาล	โรงเรียน เอกชน	นักเรียน มัธยมต้น	โรงเรียน รัฐบาล	โรงเรียน เอกชน
เกาหลีใต้	1992	138	35,336		45	85		4	4
	1993	149	34,667	33,760	49	92	907	4	4
	1994	174	38,132	38,570	67	90	1,562	12	5
	1995	209	42,326	40,677	107	84	1,649	15	3
จีน	1992	32	8,336		10	21		0	1
	1993	76	19,768	19,619	31	40	149	4	1
	1994	97	25,445	25,126	44	46	319	5	2
	1995	109	29,644	29,497	57	46	147	5	1
ไต้หวัน	1992	20	4,999	4,999	2	18	0	0	0
	1993	19	4,441	4,330	3	15	81	0	1
	1994	23	4,388	4,388	1	22	0	0	0
	1995	20	4,357	4,357	3	17	0	0	0
เอเชียอื่นๆ	1992	13	1,715	1,715	1	12	0	0	0
	1993	23	2,485	2,485	4	19	0	0	0
	1994	22	2,440	2,203	2	18	237	0	2
	1995	37	5,547	5,309	7	28	238	0	2
โอเชียเนีย	1992	25	6,160	6,160	1	24	0	0	0
	1993	52	9,450	8,570	1	39	880	1	11
	1994	64	11,436	10,157	1	48	1,279	2	13
	1995	80	14,774	13,339	3	59	1,435	2	16
อเมริกาเหนือ	1992	35	8,635	8,635	0	35	0	0	0
	1993	54	11,865	11,270	1	48	595	1	4
	1994	69	14,483	13,708	2	60	775	2	5
	1995	81	15,580	14,801	4	70	779	2	5
สวาซ	1992	33	7,923		1	31		0	1
	1993	38	7,676	7,489	1	36	187	0	1
	1994	43	8,395	8,208	2	40	187	0	1
	1995	48	8,519	8,353	4	43	166	0	1
ยุโรป	1992	7	446	446	0	7		0	0
	1993	19	1,098	1,008	0	18	90	0	1
	1994	26	2,044	1,633	0	22	411	0	4
	1995	32	3,682	3,047	0	27	635	0	5
รวม	1992	303	73,550		60	233		4	6
	1993	430	91,420	88,531	90	307	2,889	10	23
	1994	518	106,763	101,993	119	346	4,770	21	32
	1995	616	124,429	119,380	185	374	5,049	24	33

ตารางที่ 9.4 ตัวอย่างการท่องเที่ยวเพื่อทัศนศึกษาของนักเรียนญี่ปุ่นในต่างประเทศ

ประเทศ	ตัวอย่างการท่องเที่ยว	รายละเอียด
สหราชอาณาจักร	ทัศนศึกษาลอนดอน (4 คืน 6 วัน)	• ชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอังกฤษ • ชมตึกรัฐสภาและวิหารเวสต์มินสเตอร์ • ชมการแสดงละครเพลง • เดินทางในลอนดอนโดยรถไฟใต้ดินด้วยตนเองไปยังสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับ เซอร์ลอร์ดโฮล์ม และ โยเซกิ นัตสึเมะ (นักเขียนญี่ปุ่น) • ชมพระราชวังวินด์เซอร์ • ชมสถานที่ลงนามเมกนา คาร์ตา • ชมพิพิธภัณฑ์เทนนิสวิมเบิลดัน
	ทัศนศึกษาชนบทอังกฤษและแลกเปลี่ยนกับนักเรียนอังกฤษ (4 คืน 6 วัน)	• ชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอังกฤษ • เดินทางในลอนดอนด้วยรถประจำทาง • ร่วมรับประทานอาหารกลางวันกับนักเรียนอังกฤษ • ชมการเรียนการสอนในชั้นเรียน • โฮมสเตย์กับครอบครัวชาวอังกฤษหนึ่งคืน • ดำรงบ้านเกิดของอาถรรพ์ คริสต์
	ทัศนศึกษาสกอตแลนด์ (5 คืน 7 วัน)	• ทัศนศึกษาเมืองเอดินเบิร์ก • ชมโรงงานผลิตวิสกี้ • ชมเครื่องแต่งกาย และการดนตรีในงาน Scottish Night • ทัศนศึกษาโรงเรียนศิลปะในกลาสโกว์ และเรียนศิลปะสมัยใหม่ของสกอตแลนด์ • ชมพิพิธภัณฑ์ของโรเบิร์ต ฮันส์ ผู้ประพันธ์เพลง “แสงหิ่งห้อย” (ตรงกับสามัคคีชุมนุมของไทย) ที่เมืองแอโรเวย์ • ชมทิวทัศน์ที่เป็นต้นแบบของหนังสือภาพ “ปีเตอร์ แรบบิท” ที่เมืองวินเดอร์เมียร์
	ทัศนศึกษาอังกฤษและเวลส์ (5 คืน 7 วัน)	• ทัศนศึกษาเมืองและมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด • ชมบ้านเกิดของ เชกสเปียร์ ที่เมืองสเตรตฟอร์ด บนฝั่งแม่น้ำแอวอน • ชมบรรยากาศของยุคกลางที่เมืองซวตบิวรี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน • ร่วมงานเลี้ยงอาหารบรรยากาศสมัยกลางที่เมืองคาร์ดิฟ

ตารางที่ 9.4 ตัวอย่างการท่องเที่ยวเพื่อทัศนศึกษานักเรียนญี่ปุ่นในต่างประเทศ (ต่อ)

ประเทศ	ตัวอย่างการท่องเที่ยว	รายละเอียด
เกาหลีใต้	ทัศนศึกษาเกาหลีใต้ (5 คืน 6 วัน)	• ชมโบราณสถานและวัดต่างๆ ที่เมืองกวางจู ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมเกาหลีที่มีต่อญี่ปุ่น • ชมโบราณสถานที่เมืองปูโย • ชมหมู่บ้านประวัติศาสตร์ของชนเผ่าเกาหลี • ชมพระราชวังที่กรุงโซล และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติแห่งเกาหลีใต้ • แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับนักเรียนมัธยมเกาหลีใต้
มาเลเซีย	ทัศนศึกษาถวัลร์ลัมเปอร์ และมะละกา (5 คืน 6 วัน)	• เยี่ยมโรงเรียนในถวัลร์ลัมเปอร์ • ทัศนศึกษานิคมอุตสาหกรรม • ทัศนศึกษามัสยิดอิสลาม • ชมนาฏศิลป์มาเลเซีย • ชมการทำสวนยาง • ชมสวนผีเสื้อ
	ทัศนศึกษาเกาะปันง (5 คืน 6 วัน)	• ชมพิพิธภัณฑ์ศิลปะปันง • ชมสวนพฤกษชาติและสวนผีเสื้อ • ชมหมู่บ้านสันติภาพ กำปง เซโรนง

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ของประเทศต่างๆ

บทที่ 10 กลุ่มสาวออฟฟิศ

กลุ่มสาวออฟฟิศ (office lady หรือ OL) เป็นกลุ่มที่เติบโตเป็นอย่างสูงในตลาดการใช้เวลาว่างของผู้หญิงในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการใช้เวลาว่างแทบทุกชนิดของผู้หญิงในจังหวัดขอนแก่นใช้กลยุทธ์ต่างๆ ในการดึงดูดคนกลุ่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจร้านอาหาร คาเฟ่ หรือ แม้แต่ธุรกิจที่เข้าข่ายการพนัน เช่น แข่งม้า แข่งจักรยาน หรือ ปาจิงโกะ (pin ball) ในกรณีของการแข่งม้า ผู้ประกอบการได้ใช้กลยุทธ์การสร้างจ็อกกี้หน้าตาดีให้เป็นคาราของวงการ ซึ่งก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ในกรณีของปาจิงโกะ ผู้ประกอบการได้เปลี่ยนบรรยากาศของร้านให้มีแสงนีออนน่ากลัว มาสู่บรรยากาศหรูหราในโรงแรมชั้นหนึ่งจนร้านปาจิงโกะบางแห่งมีสภาพเหมือนบูติกคือมีบริการที่แต่งหน้า หรือเหมือนร้านอาหารที่มีการเสิร์ฟเค้ก เปลี่ยนของรางวัลในกรณีเล่นได้เป็นกระเป๋า Gucci หรือสินค้าแฟชั่นที่ผู้หญิงสนใจ ความพยายามต่างๆ ทั้งหมดนี้มีขึ้นเพียงเพื่อดึงดูดกลุ่มสาวออฟฟิศ ซึ่งปัจจุบันเป็นทั้งศูนย์กลางความสนใจ และ เป็นผู้นำกระแส (trend setter) ในการใช้เวลาว่างของสังคมผู้หญิงไปแล้ว

ในด้านตลาดการท่องเที่ยวต่างประเทศก็เช่นเดียวกัน กลุ่มสาวออฟฟิศนี้เอง ที่เป็นพลังผลักดันที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของ “นโยบายสิบล้านคน” (Ten Million Project) เมื่อปลายทศวรรษที่ผ่านมา จนเกิดคำถามว่า หากมีสาวออฟฟิศสามคนจับกลุ่มคุยกันในที่ทำงานแล้ว เรื่องที่คุยต้องเป็นเรื่อง “ปารีส ฮองกง หรือ ฮาวาย” อย่างแน่นอน ข้อสังเกตนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างถาวรตลอด แต่มีสถิติที่ชัดเจนสนับสนุน กล่าวคือ จากผลการสำรวจการท่องเที่ยวของชาวญี่ปุ่น โดยมูลนิธิองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (JTB) ในปี 1994 ที่ผ่านมานี้ พบว่าในบรรดานักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศ 13.6 ล้านคน เป็นสาวออฟฟิศถึงประมาณ 2 ล้านคน หรือ คิดเป็นประมาณร้อยละ 15 ของทั้งหมด นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศยังมีอัตราการเติบโตอย่างรวดเร็ว จนมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นจนมากกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ในเวลาอีกไม่นาน แม้แต่นักท่องเที่ยวกลุ่มชายวัยกลางคน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดมาโดยตลอด

ผู้อ่านอาจสังเกตว่า คณะผู้วิจัยเลือกกล่าวถึง นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศเป็นกรณีเฉพาะ แทนการกล่าวถึงนักท่องเที่ยวสตรีชาวญี่ปุ่นทั้งหมดเช่นเดียวกับการวิจัยที่ผ่านมา¹ เนื่องจาก แม้ว่า นักท่องเที่ยวหญิงโดยรวมจะเป็นตลาดที่ใหญ่กว่า เพราะครอบคลุมนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ และ นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ เข้ามาด้วย เช่น กลุ่มนักศึกษาหญิง กลุ่มแม่บ้าน และ กลุ่มสตรีสูงอายุ ก็ตาม คณะผู้วิจัยเชื่อว่า นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีพฤติกรรมแตกต่างกันมาก จนการกล่าวถึงนักท่องเที่ยวเหล่านี้ทั้งหมดรวมกัน เพียงเพราะว่าเป็นนักท่องเที่ยวเพศเดียวกัน ไม่น่าจะมีความหมายนัก

10.1 ภูมิหลังทางสังคม

¹ เช่น งานวิจัยเรื่อง “โครงการศึกษาผลกระทบการพัฒนาการคมนาคมที่ชาวสตรีในไทย” ของ บริษัท ซี. เอส. เอ็ม. แอสโซซิเอต จำกัด ซึ่งดำเนินการไปเมื่อเดือนมกราคม 2539

สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ยกย่องผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง อย่างไรก็ตาม ในสมัยเมจิซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของญี่ปุ่นยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายนั้น ผู้หญิงเคยมีบทบาทเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายในการทำงาน ต่อเมื่อญี่ปุ่นเริ่มพัฒนาประเทศด้วยอุตสาหกรรมนั่นเอง ที่ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงเริ่มมีการแบ่งงานกันอย่างเด่นชัด โดยผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านหาเลี้ยงครอบครัว ส่วนผู้หญิงอยู่บ้านเพื่อดูแลครอบครัว และสนับสนุนให้ผู้ชายสามารถทำงานนอกบ้านอย่างเต็มที่ได้อีก ลักษณะดังกล่าวยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ แม้จะมีผู้หญิงไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ลักษณะงานก็ยังจำกัดอยู่ในงานไม่กี่แขนง นอกจากนี้ ผู้หญิงยังถูกคาดหวังจากสังคมด้วยว่า เมื่อแต่งงานหรือมีลูกแล้ว จะต้องเลิกงานนอกบ้านเพื่อทำหน้าที่เป็นภรรยาที่เต็มเปี่ยม การทำงานนอกบ้านของผู้หญิงจึงเป็นการทำงานในระยะสั้นๆ ในขณะที่เป็นโสดเท่านั้น

ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นก็วางแนวทางการศึกษาให้สอดคล้องกับค่านิยมดังกล่าวของสังคม กล่าวคือ ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อสหรัฐเข้ายึดครองญี่ปุ่นหลังสงครามโลกสิ้นสุดลงในปี 1945 นั้น สหรัฐจึงได้เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาให้ผู้หญิงมีโอกาสศึกษาในมหาวิทยาลัย แม้ว่าในปัจจุบันจะมีผู้หญิงญี่ปุ่นบางคนมีโอกาสศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาอยู่บ้างก็ตาม พ่อแม่ของผู้หญิงญี่ปุ่นอีกไม่น้อยก็ยังให้ลูกสาวของตนศึกษาในระดับไม่เกินอนุปริญญา หรือ หากเป็นระดับอุดมศึกษาก็มักจำกัดอยู่ในบางด้าน เช่น ด้านคหกรรมศาสตร์ เลขานุการ เป็นต้น จากสถิติของกระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่น ในปี 1992 นักเรียนหญิงที่เข้าศึกษาต่อในระดับอนุปริญญาหรือด้านคหกรรมศาสตร์ และ เลขานุการมีถึง ร้อยละ 36 ของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลายทั้งหมด กล่าวอีกนัยหนึ่ง การศึกษาญี่ปุ่นมีจุดประสงค์ที่จะฝึกให้ผู้หญิงพร้อมต่อการเป็นพนักงานธุรการที่ดี เป็นภรรยาที่เพียบพร้อม และ เป็นแม่บ้านที่เก่ง มากกว่าที่จะมุ่งให้เป็นผู้บริหารหรือผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ

ในบริษัทญี่ปุ่น ยังมีการแบ่งแยกงานระหว่างชายและหญิงอย่างเด่นชัด โดยพนักงานชายจะเข้าทำหน้าที่ตามสายงานจัดการ (sougou shoku) โดยอัตโนมัติตั้งแต่เข้าทำงาน และ มีโอกาสก้าวหน้าขึ้นเป็นผู้บริหาร ในขณะที่กลุ่มพนักงานหญิงเองมีการแบ่งแยกสายงานออกเป็น 2 สายคือ สายงานธุรการ (jippan shoku) และ สายงานจัดการ (sougou shoku) พนักงานส่วนหญิงส่วนใหญ่จะสังกัดอยู่ในสายงานทั่วไป ซึ่งจะรับผิดชอบงานธุรการต่างๆ เช่น งานเลขานุการ งานในฐานะผู้ช่วยพนักงานชาย งานแม่บ้านของบริษัทที่ต้องคอยรับลูกค้าของบริษัท งานขนถ่ายเอกสาร และ งานสร้างบรรยากาศภายในบริษัทในฐานะ “ไม้คอกไม้ประดับ” โดยแทบไม่มีโอกาสเลื่อนตำแหน่ง ไม่มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆ² และ ในหลายกรณีไม่มีตัวตนในการติดต่อกับผู้อื่นนอกบริษัท³ ฐานะที่เป็นรองผู้ชายในบริษัทของพนักงานธุรการนี้เอง ที่ทำให้พนักงานหญิงในสายวิชาชีพ ซึ่งต้องการมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงานพยายามที่จะไม่ให้ถูกเรียกว่าเป็น “สาว

² จากการสำรวจของกลุ่มศึกษาสาวออฟฟิศญี่ปุ่น พบว่า คุณสมบัติของสาวออฟฟิศที่เป็นที่พอใจของพนักงานชายในบริษัท 5 ประการแรกคือ ร่าเริง ใจดี สะอาด ทำงานเป็น ไม่ขี้บ่น ส่วนความเฉลียวฉลาดนั้นอยู่อันดับที่ 9 สิ่งนี้ชี้ว่า สาวออฟฟิศที่เฉลียวฉลาดและต้องการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นในบริษัทให้ได้ จะต้องปรับบุคลิกภาพของคนให้ดูไว้เดื่องๆ ๑ Nippon OL Kenkyuukai (กลุ่มศึกษาสาวออฟฟิศญี่ปุ่น), “Nippon no OL-tachi” (สาวออฟฟิศญี่ปุ่น), Daiyamondo, 1995

³ เช่นจะไม่ถูกเรียกชื่อตัว แต่จะถูกเรียกผ่านชื่อบริษัทแทนว่า “คุณที่มาจากบริษัท...” และ ไม่มีนามบัตรประจำตัว

ออฟฟิศ” แต่ต้องการให้เรียกว่าเป็น “ผู้หญิงที่ทำงาน” (carrier woman) แทน

อย่างไรก็ตาม การไม่มีโอกาสก้าวหน้าในการทำงานกลับทำให้สาวออฟฟิศเหล่านี้ เป็นอิสระจากภาระการทำงานที่หนักหน่วงที่พนักงานชายต้องแบกรับ สามารถลางานได้ง่ายกว่า และ หยุดงานต่อเนื่องได้นานกว่า เมื่อใจเหล่านี้เองที่เป็นเหตุผลที่กลุ่มสาวออฟฟิศเหล่านี้ สามารถเดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศได้บ่อยครั้ง ทั้งในช่วงที่ร้อนตามปกติ และ ช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว (off season)

10.2 ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ

จากลักษณะงานที่เป็นงานธุรการ และ งานสนับสนุนพนักงานชาย สาวออฟฟิศญี่ปุ่นโดยเฉลี่ยจึงมีรายได้ตอบแทนในรูปของเงินเดือน และ โบนัสน้อยกว่าพนักงานชายที่เข้าทำงานพร้อมกัน หรือ ที่มีการศึกษาเท่ากัน นอกจากนี้ สาวออฟฟิศยังได้รับสวัสดิการและสิทธิพิเศษต่างๆ น้อยกว่าพนักงานชายอีกด้วย เช่น สาวออฟฟิศโสดที่มีอายุระหว่าง 20 ถึง 24 ปีจะได้เงินเดือนน้อยกว่าพนักงานชายที่อายุเท่ากันประมาณเดือนละ 1 หมื่นเยน และจะมีความแตกต่างมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ในช่วงก่อนเกษียณอายุ (55-59 ปี) ช่องว่างทางเงินเดือนนี้จะสูงถึงเดือนละประมาณ 1 แสนเยน

โดยเฉลี่ยแล้ว สาวออฟฟิศที่ยังโสดและมีอายุระหว่าง 20 ถึง 25 ปี จะมีรายได้ประมาณปีละ 3-4 ล้านเยน โดยแบ่งเป็นรายได้จากเงินเดือนประมาณ 2.0-2.3 ล้านเยน และ รายได้จากโบนัส 0.8-1.0 ล้านเยน จากรายได้นี้ สาวออฟฟิศจะนำไปเป็นค่าใช้จ่ายด้านต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ประมาณเดือนละ 8 หมื่นเยน สาวออฟฟิศที่เข้าบ้านอยู่จะมีภาระในการชำระค่าเช่าบ้านซึ่งตกเดือนละประมาณ 5.5 หมื่นเยนด้วย ส่วนสาวออฟฟิศที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ 2 ใน 3 คนจะช่วยพ่อแม่เดือนละประมาณ 3 หมื่นเยนเป็นค่าที่พักและค่าอาหาร ในขณะที่ สาวออฟฟิศที่หักในหอพักของบริษัท หรือ บริษัทมีค่าเช่าบ้านช่วย จะเสียค่าใช้จ่ายส่วนนี้ถูกมากคือไม่เกิน 2 หมื่นเยนต่อเดือน โดยไม่รวมค่าอาหาร ซึ่งทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายไปได้มาก

นอกจากนี้ สาวออฟฟิศโดยทั่วไปมักประหยัดในเรื่องการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น จะห่อข้าวมือกลางวันไปรับประทานที่บริษัท หรือ ถ้าต้องซื้อทาน ก็จะเลือกซื้อโดยพยายามจำกัดวงเงิน ส่วนข้าวเย็นก็พยายามประหยัด โดยไม่ออกไปรับประทานอาหารนอกบ้าน แต่มักจะซื้อขนมปังหรืออาหารราคาถูกจากซูเปอร์มาร์เก็ตไปทาน หรือ ทำกับข้าวเองแทน จากการสำรวจพบว่า สาวออฟฟิศอายุระหว่าง 20 ถึง 29 ปี มักมีเงินออมประมาณคนละ 1.3 ถึง 2.8 ล้านเยน และจะมีเงินออมนี้จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามเวลาที่ทำงานในกรณีที่เป็นโสด เนื่องจากไม่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายอื่นนอกจากค่าใช้จ่ายส่วนตัว

เงินออมที่มีอยู่อย่างเพียงพออันเนื่องมาจากการประหยัดนี้เองที่ทำให้ สาวออฟฟิศโดยทั่วไปสามารถใช้จ่ายในการพักผ่อนได้ตามความพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งงาน การซื้อสินค้าหรูหราซึ่งราคาแพงจนน่าตกใจ หรือ การท่องเที่ยวโดยเฉพาะในการท่องเที่ยวต่างประเทศปีละหลายครั้ง

10.3 ภูมิหลังทางจิตวิทยา

จากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมภายในที่ทำงาน สาวออฟฟิศญี่ปุ่นมักมีความเครียด และ ความกดดันอันเนื่องมาจากความไม่พอใจในเรื่องต่างๆ ที่ไม่สามารถตอบโต้ได้ ผลการสำรวจพบว่า 4 ใน 5 ของสาวออฟฟิศมีปัญหาความเครียดจากเรื่องต่างๆ คือ เรื่องการปรับเงินเดือน เรื่องมนุษยสัมพันธ์กับเพื่อนงาน หรือ เจ้านาย เรื่องงานที่ได้รับมอบหมาย ตามลำดับ ความเครียดเหล่านี้อาจแสดงออกในหลายลักษณะเช่น อาการปวดไหล่ (ร้อยละ 47) ปวดประจันเดือน (ร้อยละ 30.6) ท้องผูก (ร้อยละ 27.7) แขนขาเย็น (ร้อยละ 23.5) ปวดหลังปวดเอว (ร้อยละ 15.8) และ ปวดศีรษะ (ร้อยละ 13.8)⁴

การได้รับความกดดันจากการทำงานโดยไม่มีโอกาสก้าวหน้าขึ้น มีส่วนทำให้สาวออฟฟิศหลายคน ไม่มีความสุขในการทำงาน โดยแสดงออกในรูปแบบต่างๆ เช่น การไม่ตั้งใจทำงาน เอาแต่ใจตนเอง มีความเพ้อฝันที่ห่างไกลความเป็นจริงทั้งในเรื่อง การงาน ความรัก หรือ เรื่องอื่นๆ ไปในชีวิตประจำวัน

ลักษณะเด่นทางจิตวิทยาของกลุ่มสาวออฟฟิศอีกประการหนึ่งคือ การพยายามสร้างเอกลักษณ์ให้แก่ตนเองโดยผ่านการบริโภค สถาบันวิจัยด้านการประกันชีวิตญี่ปุ่น (Japan Institute of Life Insurance) ได้ทำการวิจัยพบว่า กลุ่มสาวออฟฟิศญี่ปุ่นนิยมซื้อของคุณภาพดีที่สามารถใช้ได้นานแม้จะมีราคาสูง ซื้อสินค้าโดยให้ความสนใจบริษัทผู้ผลิตและยี่ห้อ ซื้อสินค้าออกใหม่ก่อนกลุ่มอื่นๆ ให้ความสำคัญกับสังคม พร้อมทั้งจะจ่ายเงินเพื่อให้ได้ข้อมูลที่คุ้มค่า และ เป็นกลุ่มที่ผลิตและเผยแพร่ข้อมูลแก่ผู้อื่น⁵ ลักษณะเด่นทางจิตวิทยานี้ ทำให้กลุ่มสาวออฟฟิศมีพฤติกรรมในการตามแฟชั่น ใช้จ่ายเงินอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อตกแต่งร่างกายให้เหมือนกับแบบในนิตยสารต่างๆ นิยมที่จะใช้สินค้าที่มีชื่อเสียงราคาแพง รับประทานอาหารราคาแพงตามร้านอาหารที่มีชื่อเสียง และ ท่องเที่ยวไปต่างประเทศอย่างเป็นเรื่องธรรมดา

เช่นเดียวกับ หญิงสาวในทุกประเทศ กลุ่มสาวออฟฟิศของญี่ปุ่น มีความสนใจเป็นอย่างมากต่อเรื่องการรักสวยรักงาม โดยสิ่งที่อยู่ในความสนใจเป็นอย่างมากที่สุดคือ ผิวพรรณ สุขภาพ รูปร่าง และ ทรงผม ผลการสำรวจแจ้งว่า สาวออฟฟิศกว่าครึ่งสระผมทุกเช้า และ หากคืนสายก็จะยินยอมไม่ทานข้าวเช้าเพื่อให้มีเวลาในการสระผม นอกจากนี้ สาวออฟฟิศญี่ปุ่นสามในสี่คน คิดความคุมน้ำหนักเพราะต้องการให้รูปร่างสวยงาม ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว สาวออฟฟิศญี่ปุ่นโดยทั่วไปไม่ได้มีน้ำหนักอยู่ในเกณฑ์เกินกว่าปกติ แต่อย่างไรก็ดี การจัดกิจกรรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ จึงต้องเอาใจใส่ต่อประเด็นทางจิตวิทยาเหล่านี้เป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นการจัดเตรียมอาหาร กิจกรรมให้ออกกำลังกาย การอำนวยความสะดวกในการเสริมสวย เป็นต้น

⁴ Nippon OL Kenkyukai (กลุ่มศึกษาสาวออฟฟิศญี่ปุ่น), "Nippon no OL-tachi" (สาวออฟฟิศญี่ปุ่น), Daiyamondo, 1995

⁵ Seimei Hoken Bunka Sentai (ศูนย์วัฒนธรรมประกันชีวิตญี่ปุ่น), "Samayoeu Nihonjin" (ชาวญี่ปุ่นผู้หลงทาง), Toyo Keizai Shinposha, 1993

นอกจากนี้ กลุ่มสาวออฟฟิศยังมีความอยากรู้อยากเห็นสูง มีความกล้าไม่กลัวอะไร และชอบลองของใหม่ เช่น ลองทานอาหารในร้านที่คนพื้นเมืองโดยทั่วไปทาน ลองร่วมกิจกรรมที่คนพื้นเมืองทั่วไปทำ

10.4 การใช้เวลาว่าง

จากการที่กลุ่มสาวออฟฟิศญี่ปุ่นไม่มีโอกาสก้าวหน้าในการทำงานทัดเทียมกับพนักงานชาย พวกเธอจึงใช้พลังงานที่มีอยู่ทุ่มเทกับการทำงานกิจกรรมต่างๆ ในเวลาว่าง ตัวอย่างของกิจกรรมที่สาวออฟฟิศสนใจทำในเวลาว่างนี้ได้แก่ การเรียนชงชา จัดดอกไม้ทั้งแบบญี่ปุ่นและแบบตะวันตก ทำอาหารและขนม เรียนภาษาอังกฤษ และ เดินร่ำ เป็นต้น ทั้งนี้จุดประสงค์ในการใช้เวลาว่างของสาวออฟฟิศแต่ละคนอาจแตกต่างกัน เช่น บางคนเรียนจัดดอกไม้ หรือ ทำขนมเค้ก เพื่อให้รู้สึกว่าชีวิตของตนมีคุณค่า บางคนทำกิจกรรมเดียวกันนี้เพื่อเตรียมตัวเป็นแม่บ้านหลังแต่งงาน ในบางคนทำเพื่อเตรียมตัวในการประกอบอาชีพร้านขายดอกไม้ หรือ ร้านขายขนมเค้ก หลังจากลาออกจากบริษัท

นอกเหนือจากกิจกรรมในเวลาว่างที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว การใช้เวลาว่างในรูปการท่องเที่ยวต่างประเทศของสาวออฟฟิศก็ยังเป็นสิ่งที่ช่วยเปิดโลกทัศน์ของเธอ และ เป็นการปลดปล่อยตนเองจากสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ชั่วคราว

10.5 พฤติกรรมการท่องเที่ยว

1) การท่องเที่ยวในประเทศ

กลุ่มสาวออฟฟิศมีพฤติกรรมท่องเที่ยวแบบสบายๆ ไม่เน้นการแสวงหาความหมายอะไรที่ลึกซึ้ง นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้มักมีความสนใจในการรับประทานอาหาร การเสริมความงาม และ กิจกรรมบันเทิงเพื่อคลายความเครียด โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้นิยมเดินทางเป็นกลุ่มเล็กๆ กับเพื่อนฝูง โดยจะไม่เดินทางลำพังเพียงคนเดียว⁶

การอาบน้ำพุร้อนเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้รับคามนิยมเป็นอย่างสูง ทั้งในแง่ของการคลายความเครียด และ การเสริมความงามด้วยการถนอมผิว การอาบน้ำพุร้อนของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เน้นจุดขายที่แตกต่างจากของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นโดยทั่วไป เช่น เน้นการบำรุงผิวด้วยสมุนไพรและยาบำรุง ที่มีสรรพคุณที่แตกต่างกัน เช่น สมุนไพรที่ช่วยให้เลือดลมเดินดี หรือ สมุนไพรที่ช่วยให้ผิวพรรณละเอียดอ่อน นิยัการรักสวยรักงาม และรักความสะอาดของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ยังทำให้บรรยากาศของสถานที่อาบเป็นจุดสำคัญอีกจุดหนึ่ง จึงมัก

⁶ ชาวญี่ปุ่นมักสงเสิวงหญิงสาวที่เดินทางคนเดียวมีปัญหारेื่องความรัก และ จะ ไม่ยอมให้มัททักที่โรงแรม เนื่องจากกลัวกัสนั่นจนฉาวลัว

ปรากฏว่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยวได้พัฒนาให้มีการอาบน้ำในท่ากลางแจ้งท่ามกลางธรรมชาติ อาบน้ำถึงเอว หรือ อาบน้ำในห้องน้ำที่ติดกระจกคริสตัลรอหาด้านซึ่งเป็นของแปลกสำหรับคนญี่ปุ่นโดยทั่วไป

การท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักพบข้ออีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การท่องเที่ยวแบบ “ฝันเป็นจริง” ที่พบทั้งการท่องเที่ยวในประเทศและการท่องเที่ยวต่างประเทศ เช่น ในการท่องเที่ยวสวนสนุกที่จำลองเป็นหมู่บ้านสมัยเมจิ นอกจากการชมบรรยากาศทั่วไปซึ่งจำลองชีวิตความเป็นอยู่ของคนญี่ปุ่นในสมัยเมจิแล้ว กิจกรรมหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมของ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ก็คือ การให้ทดลองแต่งชุดเจ้าสาวเพื่อถ่ายรูปแต่งงานที่โบสถ์ ซึ่งสร้างในสมัยนั้น

นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ยังนิยมรับประทานอาหารหรูหรา ซึ่งนับว่าแตกต่างจากที่รับประทานตามปกติค่อนข้างมาก จุดขายที่ผู้ประกอบการญี่ปุ่นหยิบยกมาใช้คือ การจัดอาหารเป็นแบบบุฟเฟต์ แบบหรูหราให้สามารถเลือกรับประทานได้ตามความพอใจ ทั้งของคาว และ ของหวาน

ตารางที่ 10.1 สรุปรูปแบบในการท่องเที่ยวในประเทศที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ

2) การท่องเที่ยวต่างประเทศ

เราอาจแบ่ง สาวออฟฟิศที่ไปท่องเที่ยวต่างประเทศออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่สนใจยุโรป สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีนิสัยชอบความโรแมนติก และ ชอบประเทศตะวันตกตรงที่มีบรรยากาศโรแมนติกนั้น และ อีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจประเทศในแถบเอเชียซึ่งเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างสมบูรณ์สมบัตินมากกว่ากลุ่มแรก และ มองว่าประเทศในเอเชีย มีความคึกคักเร้าใจ กลุ่มที่สามารถเป็นเป้าหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้ง่ายกว่าก็คือ กลุ่มที่สนใจเอเชียนั่นเอง

ในการท่องเที่ยวต่างประเทศ นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศสามารถเดินทางในช่วงเวลาที่ยืดหยุ่น เช่นเดียวกับกลุ่มผู้สูงอายุ แต่แตกต่างกับกลุ่มนักเรียน หรือ กลุ่มครอบครัว อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้แตกต่างจากนักท่องเที่ยวสูงอายุตรงที่มีกิจกรรมในการเดินทางเอง ตั้งแต่การเลือกสายการบิน และ โรงแรม การเลือกเวลาเดินทาง หรือ ใช้แพคเกจทัวร์แบบที่เรียกว่า “ฟรีแพค” ซึ่งมีการกำหนดสายการบินและโรงแรมให้แล้ว แต่ไม่มีการกำหนดโปรแกรมท่องเที่ยว

กิจกรรมหนึ่งที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศก็คือ การเล่นกีฬา โดยเฉพาะกีฬาทางน้ำ (marine sport) โดยนักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้จะไปพักผ่อนเป็นเวลาก่อนข้างยาวนานอยู่ในรีสอร์ทแห่งเดียว เช่น ถ้ำมวน ฮาวาย บาฮามาส ฟิจิ หรือในระยะหลังที่ ภูเก็ต บาฮามาส หรือ หมู่เกาะในทะเลสาบใหญ่ โดยจะฝึกซ้อมกีฬาต่างๆ เช่น ดำน้ำ และ ขอบปิ้งในเวลากลางวัน และ จะเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการต่างๆ เช่น การเดินคิสโก ร้องเพลงแบบคาราโอเกะในเวลากลางคืน กิจกรรมอื่นๆ ที่สามารถเพิ่มเสน่ห์ในการดึงดูดนัก

ท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศได้แก่ คือ การช้อปปิ้ง การรับประทานอาหารอร่อย และ การเสริมสวย ดังตารางที่ 10.2

เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวในประเทศ จากการที่นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศมีลักษณะในการพักผ่อนค่อนข้างสูง บริษัทท่องเที่ยวญี่ปุ่นทั้งหลายจึงได้คิดค้นโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ “ฝันเป็นจริง” ในการท่องเที่ยวต่างประเทศ เพื่อตอบสนองความต้องการทางใจของนักท่องเที่ยวเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวแบบ “ฝันเป็นจริง” ที่จำลองเทพนิยายอย่าง ซินเดอเรลลา ซึ่งตัวเอกของเรื่องกลายสภาพจาก “สาวใช้” ไปสู่ “เจ้าหญิง” ในงานราตรีสโมสร หรือการท่องเที่ยวแบบ “ฝันเป็นจริง” ที่จำลองภาพยนตร์ต่างๆ เช่น เรื่อง โรมโรมรัก (Roman Holidays) ซึ่งตัวเอกของเรื่องที่เป็นเจ้าหญิงใช้เวลาในช่วงปลอมตัวเป็นสามัญชนอย่างมีความสุข และ แสนจะโรแมนติก เป็นต้น

10.5 ข้อเสนอเพื่อการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศในประเทศไทย

ในอดีต นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ และ นักท่องเที่ยวหญิงโดยทั่วไป ไม่นิยมมาเที่ยวประเทศไทย เนื่องจากมีภาพพจน์ว่าเป็นประเทศอันตราย ไม่เป็นระเบียบ และ สกปรก อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าภาพพจน์ดังกล่าวได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เนื่องจากนักท่องเที่ยวหญิงที่เดินทางมาประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ ทั้งที่เดินทางมายังกรุงเทพมหานคร และ ที่เดินทางไปย่านรีสอร์ทชายทะเล เช่น ภูเก็ต ทั้งนี้สาเหตุส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการที่วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอาหารไทยเป็นที่รู้จักและชื่นชอบของคนกลุ่มนี้มากขึ้น จนก่อให้เกิดความสนใจในการเดินทางมาเที่ยวประเทศไทย

กิจกรรมในประเทศไทยที่นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อาจสนใจคือ การนวดแผนโบราณของไทย ทั้งนี้จะต้องมีการศึกษาและประชาสัมพันธ์ถึงสรรพคุณการนวดของไทย ที่แตกต่างจากการนวดแบบกดจุดของญี่ปุ่นหรือการนวดของประเทศอื่นๆ นอกจากนี้ ผู้ประกอบการยังจะต้องเอาใจใส่ต่อการรักษารายภาพของสถานที่นวดให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกไว้อีกด้วย เช่น ควรติดกระจกใสให้สามารถมองจากภายนอกเห็นสภาพภายในห้องนวด หรือ อย่างน้อยควรติดภาพตัวอย่างให้ดูน้ำตานบริการ เป็นต้น กิจกรรมอื่นๆ ที่สามารถส่งเสริมประกอบกันไปได้คือ การเล่นกีฬาทางน้ำ ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมในการให้บริการพอสมควร การรับประทานอาหารไทยซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้สนใจอยู่แล้ว ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพอื่นๆ ที่จะกล่าวถึงต่อไปในภาคที่ 5

นอกจากนี้ เราอาจใช้ผ้าไหม และตลอดจนอัญมณีเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ ที่สนใจการซื้อของสวยงามอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องปรับปรุงหรือแก้ปัญหาบางประการให้ได้ก่อน เช่น ในกรณีผ้าไหม ควรออกแบบไหมไทยให้มีลวดลายและสีสันที่ทันสมัย สอดคล้องกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มากขึ้น ในกรณีของอัญมณี รัฐและผู้ประกอบการต้องร่วมมือกันป้องกันและปราบปรามมิให้มีการปลอมแปลงอัญมณี มิฉะนั้นจะก่อให้เกิดปัญหาตามมา

ในการเตรียมการโดยทั่วไป นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศเป็นกลุ่มที่สนใจในความสะดวกเป็นพิเศษ โดยเฉพาะความสะดวกของอาหาร ที่พัก และ ห้องน้ำ การจัดเตรียมในด้านต่างๆ จึงควรให้ความสนใจต่อเรื่องเหล่านี้ (ดูตารางที่ 10.3)

สุดท้ายนี้ มีข้อสังเกตว่า การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศนี้ มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการที่ไทยมีภาพพจน์เป็นประเทศที่มี “ชีวิตราตรีที่น่าสนใจ” (interesting night life) ในสองแง่มุม ในแง่มุมแรก ภาพพจน์ดังกล่าวได้เป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้สาวออฟฟิศบางคนเดินทางมาประเทศไทย เพราะทำให้ประเทศไทยมีภาพเป็นแหล่งอบายมุขที่น่ากลัว ในแง่กลับกัน สาวออฟฟิศบางคนได้ใช้โอกาสที่ตนมีฐานะทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าซื้อบริการทางเพศของชายไทยจนเกิดเป็นปัญหา “บีชบอย” (beach boy) ในจังหวัดภูเก็ต¹ ซึ่งมีผลทำให้สาวออฟฟิศที่เป็นวีทเตอร์ของประเทศไทยบางคนไม่กล้ามาเที่ยวประเทศไทย เพราะกลัวถูกเข้าใจผิดว่าชอบประเทศไทยเพราะติดใจบริการดังกล่าว ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยจะต้องช่วยกันแก้ไขอย่างจริงจัง มิฉะนั้น เราจะเสียโอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการขยายตัวของนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศนี้ไปอย่างน่าเสียดาย

¹ ปัญหา “บีชบอย” นี้ยังเกิดใน กวน และ บาห์ลี ด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 10.1 รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทยสำหรับกลุ่มสาวออฟฟิศ

ประเภท	ตัวอย่าง	จุดขาย
ทัวร์สุขภาพ	แช่น้ำพุร้อนที่ตาโกเน่	• มีบ่อน้ำพุร้อนให้เลือกถึง 20 บ่อ เช่น “บ่อชีวิต” ทำให้เลือดไหลเวียนดี “บ่อกาแฟ” ทำให้ผิวสวย • บ่อน้ำตึกกระจงคริสต์ศตวรรษที่ 19 • ที่อาบแดดมีสนามพลาเทนของกรีก
	แช่น้ำพุร้อนที่เมืองนาซี	• เลือกผสมสมุนไพรได้จากที่มี 38 ชนิด • แช่ในถังโอ๊คตามแบบตะวันตก • อาบได้ตลอดวันและแถมผ้าขนหนู
ทัวร์กีฬา	เล่นกีฬาที่ ยามาฮาชิ	• เล่นกีฬาท่ามกลางธรรมชาติ อากาศดี • มีกีฬาให้เลือก 22 ชนิดตามความชอบ
	ค่าน้ำหม่ปะการังที่โอเอนาวา	• ชมปะการังใต้ทะเลที่สวยงามที่สุดในโลก • มีบริการสอนและให้เช่าอุปกรณ์ต่างๆ • หลังค่าน้ำ เราย้อนไปกับจังหวะเพลงสนุกๆ ที่เปิดโดย ดี เจ รูปหล่อ
เที่ยวสวนสนุก	เที่ยวสวนสนุก ฟุจิ โฮแลนด์	• ชมภูเขาฟูจิบนรถไฟหิมะสีดั่งกลา
	เที่ยวหมู่บ้านฮอลันดา ที่นางาซากิ	• จำลองเนเธอร์แลนด์มาไว้ที่ญี่ปุ่น
	เที่ยวหมู่บ้านสมัยเมจิ	• จำลองบรรยากาศย้อนยุคญี่ปุ่นสมัยเมจิ • แต่งชุดเจ้าสาวถ่ายรูปกับโบสถ์สมัยเมจิ
ทัวร์รีสอร์ท	พักร้อนที่รีสอร์ทริมทะเล	• นอนห้อง โอเชียน วิล เห็นทะเล • คืมคอกเทลรับลมทะเลที่ระเบียงห้อง • อาบแดดที่ชายหาดส่วนตัวของรีสอร์ท
	พักร้อนที่คารุอิ ชวาระ	• เล่นเทนนิส และ ขี่จักรยานชมธรรมชาติ • เล่นสไลเดอร์ ในสวนน้ำขนาดใหญ่ • พักฤดูหาสน์สีขาวริมทะเลสาป
ทัวร์เทศกาล	เที่ยวเทศกาลหิมะ ที่ฮอกไกโด	• ชมรูปปั้นแข็งสลักจากน้ำแข็งยักษ์ • ชมไฟกลางคืนของฮาโกดาเตะอันงดงาม • รับประทานอาหารฮอกไกโด • คืมขนมคันซาดะ และ คืมชาสมุนไพร
ทัวร์วัฒนธรรม	เที่ยวเกียวโต	• ชมใบไม้แดงบนถนนสายปรัชญา • แต่งชุดเกอิชาหัดใหม่ และ ถ่ายรูปที่วัดกินคาคุจิ • รับประทานอาหารเกียวโตสูตรดั้งเดิม

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยวของบริษัทต่างๆ

ตารางที่ 10.2 รูปแบบการท่องเที่ยวต่างประเทศสำหรับกลุ่มสาวออฟฟิศ

ประเภท	ตัวอย่าง	จุดขาย
ทัวร์สุขภาพและ เสริมความงาม	ทัวร์ “จัดจ์ไคล” ที่เกาหลีใต้	• จัดความเหนื่อยล้าและความเครียด • การจัดจ์ไคลช่วยทำให้ผิวพรรณสวยงาม • จัดเสริมมีชุดประจำชาติเกาหลีให้แต่ง ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก • แคมป์จัดจ์ไคล และ สปาทำจากโสม กลับบ้าน
	ทัวร์นวนกาน้ำที่อังกฤษ	• นวนกาน้ำที่ร้านมีชื่อเสียงย่านไคเวนด • มีสระน้ำและชานา บริการด้วย
ทัวร์เล่นกีฬา	ทัวร์ดำน้ำที่เกาะเชจู ฟิลิปปินส์	• ฝึก 4 วัน ได้ใบอนุญาต ค่าใช้จ่ายถูก • ได้ชุดอุปกรณ์ตั้งแต่เริ่มต้นจนเป็นโปร
ทัวร์รับประทานอาหาร	ทัวร์อาหารเกาหลี	• ทานเนื้อย่างเกาหลี บีบีคิว และ บะหมี่ เย็น ท็อรอยเลิครส แบบบุฟเฟต์ • เลือกทานอาหารได้ทุกประเภทตั้งแต่ อาหารข้างถนนจนถึงอาหารผู้ดี • สอนทำกิมจิ ตามตำหรับเกาหลี
ทัวร์วัฒนธรรม	ทัวร์วัฒนธรรมอังกฤษ	• ขี่ม้าชมสวนไฮด์ปาร์กโดยมีไกด์คอยดู • นั่งรถแท็กซี่แบบอสตินชมลอนดอน
ทัวร์ภาพยนตร์และ ทัวร์ “ฝันเป็นจริง”	ทัวร์โรมร่าลิก (Roman Holidays)	• ให้นักท่องเที่ยวเที่ยวและทำกิจกรรม ต่างๆ ตามท้องเรื่องของภาพยนตร์ เช่น นั่งรถม้า คัมกานฟ หรือ ทาน ไอศกรีมที่ เชิงบันไดแล้วถ่ายวิดีโอเก็บไว้เป็นที่ระลึก
	ทัวร์สะพานรักเมดิสัน (The Bridge of Madison County)	• ชมสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง สะพานรักเมดิสัน ทั้งสะพานสีแดง และ ทุ่งหญ้า
	ทัวร์ซินเดอเรลลาในยุโรป	• แต่งชุดซินเดอเรลลาไปเที่ยวงานราตรี • นั่งรถม้าสุดหรู
	ทัวร์เป็นแอร์โฮสเตส	• ฝึกงานเป็นแอร์โฮสเตสกับสายการบิน เกาหลี (Korean Airline) • ให้แต่งชุดแอร์ โฮสเตสที่ตัดเตรียมไว้ให้ • ราคาถูกเพียง 2 หมื่นเยน

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยวของบริษัทต่างๆ

ตารางที่ 10.3 การเตรียมการในการรับนักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ

รายการ	การเตรียมการที่เหมาะสม
อาหาร	• ควรมีตัวเลือกมาก ให้สามารถเลือกทานได้ตามความชอบใจ เช่น จัดทำในรูปบุฟเฟต์ • หากมีอาหารรสเผ็ดบริการ ควรติดป้ายทำเครื่องหมายว่าเผ็ดระดับไหน • หากสามารถบอกปริมาณแคลอรีในอาหารได้ ก็จะเป็นการดี เนื่องจากสาวออฟฟิศสนใจเรื่องน้ำหนักและรูปร่างมาก
น้ำดื่ม	• เป็นน้ำดื่มหรือกลั่นสะอาด
ห้องพัก	• สะอาดสะอ้าน และ ควรจัดให้บรรยากาศดี มีกระดานทิวทัศน์บริการ • ห้องน้ำควรมีเครื่องประพัตินโคมต่างๆ เช่น น้ำหอม แชนพู • มีเครื่องเป่าผม
สถานที่ท่องเที่ยว	• ห้องน้ำต้องสะอาด

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวกลุ่มสาวออฟฟิศ

ภาคที่ 5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและ
ความเป็นไปได้ในประเทศไทย

บทที่ 11 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ และโอกาสของประเทศไทย

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึง การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ (special interest tourism) ทั้งในแง่ภูมิหลัง คำจำกัดความและลักษณะเฉพาะ รูปแบบที่มีอยู่ ความสนใจของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น การใช้การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในการยกระดับคุณภาพของการท่องเที่ยวไทย และ แนวทางการเข้าถึงตลาดนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ถึง รูปแบบการท่องเที่ยวแต่ละแบบโดยละเอียดในบทต่อไป

11.1 ภูมิหลังของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

คงไม่ผิดนักที่เราจะกล่าวว่า การท่องเที่ยวต่างประเทศโดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นคือ การไปชมหรือหาความเพลิดเพลินจากสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยว เนื่องจาก สภาพแวดล้อมในต่างประเทศนั้นย่อมประกอบไปด้วย ทิวทัศน์ ผู้คน สิ่งปลูกสร้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องได้ และ ศิลปะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองและแตกต่างจากของประเทศของนักท่องเที่ยว ผลการสำรวจของมูลนิธิองค์การการท่องเที่ยวแห่งญี่ปุ่น (JTB) เองก็สนับสนุนแนวความคิดดังกล่าว นั่นก็คือ จุดประสงค์หลักของการท่องเที่ยวต่างประเทศของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นคือการชมบ้านเมือง หรือ ชมธรรมชาติ (sightseeing) มาโดยตลอด¹

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่มีการท่องเที่ยวแบบมหาชนได้แพร่หลายมากขึ้น นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปชมบ้านเมือง หรือ ชมธรรมชาติ ก็เริ่มรู้สึกรูปแบบของการท่องเที่ยวดังกล่าวไม่เพียงพออีกต่อไป การไปท่องเที่ยวฝรั่งเศสเพียงเพื่อชมหอไอเฟล (Eiffel Tower) หรือ การไปเที่ยวอังกฤษเพียงเพื่อไปชมหอคอยแห่งลอนดอน (The Tower of London) ไม่สามารถสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เริ่มซับซ้อนขึ้น จากการสำรวจ ดัชนีการท่องเที่ยวพิเศษ (Specialty Travel Index) พบว่า กิจกรรมในการท่องเที่ยวในตะวันตกได้มีความหลากหลายเกินกว่า การชมบ้านเมืองหรือการชมธรรมชาติ โดยครอบคลุมถึง กิจกรรมด้านโบราณคดี การเล่นบอล룬 การจับจิ้งจก การขี่ม้า การล่องลำธาร การเล่นกอล์ฟ การรับประทานอาหารอร่อย การฟังโอเปร่า การไปชมสวนชาฟารี การดำน้ำ การเล่นเทนนิส เป็นต้น² นั่นก็คือ ความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวทำให้ตลาดของการท่องเที่ยวที่เคยเป็นตลาดเนื้อเดียว (homogeneous) ในยุคการท่องเที่ยวแบบมหาชน กลายเป็นตลาดแยกย่อย (segmented market) นั่นเอง

เป็นไปได้ว่า ความต้องการในการท่องเที่ยวที่หลากหลายซับซ้อนขึ้น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างประชากรและภูมิหลัง (demographic change) ของนักท่องเที่ยวเอง ดังจะเห็นได้ว่า ในประเทศตะวันตก

¹ JTB, JTB Report 95 All About Japanese Overseas Travellers, 1995

² Hall C., "Special Interest Travel: A Primary Force in the Expansion of Tourism?", in Welch ed., Geographic in Action, University of Otago, 1989 (อ้างถึง Wester B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992)

ได้เกิดกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นมากมาย อาทิ นักท่องเที่ยวสูงอายุ นักท่องเที่ยวที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้จากทั้งสามีภรรยา (double income) และ นักท่องเที่ยวกลุ่มคนโสด เป็นต้น ในประเทศญี่ปุ่นเอง ก็เกิดการขยายตัวของนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่หลายกลุ่มเช่นเดียวกันดังกล่าวมาแล้วในภาคที่ 4 นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของประชาชน โดยทั่วไปจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม ก็น่าจะมีผลต่อการท่องเที่ยวด้วย ดังที่มีการตั้งข้อสังเกตว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในระยะเวลาเดียวกับที่ญี่ปุ่นก้าวเข้าสู่ “สังคมสารสนเทศ” (information society) หรือ “สังคมแห่งคลื่นลูกที่สาม”³ ซึ่งประชาชนในสังคม มีลักษณะการแตกแยกย่อยในการบริโภคอยู่เป็นพื้นฐาน ผลการสำรวจทัศนคติของ สถาบันวิจัยด้านการประกันชีวิตญี่ปุ่น (Japan Institute of Life Insurance) ก็สนับสนุนแนวคิดนี้อย่างชัดเจนโดยพบว่า ชาวญี่ปุ่นในทศวรรษ 1990 เริ่มมีค่านิยมในชีวิตอย่างหลากหลายขึ้นจนเกิดเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ ซึ่งนับว่าแตกต่างจาก ค่านิยมที่ค่อนข้างเป็นอันหนึ่งอันเดียวในช่วงที่เริ่มมีการพัฒนาทางอุตสาหกรรม⁴

ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเอง ก็พยายามอย่างเต็มที่ในการเข้าถึงตลาดการท่องเที่ยวโลกเพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ท่ามกลางการแข่งขันกันอย่างหนักหน่วง พร้อมๆ กับการถိตัวตนเองขึ้นไปให้พ้นจากการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวราคาถูก (cheap destination) ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศเหล่านี้จึงได้พัฒนาสินค้าท่องเที่ยวของตนให้มีเอกลักษณ์ ที่สามารถสร้างความแตกต่าง (discriminate) จากสินค้าท่องเที่ยวในประเทศอื่น อันจะนำมาสู่มูลค่าเพิ่ม (value added) ที่มากขึ้น สินค้าท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมานี้ได้เปลี่ยนจาก “สินค้าสำเร็จรูป” (ready made) ในรูปแบบของ แพคเกจทัวร์แบบดั้งเดิม มาสู่ “สินค้าสั่งพิเศษ” (order made) ที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยวมากขึ้น

ท้ายที่สุด ผลของการท่องเที่ยวแบบมหาชนที่จบลงในอดีต ได้ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และ วัฒนธรรมของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว ความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้ได้เป็นแรงปฏิกิริยาผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่สามารถเป็นทางเลือกในการพัฒนาประเทศ โดยไม่ส่งผลกระทบในแง่ลบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และ วัฒนธรรมท้องถิ่นมากนัก การท่องเที่ยวดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักในนามของ “การท่องเที่ยวทางเลือกใหม่” (alternative tourism) หรือ “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” (sustainable tourism) ซึ่งมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (ecotourism) เป็นรูปแบบที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุด

ปัจจัยทั้งสามประการอันได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงในความต้องการที่หลากหลายขึ้นของนักท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าท่องเที่ยวที่มีมูลค่าเพิ่มสูงของประเทศเจ้าบ้าน และ กระแสความคิดด้านสิ่งแวดล้อมต่อการพัฒนาได้เป็นแรงผลักดันให้เกิด การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่เรียกกันว่า “การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ” (special interest tourism) รูปแบบต่างๆ ขึ้น

³ Alvin Toffler, "The Third Wave", Bantam Book, 1982

⁴ Seunei Hoken Bunka Sentai (ศูนย์วัฒนธรรมประกันชีวิตญี่ปุ่น), "Samayoceru Nihonjin" (ชาวญี่ปุ่นผู้ท่องเที่ยว), Toyo Keizai Shinposha, 1993

11.2 คำจำกัดความ

แนวความคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ยังเป็นแนวความคิดที่ค่อนข้างใหม่ และยังไม่มีการให้นิยามที่แน่ชัดที่เห็นพ้องกันหมด ในปัจจุบัน มีคำเรียกการท่องเที่ยวในลักษณะนี้อยู่หลายคำ อาทิ การท่องเที่ยวแบบเน้นประสบการณ์ (experiential travel) การท่องเที่ยวแบบคึกคัก (active travel) การท่องเที่ยวทางสังคม (social tourism) การท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (alternative tourism) การท่องเที่ยวที่เหมาะสม (appropriate tourism) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) และ การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ (quality tourism) เป็นต้น

ในรายงานการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า “การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ” แทนที่จะใช้คำอื่น ในการกล่าวถึงการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เนื่องจาก คำนี้เป็นคำกลางๆ ที่ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรมแฝงอยู่ เช่น การท่องเที่ยวที่เหมาะสม หรือ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และ ตระหนักว่า การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ไม่จำเป็นต้องเป็นการท่องเที่ยวที่เหมาะสม หรือ การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยอัตโนมัติเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นกับวิธีการจัดการท่องเที่ยว และ บริบทอื่นๆ ทางสังคม

นักวิชาการบางท่านให้นิยามการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบสี่ประการ ที่เรียกว่า REAL คือ ผลตอบแทนในทางใดทางหนึ่ง (Rewarding) การเพิ่มความสมบูรณ์ของชีวิต (Enriching) การมีลักษณะผจญภัย (Adventuresome) และ การเรียนรู้ (Learning)⁵ ส่วนองค์การท่องเที่ยวแห่งโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) ได้ให้คำจำกัดความของ การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวว่า หมายถึง การท่องเที่ยวในรูปแบบเฉพาะซึ่งนักท่องเที่ยวเดินทางเพื่อทำกิจกรรมพิเศษ และ เยี่ยมชมสถานที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นอย่างเฉพาะเจาะจง⁶

ในรายงานฉบับนี้ คณะผู้วิจัยจะยึดตามนิยามที่ว่า การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ คือ การท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวเป็นตัวกำหนดรูปแบบ และ วิธีการของการท่องเที่ยว ดังคำกล่าวที่ว่า ความสนใจพิเศษในการท่องเที่ยวเปรียบประดุจ “แกนกลางของล้อ” (hub) ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ ของการท่องเที่ยวทั้งหมดยึดเป็นหลัก ทั้งในการวางแผน ประชาสัมพันธ์ และ จัดกิจกรรมท่องเที่ยว

11.3 ลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

⁵ Read S., “A Prime Force in the Expansion of Tourism in the Next Decade: Special Interest Travel”, in Dawkins et. al. eds, Tourism Marketing and Management Issues, Gorge Washington University, 1980 (อ้างถึง Weiler B. and Hall C., “Special Interest Tourism”, Belhaven Press and Halsted Press, 1992)

เราสามารถเข้าใจลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษได้จากทั้งลักษณะของนักท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยว และ สภาพแวดล้อมในการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวดังกล่าว โดยเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวแบบมหาชน

เมื่อดูจากลักษณะของนักท่องเที่ยวแล้ว นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกับนักท่องเที่ยวแบบมหาชน อย่างน้อย 4 ประการดังต่อไปนี้⁷

- 1) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักต้องการคุณค่าที่คงอยู่เป็นเวลานาน (durable benefits) เช่น การเสริมสร้างตนเอง (self enrichment) การแสดงออกตัวเอง (self expression) การเข้าถึงความเป็นตัวของตัวเอง (self actualization) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) ความเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ (belongingness) และ ผลทางกายภาพที่คงอยู่ (lasting physical products) เช่น สุขภาพที่ดี เป็นต้น
- 2) นักท่องเที่ยวแบบมีความรู้ หรือ ทักษะพิเศษ ซึ่งอาจได้จากการฝึกหัด ในการทำกิจกรรมตามความสนใจพิเศษในการท่องเที่ยว นั้น และ นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมือใหม่ (amateur) จะสามารถ “ได้เด้า” เส้นทาง “สายอาชีพ” (career path) ในการท่องเที่ยวนี้ได้เมื่อมีความรู้หรือทักษะเพิ่มขึ้น
- 3) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักมี “จิตภาพ” (ethos) ที่มีลักษณะพิเศษ เช่น มีความเชื่อ ค่านิยม หลักการ บรรทัดฐาน และมีมาตรฐานการวัดความสามารถ ที่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวโดยทั่วไป
- 4) นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักจะให้นิยามตัวตนของตนเองตามกิจกรรมที่ทำ เช่น นักท่องเที่ยวที่ชอบเดินทางไปด้วยตัวคนเดียว ก็มักจะนิยามตนเองว่าเป็น “นักดำน้ำ” เป็นต้น

ความสนใจ และ ลักษณะทางจิตวิทยาของนักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ที่แตกต่างจากนักท่องเที่ยวแบบมหาชนดังกล่าวข้างต้น ทำให้พฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันตามไปด้วย อาทิ นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักมีความเป็นตัวของตัวเองค่อนข้างสูง สัมผัสธรรมชาติด้วยความเข้าใจ ในขณะที่นักท่องเที่ยวแบบมหาชนมักทำตามกัน เที่ยวแบบผิวเผิน เป็นต้น ตารางที่ 11.1 สรุปข้อแตกต่างทางด้านพฤติกรรมของการท่องเที่ยวทั้งสองแบบนี้

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไป ทำให้สภาพแวดล้อมในการท่องเที่ยว เช่น เวลา และ สถานที่ในการท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดการท่องเที่ยวแตกต่างกันออกไปด้วย ดังสามารถสรุปได้ในตารางที่ 11.2

⁷ Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992

11.4 รูปแบบของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

ในใจจำแนกกับการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ในรูปแบบที่แตกต่างกันมากมาย แต่ที่ได้รับความนิยมสูงถึงขั้นเป็นถึงลักษณะนั้น มีอยู่ 5 รูปแบบใหญ่ๆ ด้วยกัน โดยแต่ละรูปแบบตอบสนองความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน คือ

1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้แก่นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้งต่อความงาม ความยิ่งใหญ่ หรือ ความพิสดารของธรรมชาติ เช่น การชมนก การเดินป่าเขตร้อน เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (educational tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือ ฝึกทักษะอย่างใดอย่างหนึ่งในระหว่างการท่องเที่ยว เช่น การเรียนภาษา หรือ การเรียนศิลปะหัตถกรรม เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย (health and sport tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเสริมสร้างความสมบูรณ์ทางร่างกาย และ จิตใจของนักท่องเที่ยวจากการเดินทาง โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น กีฬา หรือ กิจกรรมทางสุขภาพอื่นๆ เช่น การบำรุงผิว การนวดตัว การฝึกสมาธิ เป็นต้น

4) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (cultural tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์ให้นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน จากการชมและสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านการชมศิลปะหรือมรดกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นผลงานทางวัตถุ เช่น การชมพิพิธภัณฑ์ หรือ การแสดงทางศิลปะ เป็นต้น

5) การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบสนองนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้วยการสัมผัสกับกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมโดยตรงอย่างใกล้ชิด เช่น การไปท่องเที่ยวโดยอาศัยอยู่กับคนต่างวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง

ตารางที่ 11.3 สรุปและ เปรียบเทียบคุณค่าที่นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในรูปแบบต่างๆ แสง
หา

อนึ่ง การแบ่งการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษออกตาม 5 รูปแบบข้างต้นนี้ มิได้หมายความว่า ในการท่องเที่ยวครั้งหนึ่งๆ นักท่องเที่ยวจะมีความสนใจในมิติเดียว เช่น มิติทางนิเวศวิทยา โดยไม่สนใจมิติทางวัฒนธรรม หรือ ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย ผู้ประกอบการไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงมิติด้านอื่นๆ เลย เพราะมิติทั้งหมดเหล่านี้น่าจะเชื่อมโยงถึงกันอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การแบ่งการท่องเที่ยวออกเป็น 5 รูปแบบจึงเป็นการแบ่งโดยสังเขปตามความสนใจหลักของนักท่องเที่ยว และ ไม่สามารถแบ่งได้โดยเด็ดขาดในบางกรณี ดังผู้อ่านจะเห็นได้ในภาพที่ 11.1 และ ในบทต่อไปว่า รูปแบบการท่องเที่ยวบางอย่างถูก

จัดเก็บทั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย และ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือ รูปแบบการท่องเที่ยวทาง
อย่างถูกจัดเป็นทั้งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสสัณฐานวัฒนธรรมพื้นถิ่น
เป็นต้น มีข้อสังเกตด้วยว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ยังอาจเป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาในเวลาเดียวกัน
ได้อีกด้วย ด้วยเหตุผลที่จะกล่าวถึงในบทที่ 13

11.5 นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกับการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ

ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นได้รับ
ความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมากขึ้นเรื่อยๆ ดูเหมือนว่า ความสนใจของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นต่อการ
ท่องเที่ยวดังกล่าวเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในประเทศก่อนการท่องเที่ยวต่างประเทศ กล่าวคือ จากการที่
ธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศญี่ปุ่น ไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวของคนได้เท่ากับในต่างประเทศ ผู้ประกอบ
การท่องเที่ยวในญี่ปุ่นจึงได้พัฒนาการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในกิจ
กรรมต่างๆ ซึ่งได้รับความนิยม และ กลายมาเป็นมาตรฐานในการท่องเที่ยวในต่างประเทศของชาวญี่ปุ่นตามมา
ด้วย⁸ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นสนใจการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ
ดังต่อไปนี้

1) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวญี่ปุ่นมีการพัฒนาที่รวดเร็ว แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว
ไม่ยาวและต่อเนื่องนัก เมื่อเทียบกับประเทศตะวันตก ด้วยเหตุผลที่ในอดีตมีการจำกัดการท่องเที่ยวก็ตาม ใน
ปัจจุบัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของญี่ปุ่นก็ได้เติบโตอย่างเต็มที่และมีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว จนทำให้เกิด
ความหลากหลายในรูปแบบการท่องเที่ยว

2) ตลาดการท่องเที่ยวของญี่ปุ่นมีการแข่งขันสูง ทำให้ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในญี่ปุ่นต้องพัฒนาสิน
ค้าท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นเพื่อแข่งขันกันแย่งชิงส่วนแบ่งทางการตลาด นอกจากนี้ ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปยังเป็นนัก
บริโภคที่มีความพิถีพิถันในการเลือกสินค้าอีกด้วย ลักษณะทางการตลาดดังกล่าวผลักดันให้ ผู้ประกอบการบาง
ส่วนหันมาจับตลาดแยกย่อย (segmented market) ที่มีคุณภาพสูงซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจ
พิเศษ

3) ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่มีความใฝ่รู้ในการศึกษาในเรื่องต่างๆ สนใจที่จะใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
และมีงานอดิเรกเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว การพัฒนาการท่องเที่ยวจากการใช้เวลาว่างและงานอดิเรกจึงทำให้เกิดการ
ท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษขึ้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวต่างประเทศที่จัดโดยศูนย์วัฒนธรรม (culture
center) ต่างๆ

4) ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นประชากรเมือง (urban citizen) ที่แม้จะมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง แต่ก็ยังมีมาตรฐานความเป็นอยู่ค่อนข้างต่ำ เช่น ต้องอยู่อาศัยอย่างแออัดในพื้นที่เล็กๆ มาตรฐานความเป็นอยู่นี้ มีส่วนผลักดันให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากมีความต้องการที่จะเดินทางไปต่างประเทศ ซึ่งจะได้รับความสบาย และ มีคุณภาพชีวิตที่ไม่สามารถหาได้ในญี่ปุ่น ความต้องการนี้ได้กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย

11.6 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษกับโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย

แม้การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในบางรูปแบบ อาทิ การเที่ยวชมโบราณสถาน การศึกษา ความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา หรือ การเดินป่า ล่องแพ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับการดำเนินการในประเทศไทยมานานพอสมควรแล้วก็ตาม การศึกษาถึงเรื่องดังกล่าวอย่างเป็นระบบ โดยวิเคราะห์ตามความสนใจของนักท่องเที่ยว และ ลักษณะเฉพาะตัวของการท่องเที่ยวเหล่านั้นยังมีไม่มากนัก คณะผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวอย่างเป็นระบบ พร้อมไปกับ การศึกษาถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเหล่านั้นในต่างประเทศ จะช่วยให้เราสามารถปรับปรุงการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่มีอยู่ของประเทศไทย ให้มีคุณภาพสูงขึ้น ทั้งด้านรูปแบบการนำเสนอ และ เนื้อหาของการท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ การศึกษาอย่างเป็นระบบดังกล่าวยังจะทำให้เราสามารถพัฒนาสินค้าในการท่องเที่ยวใหม่ขึ้นมาได้อีกด้วย ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นในบทต่อไป

นอกเหนือจากการพัฒนาสินค้าท่องเที่ยวแล้ว เราควรให้ความสนใจต่อการใช้การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในการยกระดับคุณภาพของการท่องเที่ยวโดยรวมของประเทศไทย โดยคำนึงถึงลักษณะพิเศษของการท่องเที่ยวแบบมีจุดประสงค์พิเศษ ดังต่อไปนี้

1) การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษช่วยเพิ่มทางเลือกและเสนอจุดขายใหม่ๆ ให้ประเทศไทย ในตลาดการท่องเที่ยวโลกที่มีการแข่งขันสูง โดยจะทำให้ประเทศไทยสามารถสร้างจุดแตกต่าง (discriminate) ให้สินค้าท่องเที่ยวไทยมีความน่าสนใจมากกว่าสินค้าท่องเที่ยวของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกันซึ่งมีสินค้าท่องเที่ยวที่คล้ายกับของประเทศไทยในปัจจุบัน

2) การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าการท่องเที่ยวไทย ซึ่งจะช่วยให้เรามีรายได้ค่อนหน่วยจากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เนื่องจาก ค่าใช้จ่ายต่อหัวในการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษนี้มักจะสูงกว่าค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวแบบมหาชน ซึ่งกำลังลดราคากันเนื่องจากการแข่งขันอย่างหนักหน่วง และ การที่นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ มูลค่าเพิ่มจากการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ จะช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็น จุดหมายปลายทางราคาถูกได้

3) การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มีศักยภาพในการช่วยรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของสถานที่ท่องเที่ยว เนื่องจาก การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ เกิดขึ้นโดยเป็นปฏิกิริยาตอบโต้ การท่องเที่ยวแบบมหาชน ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น หากมีการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่อย่างถูกต้อง โดยมีการควบคุมการใช้พื้นที่ ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม และ มอบสิทธิในการจัดการท่องเที่ยวแก่ชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ จะสามารถช่วยในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของสถานที่ท่องเที่ยว เพราะสภาพแวดล้อมที่คั่นเป็นเงื่อนไขจำเป็นในการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

4) การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มีศักยภาพในการช่วยรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่อาจสูญหายไปให้สามารถสืบทอดต่อไปได้ ที่ผ่านมา การท่องเที่ยวแบบมหาชนได้มีส่วนช่วยให้ศิลปวัฒนธรรมบางอย่างแพร่หลายออกไปสู่มหาชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า คุณภาพของศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว นั้นมักผิดเพี้ยนและมีคุณภาพด้อยลงจากเดิม¹ อย่างไรก็ตามข้างต้นว่า นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักมีแนวโน้มที่ต้องการเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งกว่านักท่องเที่ยวแบบมหาชน นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจึงน่าจะมีส่วนช่วยในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมมิให้สูญหายไป และ ช่วยยกระดับให้มีคุณภาพมากขึ้น

5) การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษสามารถเป็น “อาวุธทางวัฒนธรรม” ของไทย ในการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้เป็นมรดกโลก และ นำความภูมิใจให้กลับมาสู่คนไทย ด้วยการเป็น “ผู้ให้” หลังจากที่เป็น “ผู้รับ” และ ด้วยการเป็น “อาจารย์” ผู้มีศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมหลังจากที่เป็น “ลูกศิษย์” มาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษนี้ ย่อมมีข้อ “ขาดรอบจักรวาล” และ โดยตัวมันเองแล้ว การท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวก็มีได้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเสมอไป การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีแนวโน้มนโยบายที่เหมาะสม และ การจัดการที่มีประสิทธิผลจึงยังคงเป็นประเด็นที่ไม่อาจละเลยได้

11.7 การตลาดสำหรับการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

เป็นที่ถกเถียงกันโดยทั่วไปว่า การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีตลาดใหญ่เท่าใด เพียงพอสำหรับการดำเนินงานทางการตลาดหรือไม่ ข้อถกเถียงนี้เกิดจากความรับรู้ที่ว่า แม้ว่า การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจะมีอัตราการเติบโต (growth rate) ค่อนข้างเร็วอย่างไรก็ดีไม่มีผู้ใดปฏิเสธก็ตาม สิ่งที่มีผู้สงสัยมากที่สุดคือ เมื่อใดที่จำนวนนักท่องเที่ยวในตลาดนี้มีขนาด (volume) ใหญ่เท่ากับการท่องเที่ยวแบบมหาชน หรือ ใหญ่เพียงพอที่จะสามารถประกอบการได้อย่างคุ้มทุน และ จะเป็นการ “ไม่เห็นน้ำตดกระบอก

¹ เช่นกรณีผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการแพร่หลายและคุณภาพของหนังสือสูง ลู วาที ทรัพย์สัน, “การท่องเที่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมการทำรูปหนังตะลุงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา ภาควิชามานุษยศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2558

ไม่เห็นกระรอกง่อนแง่น” หรือไม่ หากเราทั้งสองคนนักท่องเที่ยวมาหาชน แล้วหันมาจับตลาดการท่องเที่ยวแบบ มีความสนใจพิเศษเท่านั้น

ข้อถกเถียงนี้เกิดขึ้นทั้งในประเทศไทย และ ประเทศญี่ปุ่น จากการสัมภาษณ์โดยคณะผู้วิจัย พบว่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยวญี่ปุ่นมีความเห็นแตกต่างกันออกเป็นสองกลุ่ม ในลักษณะ “สองคนยอดคามซัง” กล่าว คือ กลุ่มบริษัทที่ยังมิได้เข้าสู่ตลาดนี้โดยตรงมีความเห็นว่า ตลาดนี้ยังเป็นตลาดที่เล็ก หรือ เป็นตลาดเฉพาะ (niche market) ที่ยังมีขนาดของตลาดเล็กเกินไป ในขณะที่บริษัทที่เริ่มดำเนินการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษแล้ว พบว่า ตลาดนี้เป็นตลาดที่ใหญ่พอสมควร เช่น ตลาดการดูนก (bird watching) ในญี่ปุ่น มีนักท่องเที่ยวสูงถึง 5 ล้านคน ส่วนตลาดชมดอกไม้ที่หาดูได้ยาก มีขนาดตลาดที่ใหญ่ขึ้นไปอีก โดยอยู่ระหว่าง 5 ล้านคน ถึง 10 ล้านคน นอกจากนี้ ผู้ประกอบการยังพบว่า ตลาดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ เป็นตลาดที่มีมูลค่าเพิ่มสูงมาก ในขณะที่ตลาดของนักท่องเที่ยวแบบมาหาชน มีราคาต่ำลงเรื่อยๆ

ในสถานการณ์เช่นนี้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้ประกอบการในประเทศไทย ควรดำเนินการในทั้งสองแนวทางต่อไปนี้ควบคู่กัน

1) จัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบแพคเกจทัวร์แบบ “สำเร็จรูป” (ready made) ทั่วไป เช่น มีโปรแกรมในลักษณะดังกล่าว 1 หรือ 2 โปรแกรม ในโปรแกรมการท่องเที่ยวประเทศไทยใน 1 สัปดาห์ เป็นต้น หรือ ในอีกรูปแบบหนึ่งคือ แยกการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษออกมาจากแพคเกจการท่องเที่ยวหลักให้เป็น “ทัวร์เสริม” (optional tour) ที่นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจสามารถเลือกเข้าร่วมได้

2) จัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษเป็นการเฉพาะ โดยเข้าถึงนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจพิเศษนี้ผ่านทางช่องทางการตลาดอื่น นอกเหนือจากช่องทางปกติ เช่น จัดแพคเกจพิเศษ “ตามสั่ง” (order made) จากรายการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่มีอยู่ แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีศักยภาพทางการตลาดสูง เช่น กลุ่มสนใจถ่ายภาพ กลุ่มสนใจชนบท กลุ่มสนใจชมดอกไม้ กลุ่มสนใจประวัติศาสตร์ โดยผ่านทางองค์กรที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นรวมตัวกันอยู่ เช่น สมาคมถ่ายภาพ ชมรมรักธรรมชาติต่างๆ โรงเรียนสอนการจัดดอกไม้ และ ศูนย์วัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น ในระยะแรก การวางแผนด้านการตลาดสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ อาจจะต้องใช้ความพยายามของผู้ประกอบการสูง และ อาจมีการลองถูกลองผิดบ้าง อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยเชื่อว่าการลงทุนดังกล่าวจะให้ผลตอบแทนทั้งดงาม และ มีมูลค่าเพิ่มสูง

ในบทต่อไป คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษทั้ง 5 รูปแบบที่กล่าวถึงข้างต้น โดยจะวิเคราะห์ถึงการท่องเที่ยวแต่ละรูปแบบในด้านความเป็นมา ลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยว ความสนใจของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ และ โอกาสและการเตรียมการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวพิเศษแบบมีความสนใจพิเศษในประเทศไทย โดยจะยกตัวอย่างการท่องเที่ยวที่น่าจะ

เป็นไปได้ในประเทศไทยพร้อมทั้งเสนอจุดขาย และจะอธิบายถึงรูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมางตัวอย่างในรายละเอียด ตัวอย่างการท่องเที่ยวเหล่านี้ได้มาจากการระดมความคิดเห็น (brainstorm) จากสมาชิกในคณะวิจัย และ จากนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น โดยคัดเลือกเขาเฉพาะรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าจะก่อให้เกิดความยั่งยืนในมิติต่างๆ ในการพัฒนาตามแนวทาง (guideline) 11 ประการ ดังต่อไปนี้

ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

- 1) ความเป็นไปได้ทางการตลาด
- 2) มีมูลค่าเพิ่มสูงในการประกอบการ
- 3) ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นในการพัฒนาสินค้าท่องเที่ยว

ความยั่งยืนทางสังคม

- 4) ไม่แข่งขันทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคมจนสร้างความเดือดร้อน
- 5) ส่งเสริมการจ้างงาน หรือ ช่วยกระจายรายได้
- 6) ชุมชนและธุรกิจขนาดเล็กสามารถเข้าร่วมได้
- 7) กระจายการท่องเที่ยวสู่ภูมิภาค

ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม

- 8) ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือ ส่งผลกระทบในขอบเขตที่สิ่งแวดล้อมรองรับได้
- 9) ช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจในระบบนิเวศน์แก่นักท่องเที่ยว หรือ ช่วยรักษาสีเขียว

ความยั่งยืนทางวัฒนธรรม

- 10) ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หรือ เผยแพร่วัฒนธรรมไทย
- 11) ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย หรือ ช่วยยกระดับคุณภาพศิลปหัตถกรรม

อนึ่ง ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ใช้ในการวิเคราะห์นั้นได้มาจากการเก็บรวบรวมเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวที่ออกในประเทศญี่ปุ่น การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว และ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวของญี่ปุ่น ข้อมูลเหล่านี้จึงอาจไม่สามารถสะท้อนถึงการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษโดยทั่วไปในประเทศอื่น นอกจากนี้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เป็นไปได้ในประเทศไทยที่เสนอในแต่ละบทนั้น ก็ยังมีอยู่อย่างจำกัด และ มุ่งหวังเพียงให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสินค้าการท่องเที่ยวของประเทศไทย เท่านั้น

ตารางที่ 11.1 เปรียบเทียบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแบบมหาชน และ นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

นักท่องเที่ยวแบบมหาชน	นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ
ทำตามกัน (Follow the masses)	ต้องการเป็นตัวของตัวเอง (Want to be in charge)
วันนี้เที่ยว พรุ่งนี้จากไป (Here today, gone tomorrow)	ชื่นชมแต่ไม่ทำลาย (See and enjoy but do not destroy)
แสดงให้เห็นว่าได้มาเที่ยว (Show that you have been)	เที่ยวเพื่อความพึงพอใจ (Just for the fun of it)
สร้างตัวตนด้วยการครอบครอง (Having)	สร้างตัวตนด้วยการสัมผัส (Being)
พิชิต (Superiority)	เข้าใจ (Understanding)
ชอบสถานที่ท่องเที่ยว (Like attractions)	ชอบกิจกรรมในการท่องเที่ยว (Like sport and nature)
ระวังตัว (Precautions)	ชอบผจญภัย (Adventurous)
รับประทานอาหารในโรงแรม (Eat in the hotel dining room)	รับประทานอาหารเหมือนคนในท้องถิ่น (Try out local fare)
เป็นกลุ่มก้อน (Homogeneous)	หลากหลาย (Hybrid)

ที่มา) Poon A., "Tourism, Technology and Competitive Strategies", Wallingford: CABI, 1993

(อ้างอิงจาก Burns P. and Holden A., "Tourism: A New Perspective", Prentice Hall, 1995)

ตารางที่ 11.2 สภาพแวดล้อมในการท่องเที่ยวแบบมหาชน และ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

สภาพแวดล้อม	การท่องเที่ยวแบบมหาชน	การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ
จำนวนนักท่องเที่ยว	มาก แต่เติบโตช้าลง	ยังไม่มาก แต่เติบโตเร็ว
เวลาที่ใช้ท่องเที่ยว	สั้น	ยาว
สถานที่ท่องเที่ยว	จำกัด	หลากหลาย
ระดับการสัมผัส	ผิวเผิน	ลึกซึ้ง
การจัดการ	ง่าย	ยาก
มูลค่าเพิ่ม	น้อย	มาก

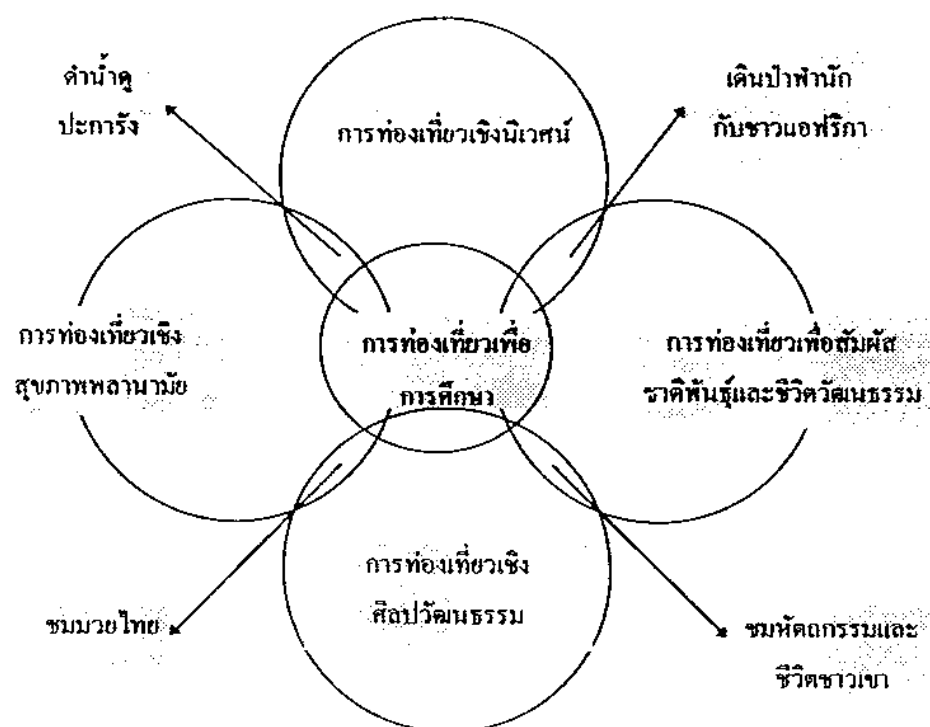
ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ตารางที่ 11.3 เปรียบเทียบคุณค่าที่แสวงหาของการท่องเที่ยวแก่กลุ่มที่มีความสนใจพิเศษในรูปแบบต่างๆ

	ความรู้	ความงาม	สัมผัสมนุษย์	สัมผัสธรรมชาติ	สุขภาพ
การท่องเที่ยว เชิงนิเวศน์	●	●		●	
การท่องเที่ยว เพื่อการศึกษา	●		●		
การท่องเที่ยว เชิงสุขภาพ			●	●	●
การท่องเที่ยวเชิง ศิลปวัฒนธรรม	●	●			
การท่องเที่ยว เชิงชาติพันธุ์	●		●		

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ภาพที่ 11.1 รูปแบบและความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษรูปแบบต่างๆ

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 12 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

12.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

ในบรรดาการท่องเที่ยวแทบไม่มีความสนใจพิเศษ (special interest tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เป็นรูปแบบที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐบาล องค์การพัฒนาเอกชน องค์การระหว่างประเทศ ด้วยความหวังว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จะเป็นแหล่งที่มาของรายได้ที่จะนำไปใช้คุ้มครองธรรมชาติในประเทศกำลังพัฒนา ช่วยยกระดับทางเศรษฐกิจ ให้แก่สังคมท้องถิ่น และ เป็นแหล่งสำคัญในการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ทั้งคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ดังตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงใน คอสตาริกา (Costarica) ซึ่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นที่รู้จักทั่วโลก และ สามารถทำรายได้เข้าประเทศในระดับสูงมาโดยตลอดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา

หากจะสืบสาวลงไป การกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นทางการได้เริ่มขึ้นอย่างน้อยที่สุดเมื่อปี 1985 โดย องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) ได้ตีพิมพ์เอกสารฉบับหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้¹ ต่อมาปี 1990 สหภาพระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (International Union for Conservation of Nature หรือ IUCN) ก็ได้ตีพิมพ์รายชื่อวนอุทยานแห่งชาติ (national park) และแหล่งธรรมชาติที่ได้รับการคุ้มครอง (protected area) เพื่อชี้ถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากนั้น ในปี 1992 องค์การวางแผนด้านสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Environmental Planning หรือ UNEP) และ องค์การการท่องเที่ยวโลกก็ได้ตีพิมพ์เอกสารเพื่อกำหนดแนวทางในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบางพื้นที่

ในปัจจุบัน กระแสความตื่นตัวต่อ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แพร่หลายไปยังประเทศกำลังพัฒนา ที่อาศัยการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ด้วยความเชื่อว่า หากดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เหมาะสม ก็จะสามารถอนุรักษ์ธรรมชาติ ได้พร้อมๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และ การสร้างงานให้คนในท้องถิ่น ดังตัวอย่างของประเทศเคนย่าในแอฟริกาซึ่งได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมานาน โดยการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจต่อเคนยาสูงกว่าการใช้ที่ดินตามปรกติ ในการเกษตร หรือ ลำดับถึง 162 เท่า เช่น การล่าสิงห์โตตัวหนึ่งตัวจะทำได้ประมาณ 8,500 ดอลลาร์ แต่ถ้าคุ้มครองไว้และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สิงห์โตตัวเดียวนั้นจะช่วยทำได้เข้าประเทศได้ถึง 515,000 ดอลลาร์ และ ช่วยให้คนท้องถิ่นมีอาชีพอีกอย่างน้อย 2,000 คน²

12.2 คำจำกัดความ

¹ WTO, "The Role of Recreation Management in the Development of Active Holidays and Special Interest Tourism and Consequent Enrichment of the Holiday Experience", 1985

² UNEP, "Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism"

ในปัจจุบัน คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ได้กลายเป็นคำที่ใช้ในวงการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างหลากหลายจนแทบไม่มีคำจำกัดความที่เห็นพ้องด้วยกัน ในขณะเดียวกัน แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าวก็ไม่มีชัดเจนอีกด้วย นักวิชาการบางท่านวิเคราะห์ว่ามีการใช้คำคำนี้ในระดับที่แตกต่างกันตั้งแต่การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (hard-core nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อไปชมธรรมชาติด้วยความต้องการเข้าใจถึงระบบนิเวศ (dedicated nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติ (mainstream nature tourism) และ การท่องเที่ยวที่ใช้ธรรมชาติแบบผิวเผิน (casual nature tourism)³

ในประเทศไทย มักมีการกล่าวถึงคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในฐานะที่เป็นไวพจน์ (synonym) ของคำว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) การท่องเที่ยวทางเลือก (alternative tourism) การท่องเที่ยวสีเขียว (green tourism) และ การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ (bio tourism) และ มักกล่าวคำนี้ในความหมายกว้างที่ครอบคลุมเกินกว่า การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเท่านั้น โดยครอบคลุมไปถึง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา และ การท่องเที่ยวเชิงท้องถิ่นด้วย ดังเห็นได้จากคำจำกัดความของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึง “การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”⁴ โดยนัยนี้ คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของ ททท. จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ” (special interest tourism) ของคณะผู้วิจัย ที่กล่าวถึงในบทที่แล้ว

ในการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในความหมายของการท่องเที่ยวเพื่อชมด้วยความต้องการเข้าใจถึงระบบนิเวศ (dedicated nature tourism) เช่นการไปชมความเป็นอยู่ของนกในแง่ต่างๆ และ การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมธรรมชาติ (mainstream nature tourism) เช่นการไปชมดอกไม้ที่สวยงาม เป็นสำคัญ โดยไม่รวมถึงการท่องเที่ยวที่ใช้ธรรมชาติแบบผิวเผิน (casual nature tourism) เช่น การไปอาบแดดริมทะเล และ จะไม่ให้ความสำคัญต่อการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (hard-core nature tourism) เช่น การเดินทางไปศึกษาชีวิตนกเพนกวินที่ขั้วโลกใต้เนื่องจากมีตลาดการท่องเที่ยวที่เล็กเกินไป นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่า คณะผู้วิจัยใช้คำนี้ในความหมายที่แคบกว่าความหมายที่ ททท. ใช้ เนื่องจากแยกการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงท้องถิ่นออกมาต่างหาก และจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวเหล่านี้ ในบทต่อไป ทั้งนี้ เพราะคณะผู้วิจัยเชื่อว่า การท่องเที่ยวเหล่านี้แต่ละแบบมีลักษณะที่แตกต่างที่สำคัญหลายประการ และ น่าจะเป็นการดีกว่าที่จะกล่าวถึงการท่องเที่ยวแต่ละแบบแยกจากกัน เมื่อมองจากจุดประสงค์ในการส่งเสริมนักท่องเที่ยวเชิงคุณภาพของญี่ปุ่น

³ Linberg K. “Policies for Maximizing Nature Tourism’s Ecological and Economical Benefits”, World Resource Institute, 1991

(ยี่สิบเก้า Adis Isarakura, “Ecotourism”, TDR1 Quarterly Review, Vol 11 No 2, June 1996)

⁴ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, “นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พ.ศ. 2538-2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)” อนึ่งในเอกสารนี้ ททท. มิได้ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” แต่ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ในการออกความคำว่า ecotourism แต่ได้อธิบายกำกับไว้ว่าทั้งสองคำนี้เป็นไวพจน์กัน

12.3 ลักษณะเฉพาะ

เราสามารถเห็นลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ได้จากทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และ นโยบายการจัดการของการท่องเที่ยวแบบนี้ เมื่อดูอย่างผิวเผินแล้ว แม้ว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ (ecotourist) จะมีพฤติกรรมคล้ายกับนักท่องเที่ยวทั่วไป เช่น มีการถ่ายรูปขณะเที่ยวชมธรรมชาติเช่นเดียวกันก็ตาม พฤติกรรมในการท่องเที่ยวเดินทางเป็นกลุ่มเล็ก และการมีทัศนคติซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมชาติเป็นอย่างดีร่วมเดินทางไปด้วย ก็เป็นเครื่องชี้หนึ่งว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แตกต่างจากการท่องเที่ยวชมธรรมชาติโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งชี้ให้เห็นความแตกต่างชัดที่สุดก็คือ เจตนารมณ์ในการท่องเที่ยว และกิจกรรมที่ปฏิบัติในระหว่างท่องเที่ยวที่ตนเอง กล่าวคือ ในขณะที่ นักท่องเที่ยวทั่วไปใช้ธรรมชาติ เช่น ชายทะเล ทะเลสาบ ป่า ภูเขา ในกิจกรรมท่องเที่ยวที่ตนได้รับความเพลิดเพลินอย่างฉาบฉวย เช่น ว่ายน้ำ อาบแดด กักทางน้ำ ขี่ม้า ขี่จักรยาน ดึงแคมป์ไฟ เป็นหลัก นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์จะใช้เวลาไปกับการศึกษาหรือชื่นชมธรรมชาติ เช่น การชมนก การถ่ายภาพสัตว์ป่า การสำรวจทางพฤกษศาสตร์ โบราณคดี การเที่ยวดำ การเดินป่า การดำน้ำชมปะการัง เป็นต้น

ในด้านนโยบายการจัดการเรื่องการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ยังจำเป็นต้องมีแนวทางในการท่องเที่ยวที่ชัดเจนมากกว่าการท่องเที่ยวทั่วไปมาก มิฉะนั้น อาจส่งผลกระทบต่อเสียรายได้มากเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าการท่องเที่ยวทั่วไป โดยธรรมชาติเหล่านั้นมักมีความเปราะบาง วิธีการกำหนดแนวทางหนึ่งในการจัดการท่องเที่ยวคือ การกำหนดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะระบุว่า จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นรับได้ในแต่ละช่วงเวลาเป็นเท่าไร กิจกรรมใดสามารถทำได้บ้าง สามารถปลูกสร้างอาคารต่างๆ ได้หรือไม่ เป็นต้น

12.3 แรงจูงใจของชนญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวรูปแบบนี้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์มีลักษณะที่สอดคล้องกับความสนใจและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นหลายประการ ดังสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ความสนใจธรรมชาติของชาวญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในธรรมชาติมาตั้งแต่ในสมัยโบราณแล้ว ดังเห็นได้จากงานศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ที่มักแสดงให้เห็นถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติ การศึกษาในปัจจุบันของญี่ปุ่น ยังมีส่วนช่วยให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในธรรมชาติ อย่างมีความเข้าใจมากขึ้น ด้วยหลักสูตรการศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ที่เน้นการศึกษานอก

ท่องเที่ยว ความสนใจธรรมชาติของชาวญี่ปุ่นมีส่วนทำให้ชาวญี่ปุ่นสามารถยอมรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้โดยง่าย

2) การขอศึกษาค้นคว้าและเพิ่มพูนความรู้

ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปมีพื้นฐานการศึกษาอย่างน้อยในระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ ชาวญี่ปุ่นยังมีนิสัยรักการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการอ่านหนังสือ หรือ ชมรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ซึ่งทำให้ชาวญี่ปุ่นมีพื้นฐานในด้านวิทยาศาสตร์โดยไปเป็นอย่างดี ความรู้พื้นฐานเหล่านี้ทำให้นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

3) สภาพความเป็นอยู่ของชีวิตคนเมืองและแรงผลักดันจากสังคมเมือง

ประชาชนญี่ปุ่นส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ในอาคารชุดเช่น อพาร์ทเมนต์ หรือ แมนชั่น ซึ่งมักมีขนาดเล็กคับแคบ อยู่สูงจากพื้นดินและไม่ได้รับอนุญาตให้มีสัตว์เลี้ยง แหล่งธรรมชาติ เช่น ป่า หรือ ภูเขา จึงเป็นสถานที่ที่คนญี่ปุ่นต้องการสัมผัส นอกจากนี้ ชีวิตในสังคมเมืองที่เร่งรัด และเวลาว่างในแต่ละวันที่มีอยู่อย่างจำกัดยังทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นทั้ง “การปลดปล่อย” และ “การแสวงหา” ที่ทุกคนตั้งตารอและวางแผนล่วงหน้าเป็นเวลาหลาย ๆ เดือน

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า พฤติกรรมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นนั้น มีลักษณะที่แตกต่างจากของนักท่องเที่ยวชาติอื่นๆ หลายประการ จากการวิเคราะห์เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับชาวญี่ปุ่นและการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพบว่า ลักษณะที่แตกต่างเหล่านั้นได้แก่

1) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นให้ความสำคัญต่อการนำเสนอ (presentation) มาก ดังจะเห็นได้จากการที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่น มักต้องการให้มีทัศนียภาพที่งดงามก่อนข้างมากในการให้ความรู้ ในขณะที่ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศตะวันตก มองว่าทัศนียภาพอาจจะเป็นสิ่งที่ขัดขวางโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสหรือศึกษาธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ในบางกรณี

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่นยังสนใจการท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์และภาพลักษณ์ (image) ที่ชัดเจน ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น จึงมีการนำเสนอคอนเซ็ปต์และภาพลักษณ์นั้นตั้งแต่ เอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว การบรรยายก่อนออกเดินทาง และ เอกสารประกอบการท่องเที่ยว

2) นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นสนใจทั้ง “สถานที่” และ “กิจกรรม”

ในขณะที่นักท่องเที่ยวตะวันตกสนใจว่า สถานที่ท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นสถานที่
เช่นไร มีคุณค่าในเชิงนิเวศอย่างไร นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นยังมีความสนใจเพิ่มขึ้นจากนี้ คือ จะสนใจด้วยว่า จะ
สามารถทำกิจกรรมอะไรได้บ้างในสถานที่นั้น ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในญี่ปุ่นจึงมักใช้กลยุทธ์ต่างๆ
เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว เช่น ใช้คำถาม หรือ เกมส์ ที่ช่วยกระตุ้นความคิด หรือ ตลอดจน
เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เห็นผลลัพท์เป็นรูปธรรม อาทิ การหัดรีดนมวัว การ
ปลูกต้นไม้ หรือ ถักผ้าไหม เป็นต้น

3) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นยังต้องการความปลอดภัยและความสะดวกสบาย

โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศชาวญี่ปุ่นจะต้องการความปลอดภัยและความสะดวกสบายมาก
กว่านักท่องเที่ยวจากตะวันตก ดังจะเห็นได้จากการที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะไม่ตัดสินใจเดินทางไป
ยังสถานที่ที่ตนไม่มีข้อมูล หรือ ไม่ทราบมาตรการการรักษาความปลอดภัย การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
สำหรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น จึงต้องคำนึงถึงเรื่องเหล่านี้ ทั้งในด้านการจัดเตรียมอาหาร ที่พัก ขนพาหนะ และ สิ่ง
อำนวยความสะดวก เช่น สุขา ไร้ลวดหน้

12.5. รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อศึกษารธรรมชาติที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น

ตารางที่ 12.1 รวบรวมตัวอย่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งในและต่างประเทศที่ได้รับความนิยมจากนัก
ท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวออกเป็นสามกลุ่มใหญ่ๆ คือการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาชีวิตพืช
หรือสัตว์ การท่องเที่ยวเพื่อชมธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตลอดจน การเที่ยวฟาร์มเกษตรกรรม
ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขออธิบายตัวอย่างการท่องเที่ยวบางตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) การท่องเที่ยวเพื่อชมปลาวาฬ

จากการที่ปลาวาฬเป็นสัตว์เลื้อยถูกด้วยนมที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทำให้มันกลายเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยว
ของนักท่องเที่ยวชาติต่างๆ รวมทั้งนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นมาตั้งแต่อดีต โดยนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจะเที่ยวชม
ปลาวาฬ (whale watching) ทั้งในและต่างประเทศ คือ บริเวณเกาะมียาโกะจิม่า เกาะจิจิยะมะ และ บริเวณชาย
ฝั่งแคลิฟอร์เนียในสหรัฐอเมริกาและในบริเวณอื่นๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก รูปแบบของการท่องเที่ยวมักเป็น
การนั่งเรือจากชายฝั่งไปยังบริเวณที่ฝูงปลาวาฬมักว่ายน้ำผ่านมา โดยสามารถไปกลับได้ภายในหนึ่งวัน จุดสนใจ
ในการท่องเที่ยวมักเป็นการฟังเสียงร้องของปลาวาฬ หรือ การดูปลาวาฬพ่นน้ำ โดยมีช่วงเวลาที่ตื่นเต้นที่สุดคือ
จังหวะที่ปลาวาฬปรากฏตัว ในปัจจุบัน ผู้จัดการท่องเที่ยวเพื่อชมปลาวาฬมีทั้งกลุ่มอนุรักษ์สัตว์ และ บริษัท
ท่องเที่ยวเอกชน ความนิยมการท่องเที่ยวเพื่อไปดูปลาวาฬ ได้ทำให้เกิดสินค้าที่มีลวดลายรูปปลาวาฬซึ่งได้
ได้รับความนิยมอย่างมากในกลุ่มสาวออฟฟิศ และ นักเรียนระดับมัธยม

2) การท่องเที่ยวเพื่อชมนก

การท่องเที่ยวเพื่อชมนก (bird watching) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการประมาณการว่าในปัจจุบัน นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อชมนกนี้มีจำนวนสูงถึง 5 ล้านคน โดยมีสถานที่ชมนกแห่งใหญ่ๆ ในประเทศ 3 แห่งคือ หมู่เกาะโอเคะซะวะมา เกาะโคะจิคุในหมู่เกาะชิโกกุ และ ในหมู่เกาะโอกินาวา นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักจะมองว่า การชมนกเป็นการผจญภัยเล็กๆ (light adventure) ที่ได้ทั้งความตื่นเต้น และ ความรู้ ในการเดินทางไปชมนกดังกล่าว นักท่องเที่ยวจะนั่งเรือออกจากชายฝั่ง โดยบางครั้งต้องค้างคืนในเรือหนึ่งคืน จุดสนใจในการชมนกของชาวญี่ปุ่น คือ การชมนกพันธุ์หายาก ที่ไม่สามารถพบเห็นในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะนกที่มีสีสันสวยงาม โดยนักท่องเที่ยวเหล่านี้จะให้ความสนใจในการเรียนรู้วงจรชีวิต นิสัย และ ลักษณะพิเศษของนกเหล่านั้น

3) การเที่ยวชมศูนย์เพาะเลี้ยงโคอาล่า

โคอาล่า (koala) เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมที่กลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของออสเตรเลีย ด้วยความน่ารักของมัน ทำให้การท่องเที่ยวศูนย์เพาะเลี้ยงโคอาล่ากลายเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวสตรีและนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัวเป็นอย่างมาก ในการท่องเที่ยวนี้ นักท่องเที่ยวจะได้ฟังคำบรรยายเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอ อาหาร การเพาะเลี้ยงโคอาล่า ปัญหาที่เกิดขึ้น และนโยบายในการคุ้มครองโคอาล่าของออสเตรเลียจากผู้เชี่ยวชาญประจำศูนย์ นอกจากนั้น นักท่องเที่ยวยังสามารถสัมผัสกับโคอาล่าโดยตรง ด้วยการอุ้มและถ่ายรูปคู่กันได้อีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้มีการออกกฎหมายห้ามการอุ้มโคอาล่า เพราะสร้างความตื่นกลัวให้กับมันมากเกินไป

4) การเที่ยวชมฟาร์มปศุสัตว์ ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์

ในประเทศออสเตรเลียและนิวซีแลนด์มีฟาร์มปศุสัตว์หลายแห่งที่เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม เพื่อทัศนศึกษาชีวิตสัตว์ต่างๆ ซึ่งได้แก่ แกะ วัว หมี และ สัตว์พื้นเมืองอื่นๆ ประกอบคำอธิบาย และ การสาธิตขั้นตอนต่างๆ ในการปศุสัตว์ โดยรูปแบบของการท่องเที่ยว มีทั้งการท่องเที่ยวระยะสั้นซึ่งใช้เวลาประมาณ 2 ถึง 3 ชั่วโมง ซึ่งอาจรวมการรับประทานอาหารกลางวันเข้าไปด้วย และ การท่องเที่ยวระยะยาว ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าพักอาศัยและร่วมทำงานในฟาร์มเป็นเวลา 1 ถึง 2 สัปดาห์ รูปแบบหลังนี้ได้รับความนิยมจากนักเรียนและนักศึกษาในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนมาก และ เคยปรากฏในรายการสารคดีทางโทรทัศน์มาแล้ว

5) การท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติคาคูคู ออสเตรเลีย

อุทยานแห่งชาติคาคู ทางตอนเหนือของออสเตรเลีย เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แห่งหนึ่งซึ่งมีการจัดการที่ดีมาก เช่น มีการจำกัดจำนวนของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มจะต้องไม่เกิน 20 คน และ นักท่องเที่ยวจะต้องชมอุทยานตามคำแนะนำของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด

ในการชมอุทยานนี่ยังรวมถึงซึ่งจะต้องใช้เวลาประมาณ 1 ถึง 3 สัปดาห์ นักท่องเที่ยวจะได้ศึกษาชีวิตพืชและสัตว์แต่ละชนิด โดยจะทราบข้อมูลในแง่ต่างๆ ของพืชและสัตว์เหล่านี้ได้จาก คู่มือการเดินทางที่มีการจัดทำขึ้นเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวจะได้รับคำแนะนำให้จดบันทึกการสังเกตการณ์ของตนและประทับใจลงในหนังสือคู่มือเดินทาง เพื่อเป็นการบันทึกประสบการณ์และเป็นที่ระลึกในการมาเที่ยวอีกด้วย

นอกจากนี้ อุทยานแห่งชาติคาคูยังแสดงให้เห็นความสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวรุ่นเยาว์ด้วยการจัดการการท่ายปัญหา และ เกมต่างๆ ให้เด็กๆ ได้รับความสนุกสนานไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ธรรมชาติ การส่งเสริมนี้ทำให้อุทยานแห่งชาตินี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัวเป็นอย่างมาก

5) การชมเมาน้ำที่ออกไกลโด

การท่องเที่ยวเพื่อชมการใช้ชีวิตของเมาน้ำ (seal watching) ที่เกาะฮอกไกโด ทางตอนเหนือของญี่ปุ่น เริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อปี 1987 จากการดำเนินการของ สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติแห่งญี่ปุ่น (NACS-J) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านอนุรักษ์ธรรมชาติ สมาคมดังกล่าวจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในลักษณะนี้ขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นสนใจต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในประเทศ และผลักดันให้มีการวางนโยบายและแนวทางปฏิบัติ (guideline) สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในญี่ปุ่น

กิจกรรมในการท่องเที่ยวนี้ประกอบไปด้วย การดูการใช้ชีวิตในด้านต่างๆ ของเมาน้ำ การฟังคำบรรยายจากเจ้าหน้าที่อนุรักษ์สัตว์ท้องถิ่น ตลอดจน การพูดคุยกับชาวบ้าน และ ชาวประมงในบริเวณนั้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเข้าใจปัญหาของเมาน้ำและปัญหาสังคมท้องถิ่นดีขึ้น ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวนี้ได้รับความนิยมมากขึ้น จนสมาคมเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติแห่งญี่ปุ่น โอนการดำเนินงานให้หน่วยงานท่องเที่ยวในท้องถิ่นรับไปดำเนินการแทนแล้ว

นอกจากที่กล่าวมานี้ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ยังนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ด้วยการเดินทางไปชม ภูเขาไฟ ในบริเวณเกาะฮาวาย ป่าฝนเขตร้อนในเกาะบอร์เนียว ซาฟารีในแอฟริกา เป็นต้น

12.6. รูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

ประเทศไทยมีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในการรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นค่อนข้างมาก เนื่องจาก เรามีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามที่แตกต่างจากญี่ปุ่น รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นไปได้ใน

ประเทศไทย ในตารางที่ 12.2 และ ที่จะหยิบยกมาขยายความนี้จึงเป็นเพียงตัวอย่างไม่กี่ตัวอย่างในรูปแบบที่เป็นไปได้จำนวนมาก

1) ทวีร์ปลูกป่าโกงกาง

ชาวญี่ปุ่นเป็นชาติที่มีชื่อเสียงว่าชอบรับประทานกุ้งเป็นอย่างมาก จนมีการเขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “กุ้งและชาวญี่ปุ่น” (Ebi to Nihonjin) ชาวญี่ปุ่นเองก็ทราบเป็นอย่างดีดีว่า การรับประทานกุ้งมีผลให้ประเทศผู้ผลิตกุ้งต้องทำลายป่าโกงกางเพื่อการทำนากุ้ง ทวีร์ปลูกป่าโกงกางนี้มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น และการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทยไปพร้อมๆ กัน เนื้อหาในการท่องเที่ยวอาจประกอบไปด้วย การให้ความรู้ถึงความสำคัญของป่าชายเลนต่อระบบนิเวศน์ทางทะเล ให้นักท่องเที่ยวทัศนศึกษาดูสิ่งมีชีวิตในเขตชายเลน และให้มีการปลูกป่าโกงกางเป็นรายการสุดท้าย ซึ่งทั้งหมดนี้อาจใช้เวลาประมาณครึ่งวัน นักท่องเที่ยวที่น่าจะสนใจในกิจกรรมนี้คือ นักท่องเที่ยวกลุ่มสูงอายุโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวหญิง ซึ่งมีแนวโน้มสนใจกิจกรรมอาสาสมัครอยู่แล้ว

2) ทวีร์ชมทุ่งบัวตอง คอยแม่อุคอ แม่ฮ่องสอน

ภาพดอกบัวตองสีสดบานสะพรั่งเต็มทุ่งตัดกับท้องฟ้าใส ในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายน น่าจะเป็นทัศนียภาพที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ซึ่งชอบดูทุ่งดอกไม้ที่บานสะพรั่งเป็นอาณาบริเวณกว้าง เช่นเดียวกับทุ่งทิวลิป ในเนเธอร์แลนด์ จุดขายหนึ่งของทวีร์ชมทุ่งดอกบัวตองที่เป็นไปได้คือ การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวนอนในเต็นท์กลางแจ้งท่ามกลางธรรมชาติอันบริสุทธิ์ และการจัดเทศกาลดอกบัวตองขึ้น เพื่อสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวให้ลึกซึ้งขึ้น โดยทั้งนี้จะต้องมีการเตรียมการที่เหมาะสม โดยเฉพาะการสร้างเส้นทางเดินทางที่สะดวก และการขยายระยะเวลาเพิ่มเติมของดอกบัวตอง ซึ่งมีเวลาสั้นเพียงประมาณ 2 สัปดาห์เท่านั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่อาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่นิยมดอกไม้ในญี่ปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรี และ คาดว่ามีจำนวนอยู่ระหว่าง 5 ล้านถึง 10 ล้านคน

3) ทวีร์เดินป่า ในป่าฝนเขตร้อน ในอุทยานแห่งชาติ

ในจินตนาการของชาวญี่ปุ่นนั้น คำว่า “ป่าฝนเขตร้อน” (tropical rain forest) เป็นคำที่คุ้นชินมาตั้งแต่ยังทำให้นึกไปถึงบรรยากาศอันลึกลับ (exotic) แห่งสวรรค์ (paradise) นี่เป็นสาเหตุที่นักท่องเที่ยวจีนนิเวศน์ชาวญี่ปุ่นนิยมเดินทางไปเที่ยวป่าฝนเขตร้อนในบราซิล อาร์เจนตินา หรือ ในเกาะสุมาตราของอินโดนีเซีย ประเทศไทยเองก็มีป่าฝนเขตร้อนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) สูงหลายแห่งในรูปของ อุทยานแห่งชาติ เช่น เขาใหญ่ ภูเรือ ภูกระดึง ภูหิน เราควรหาแนวทางให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งให้ประชาชนในประเทศเกิดความหวงแหนในมรดกทางทางธรรมชาติเหล่านี้ และ เป็นแหล่งรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ในการนำมาอนุรักษ์ป่าฝนเขตร้อนในประเทศไทย

จุดที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นน่าจะมีความสนใจคือ การเดินป่า (jungle trekking) เพื่อศึกษาพืช และ สัตว์ เมืองร้อน ดอกไม้ป่า เช่น ก่อด้วยไม้ และ ภูมิประเทศตามธรรมชาติ เช่น ถ้ำ ซึ่งมีหินงอกหินย้อย ตลอดจน น้ำตกต่างๆ ซึ่งของไทยมีความงดงามและมีขนาดใหญ่กว่าของญี่ปุ่นมาก

4) ทิวทัศน์ผลไม้เมืองร้อน

การเก็บผลไม้เป็นตามสวนผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลก็เป็นกิจกรรมหนึ่งในการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัว ประเทศไทยมีผลไม้เมืองร้อนรสชาติอร่อยมากมายหลายชนิดที่น่าจะถูกปากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เช่น มะม่วง เงาะ ทุเรียน มังคุด ลิ้นจี่ หรือ ลำไย เป็นต้น ในการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ ควรให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวถึงลักษณะเฉพาะของผลไม้เหล่านี้ ประโยชน์ต่อร่างกาย วิธีการปลูกผลไม้เหล่านี้ให้ได้ผลดี ตลอดจนมีการสาธิตการปอกผลไม้ การทำขนมหรือ การดองอาหารที่ได้จากผลไม้เหล่านี้ เช่น ทุเรียนกวน หรือ ลำไยตากแห้ง เป็นต้น นอกจากนี้ ควรสอนให้นักท่องเที่ยวรู้จักวิธีดูแลไม่ว่าผลไหนสุกหรือไม่สุก และ วิธีเก็บผลไม้อย่างปลอดภัย ก่อนให้นักท่องเที่ยวสนุกกับการเก็บผลไม้เหล่านั้น ข้อควรระวังในการจัดการท่องเที่ยวก็คือ ผลไม้ที่ให้นักท่องเที่ยวเก็บนั้นจะต้องปราศจากยาฆ่าแมลง

12.7 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีความเปราะบาง การเตรียมการที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการก่อปัญหาจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นอย่างสูง ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงการเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย โดยสังเขป

1) กำหนดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และ แนวทางการปฏิบัติ

การกำหนดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสามารถในการรองรับนี้รวมถึง ความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (environmental carrying capacity) ซึ่งจะระบุจำนวนนักท่องเที่ยวที่สามารถรองรับได้ในเวลาหนึ่งๆ และ ระยะเวลาในการท่องเที่ยวสูงสุด โดยไม่ทำให้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวได้รับความเสียหาย เช่น ในการท่องเที่ยวเพื่อชมเมฆน้ำค้างแล้วข้างต้น สมาคมเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองธรรมชาติแห่งประเทศไทยได้กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิน 20 คนต่อครั้ง และ ความสามารถในการรองรับด้านสังคม (social carrying capacity) ซึ่งหมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่นักท่องเที่ยวด้วยกันยังรู้สึกไม่อึดอัด เช่น ในกรณีของการเที่ยวชม ปะการัง ที่ เกรด บาร์ริเออร์ รีฟ ในออสเตรเลีย จะมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในบางบริเวณ เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกอึดอัด

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมป่าไม้ ควรกำหนดขีดความสามารถในการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่มีความเปราะบาง และ ควรหาวิธีในการควบคุมให้มีการปฏิบัติตามความสามารถในการรองรับดังกล่าว นอกจากนี้ ควรออกแนวทางในการปฏิบัติ (guideline) ที่ชัดเจนที่กำหนดว่า กิจกรรมใดบ้างที่สามารถทำได้ในระหว่างท่องเที่ยว เป็นต้น

2) เตรียมการด้านวิชาการ และ ข้อมูล

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ให้ประสบความสำเร็จ จำต้องมีการเตรียมการด้านวิชาการให้พร้อม โดยเชื่อมโยงองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านระบบนิเวศน์ ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เข้ากับความรูสมัยใหม่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้ง่าย นอกจากนี้ ควรมีการเตรียมข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวในรูปเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว และ แนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องในการท่องเที่ยว

3) พัฒนามัคคุเทศก์ ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

มัคคุเทศก์คือหัวใจของความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับชุมชนท่องเที่ยว และ สถาบันการศึกษาส่วนท้องถิ่นในการฝึกอบรมมัคคุเทศก์พิเศษด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยสนับสนุนให้มัคคุเทศก์ท้องถิ่น มีความสามารถในการนำเสนอสิ่งที่ตนเข้าใจให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้อย่างน่าสนใจ

4) เตรียมผู้ประกอบการ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรช่วยสร้างวิสัยทัศน์ให้แก่ผู้ประกอบการเอกชน ให้มองการณ์ไกล โดยคาดหวังผลตอบแทนในระยะยาวแทนผลตอบแทนในระยะสั้น และ ควรมีบทบาทในการจัดทำรายชื่อบริษัทผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ควรมีการฝึกอบรมผู้ประกอบการให้เข้าใจความต้องการและลักษณะของนักท่องเที่ยว

5) เตรียมกลไกในการหารายได้เพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

เพื่อดูแลมิให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ตกอยู่ในเสื่อมโทรม ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นรายได้ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว โดยที่มาของกองทุนนี้อาจมาจากงบประมาณของภาครัฐ และ การบริจาคของเอกชนที่ประกอบการท่องเที่ยว ดังเช่น ตัวอย่างของญี่ปุ่น ที่บริษัท นิสง โคทสึ (Nihon Kotsuu) ซึ่งจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ในรูปแบบการไปชมซาฟารี ในแอฟริกา ได้จัดสรรเงินรายได้ส่วนหนึ่งให้แก่กองทุนอนุรักษ์ช้างแอฟริกา หรือบริษัท คินคิ นิสง ทัวริสต์ (Kinki Nihon Tourist) ซึ่งจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมไปยังนครวัด ก็ได้อัดสรรเงินทุนเพื่อช่วยเหลือในการอนุรักษ์โบราณสถานดังกล่าว

12.8 ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไข

การวางแผนที่ไม่รัดกุม และ การเตรียมการที่ไม่พร้อม อาจทำให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์สร้างปัญหาแก่ชุมชนท่องเที่ยวหลายประการ อาทิ

1) สภาพแวดล้อมธรรมชาติเสียหาย และ สิ่งมีชีวิตอุกกาบาต

หากไม่มีการวางแผน และ จัดการที่ดีพอ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ก็อาจสร้างความเสียหายแก่สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวได้ ดังตัวอย่างความเสียหายที่เกิดในลุ่มแม่น้ำ แอมะซอน ประเทศบราซิล และประเทศซิมบับเว ซึ่งมีการจัดการผิดพลาด และ ไม่มีการควบคุมการท่องเที่ยวให้อยู่ในขีดความสามารถในการรองรับ

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อชมสัตว์ อาจก่อให้เกิดผลกระทบที่รบกวนความเป็นอยู่ของสัตว์เหล่านั้นได้ ดังปรากฏรายงานว่า หมูที่ถูกสังเกตรณอยู่เป็นเวลานานเกิดหงุดหงิด ทำร้ายนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อป้องกันปัญหานี้ ควรมีการปฏิบัติตามแนวทางปฏิบัติ (guideline) อย่างเคร่งครัด

2) การย้ายถิ่นฐานของนกภายนอกเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว

ตัวอย่างของปัญหานกภายนอกย้ายถิ่นฐานเข้าไปอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว เห็นได้ชัดเจนที่สุดจาก กรณีของ เกาะกาลาปากอส ในเอกวาดอร์ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เช่น มีตัว “อิกัวนา” (iguana) ซึ่งเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำชนิดหนึ่ง เมื่อเกาะนี้มีชื่อเสียงมากขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ นกภายนอกได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามามากขึ้น ทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ และ มีการนำสัตว์จากภายนอกเช่น แพะเข้าไป จนมีการแพร่พันธุ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของเกาะ และ การมีชีวิตอยู่ของ อิกัวนา

หน่วยราชการส่วนท้องถิ่นและชุมชนท่องเที่ยวควรร่วมมือกันในการป้องกันการย้ายถิ่นฐาน และ ควบคุมการนำสิ่งมีชีวิตอื่นเข้าไปรบกวนระบบนิเวศน์ในแหล่งท่องเที่ยว

3) การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม และ การรั่วไหลของรายได้

แม้ว่า นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยทั่วไป มักจะมีความพร้อมที่จะใช้จ่ายในการท่องเที่ยวสูงกว่านักท่องเที่ยวแบบมหาชนก็ตาม การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม และ การรั่วไหลของรายได้ก็ออกจากแหล่งท่องเที่ยว อาจก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้งในชุมชนท่องเที่ยวขึ้นได้ ปัญหาดังกล่าวนี้นักเกิดขึ้นเมื่อชุมชนท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง และ ต้องพึ่งพาผู้ประกอบการจากภายนอก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ

หน่วยงานในภาครัฐ ควรช่วยเหลือในการสร้างขีดความสามารถในการจัดการให้แก่ชุมชน ทั้งความเข้าใจใน
ธรรมชาติในท้องถิ่น ความสามารถในการนำเสนอ และ ความสามารถในการสื่อสารกับนักท้องถิ่น เช่น
ความสามารถด้านภาษา เป็นต้น

ตารางที่ 12.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ประเภท	รูปแบบการท่องเที่ยว	ดูขยาย
ทัวร์ศึกษาหรือชื่นชมพืชหรือสัตว์	ชมแม่น้ำที่เกาะฮอกไกโด	- ฟังบรรยายจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น - พูดคุยกับชาวบ้าน และ ชาวประมง
	ชมปลาวาฬที่แคลิฟอร์เนีย	- พิสูจน์ความใหญ่โตของปลาวาฬด้วยตาเปล่า - ตั้งแต่นักวิทยาศาสตร์สมัครใจ
	ชมสัตว์ป่าแบบซาฟารีในแอฟริกา	แอฟริกาเป็นดินแดนต้นกำเนิดแห่งสวนสัตว์เปิดแบบซาฟารี ที่มีการดกออกไปทั่วโลก
	ชมดอกเอลเดอร์ไวส์ (Elderweiss) บริเวณภูเขาแอลป์	- ดอกเอลเดอร์ไวส์ มีดอกสีขาว-สีชมพูสวยงาม - ชมทัศนียภาพของทุ่งดอกไม้และเทือกเขา - มีเพลงที่ชื่อเหมือนดอกไม้ใบนี้ที่เป็นที่รู้จักดี
ทัวร์ชมธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ	ชมป่าฝนเมืองร้อนที่บอร์เนียว	ป่าฝนเขตร้อนของบอร์เนียวอยู่ในสภาพสมบูรณ์ และ มีความหลากหลายทางชีวภาพ
	รับปีใหม่กับแกรนด์ แคนยอน	- รับแสงอรุณแห่งวันปีใหม่ท่ามกลางธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ของแกรนด์ แคนยอน - ชมพาโนรามา แห่งสวรรค์ - บรรยากาศเหมือนกับเมื่อ 10 ล้านปีก่อนแล้ว
	ท่องเที่ยวชมธรรมชาติที่เกาะชุกุชิมะ ในจังหวัดคาโกชิมะ	- ชมต้นสนใหญ่อายุพันปี - ได้รับการคัดเลือกเป็น “มรดกโลก” ปี 1994 - เดินทางไปกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
	เที่ยวภูเขาเอริมันจาโรและซาฟารีในเคนยา 11 วัน	- ยอดเขาเอริมันจาโร สูงที่สุดในแอฟริกา - มีทั้งคอร์สปีนเขาสำหรับนักปีนเขาและ เส้นทางเดินสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป - ชมความงามของซาฟารีที่มีเฉพาะในเคนยา
	ชมแสงออโรรา ที่อลาสกา	- อลาสกาเป็นพื้นที่มีโอกาสเห็นแสงออโรรามากที่สุดในโลก - แสงออโรราที่ อลาสกา แฟร์แบงก์มีความงดงามไม่แพ้ที่ใดในโลก
	ชมเกรต บาร์เรียร์ รีฟ ในออสเตรเลีย	- ชมแนวปะการังใหญ่ที่สุดในโลก สุดอลงการความมหัศจรรย์แห่งธรรมชาติ - นำชมชีวิตสัตว์ทะเลในโซนหินปะการัง โดยผู้เชี่ยวชาญด้านชีววิทยาทางทะเล

ตารางที่ 12.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น (ต่อ)

ท่องเที่ยวฟาร์ม เกษตรกรรม	ทดลองรีดนมวัว	• ทดลองรีดนมวัว และ คั้นน้ำนมที่รีดได้ • เป็นประสบการณ์ที่ไม่สามารถสัมผัสได้ในชีวิตประจำวัน
	เก็บผลไม้เมืองร้อนที่นคร โฮจิมีนห์	• ล่องเรือไปเกาะที่มีสวนผลไม้ • ราคาถูกต่ำกว่า 30 ดอลลาร์
	ชมสวนเพาะโคอาล่าในออสเตรเลีย	• โคอาล่าเป็นสัตว์หายากอย่างหนึ่ง • อุ้มและถ่ายรูปพร้อมกับโคอาล่าที่แสนน่ารัก
	ชมสัตว์ในอุทยานแห่งชาติคาคูคู ในออสเตรเลีย	• เส้นทางในอุทยานแห่งชาติขนาดใหญ่ • ศึกษาระบบนิเวศน์และสิ่งมีชีวิตประเภทต่างๆ • สนุกกับการประทับใจชมสัตว์แต่ละชนิด • พักในโรงแรมรูปร่างจระเข้
	ชมศูนย์สัตว์ป่าและเพาะพันธุ์สัตว์ ในออสเตรเลียและนิวซีแลนด์	• ชมสัตว์พื้นเมืองหลายชนิดเช่น แกะ วัว จิงโจ้ • ชมการสาธิตการเลี้ยงสัตว์ตามขั้นตอนต่างๆจากผู้เชี่ยวชาญ • สามารถนอนค้างคืนในฟาร์ม

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว

ตารางที่ 12.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดหมายที่เป็นไปได้
ชมป่าฝนเขตร้อนในวนอุทยานแห่งชาติ	• อุทยานแห่งชาติของไทยหลายแห่งเป็น “มรดกโลก” • ชาวญี่ปุ่นชื่นชมและหลงใหลต่อบรรยากาศของ “ป่าฝนเขตร้อน” (tropical rain forest) ป่าฝนประเภทนี้เป็น “สรวงสวรรค์” (paradise) ที่ลึกลับ (exotic)
ปลูกป่าโกงกาง	• ป่าโกงกางเป็นแหล่งพื้สัตว์น้ำและมีความสำคัญต่อระบบนิเวศทางทะเล • ชาวญี่ปุ่นชอบรับประทานกุ้ง และ เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งในการทำลายป่าโกงกาง ดังปรากฏในหนังสือเล่มหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดีในญี่ปุ่น
ปลูกไม้ยืนต้น เช่น ไม้สัก	• ไม้ยืนต้นเป็นต้นไม้เกิดแหล่งน้ำสำคัญต่อระบบนิเวศมาก • ไม้สักเป็นไม้สำคัญของไทยมาตั้งแต่อดีต มีชื่อเสียงไปทั่วโลก • ทำป้ายชื่อนักท่องเที่ยวผู้ปลูกต้นไม้
เก็บผลไม้เมืองร้อน เช่น ทุเรียน ลิ้นจี่ มังคุด เงาะ	• ผลไม้ไทยมีเอกลักษณ์แทบไม่พบที่อื่นในโลก เช่น ทุเรียนซึ่งเป็น “ราชาแห่งผลไม้” • ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เคยได้ลิ้ม หรือ เคยรับประทานผลไม้ไทย แต่มีน้อยคนเคยได้เห็นต้นจริงๆ • ราคาจำหน่ายของผลไม้เหล่านี้ ในญี่ปุ่นแพงมาก
ชมกล้วยไม้ป่า	• กล้วยไม้เป็นดอกไม้ไทยที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก เป็นดอกไม้ชั้นสูงราคาแพง คุณค่า “ราชินีแห่งดอกไม้” • กล้วยไม้ป่าแตกต่างจากกล้วยไม้เลี้ยงและหาซื้อได้ยาก • อธิบายถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างกล้วยไม้และต้นไม้อื่นๆ และ วิธีการเพาะเลี้ยงกล้วยไม้
ชมนกที่หาใหญ่	• เขาใหญ่นับเป็นหลายชนิดนานาพันธุ์ที่หาซื้อได้ยาก • เขาใหญ่มีสภาพสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ • ชมทิวทัศน์ รอยเท้าเสือ และสัตว์ป่าอื่นๆ
ชมทุ่งนาไทยในภาคกลาง	• ข้าวบนคันนาและสุดกลั่นไฉนหลังฝนตก • ลูกว้ายแช่ปลัก และ ลูกวียดสัตว์ในทุ่งนา • ทอดลงดำนา หรือ เกี่ยวข้าว ตามแต่ฤดูกาล • จักว้ายชมหมู่บ้าน • ชาวญี่ปุ่นชอบทิวทัศน์พื้นที่ราบอันกว้างใหญ่และเขียวขจี

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 13 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย

13.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

การท่องเที่ยวมีความเกี่ยวข้องกับการรักษาสุขภาพอนามัยมาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ดังจะเห็นได้จากประวัติการท่องเที่ยวโลกซึ่งชาวโรมัน หรือ คนชั้นสูงของยุโรปในศตวรรษที่ 17 นิยมเดินทางไปอาบน้ำแร่ (spa) และน้ำพุร้อน ซึ่งทำให้เกิดการสร้างรีสอร์ทหลายแห่งในยุโรปในปัจจุบัน ในญี่ปุ่นเอง การไปรักษาโรคก็ถูกใช้เป็นเหตุผลหนึ่งของการเดินทางไปต่างถิ่นในยุคที่รัฐบาลห้ามประชาชนเดินทางในอดีต ในสมัยต่อมา การแข่งขันกีฬายังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นหรือประเทศ ควบคู่ไปกับการเป็นโอกาสหนึ่งในการท่องเที่ยวด้วย เช่น ในปี 1927 ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสมัยใหม่ในสหรัฐ มีการเหมาเครื่องบินจากนิวยอร์กไปชิคาโก เพื่อไปดูแจ็ก เดมปีซี่ ป้องกันตำแหน่งแชมป์โลก ในปัจจุบัน ความเกี่ยวข้องระหว่างการท่องเที่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยก็เพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด เมื่อประชาชนในประเทศพัฒนาแล้วซึ่งมีระดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจสูง มีความตื่นตัวในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อจุดประสงค์ในการรักษาสุขภาพอนามัย ทั้งการเล่นกีฬากลางแจ้ง และ เดินทางไปดูการแข่งขันกีฬา ตลอดจนการบำรุงร่างกายต่างๆ

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย ได้รับการยกฐานะเป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่ง และกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้สูงสำหรับบางประเทศไปแล้ว เช่น ประเทศอิสราเอล ซึ่งมีบ่อน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนจำนวนมากในแถบทะเลเดดซี (Dead Sea) มีภูมิอากาศค่อนข้างคงที่ตลอดทั้งปี มีทัศนียภาพธรรมชาติที่สวยงาม ตลอดจน มีความก้าวหน้าทางวิทยาการทางการแพทย์ค่อนข้างสูง ได้สร้างอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยขึ้นจากทรัพยากรเหล่านี้ ในสหรัฐอเมริกาเช่นกัน การท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการเพื่อบำบัดโรค (recreation therapy) ได้เติบโตขึ้นและสร้างการจ้างงานรายได้ขึ้นเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬา โดยเฉพาะกีฬาในระดับนานาชาติ เช่น การแข่งขันกีฬาโอลิมปิก หรือ การแข่งขันฟุตบอลโลก นอกจากจะช่วยให้สร้างชื่อเสียงให้แก่ท้องถิ่นที่จัด เช่น เมืองบาร์เซโลนาซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ ในสเปน ได้กลายเป็นที่รู้จักกันทั่วโลกจากการจัดการแข่งขันโอลิมปิกแล้ว ยังนำรายได้เข้าประเทศผู้จัดมหาศาลอีกด้วย

นอกจากผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจแล้ว การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยยังมีศักยภาพในการส่งเสริมทบในแง่ดี โดยช่วยกระตุ้นให้ประชาชนในประเทศเจ้าบ้านตื่นตัวในการระวังรักษาสุขภาพ และ สนใจการเล่นกีฬามากขึ้น ซึ่งจะส่งผลในทางดีคือการส่งเสริมการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพอีกทางหนึ่ง

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น เพื่อพิจารณาหารูปแบบที่เป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นในประเทศไทย

13.2 คำจำกัดความ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาณามัยเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัดโรค บำรุงสุขภาพกาย หรือ สุขภาพจิต ผู้เชี่ยวชาญบางท่านแบ่งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาณามัยออกเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sport tourism) และ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (adventure tourism) ทั้งนี้ การให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวย่อยๆ แต่ละประเภทดังกล่าวมีความแตกต่างกันหลากหลายออกไป

สำหรับผู้เชี่ยวชาญบางคนแล้ว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกินความหมายกว้างรวมถึง การท่องเที่ยวเพื่อ อาบแดด การเดินทางไปสถานที่ที่มีภูมิอากาศแตกต่างออกไปด้วยเหตุผลทางสุขภาพ การท่องเที่ยวที่มีผลดีทางสุขภาพเป็นผลพลอยได้ เช่น การเล่นกีฬา การเดินทางเพื่อไป อาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน หรือ อบชะวนา ตลอดจน การเดินทางเพื่อไปรับการรักษาโรค¹ ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญบางท่านให้คำจำกัดความที่มีขอบเขตแคบลง เช่น ไม่ถือว่าการท่องเที่ยวเพื่อการอาบแดด หรือ การท่องเที่ยวเพื่อเล่นกีฬาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ส่วนการท่องเที่ยวเชิงกีฬานั้น โดยทั่วไปมักหมายถึง การเดินทางไปร่วมเล่นกีฬาทั้งที่มีจุดประสงค์เพื่อการ แข่งขันหรือเพื่อความเพลิดเพลิน และ การเดินทางไปชมการแข่งขันกีฬา ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงผจญ ภัยนั้นมักมีการให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยง ทั้งนี้ความเสี่ยงดังกล่าวอยู่ในระดับที่ควบคุมได้ เช่น การเล่นสกี การล่องแพ เป็นต้น

ในรายงานฉบับนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในความหมายที่รวมถึงการท่องเที่ยว ที่มีจุดประสงค์หลักเพื่อการรักษาสุขภาพ การเดินทางเพื่อไปอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน หรือ อบชะวนา ตลอดจน การเดินทางเพื่อไปรับการรักษาโรค และจะใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงกีฬาในความหมายข้างต้น แต่จะรวม การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงกีฬาด้วย เพราะมีลักษณะร่วมกันค่อนข้างมาก

13.3 ลักษณะเฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาณามัย เป็นการท่องเที่ยวแบบมีวัตถุประสงค์พิเศษ ที่มีลักษณะร่วมกับการท่องเที่ยวแบบมีวัตถุประสงค์พิเศษประเภทอื่น และมีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวมหาชน (mass tourism) แบบดั้งเดิมหลายประการ อาทิ นักท่องเที่ยวตามการท่องเที่ยวแบบมีวัตถุประสงค์พิเศษมีความต้องการที่จะสัมผัส และ หาประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพและพัฒนาตนเอง ลำพังการเดินทางไป ผู้จุดหมายและพักในที่พักไม่สามารถทำให้การท่องเที่ยวแบบนี้เกิดขึ้นได้ เพราะต้องอาศัยการสัมผัส การเข้าร่วม

¹ Van Sliepen, 1989

และ การเรียนรู้ในสถานที่ท่องเที่ยวที่นั่น

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพัฒนามีแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมีจุดประสงค์พิเศษแบบอื่นๆ คือ จุดประสงค์สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพัฒนามีคือ การแสวงหาความสมบูรณ์ของสุขภาพกาย และ สุขภาพจิต ตลอดจน การได้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นในระหว่างการท่องเที่ยว จุดประสงค์ในการท่องเที่ยวนี้เกิดจากการเปลี่ยนทัศนคติในการรักษาสุขภาพ จากเดิมที่เคยมอบความรับผิดชอบในการรักษาสุขภาพแก่แพทย์ทั้งหมด มาสู่การเสริมสร้างสุขภาพให้สมบูรณ์ด้วยตนเองมากขึ้น การเสริมสร้างสุขภาพด้วยตนเองนี้สามารถแสดงออกมาในรูปของการออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬา การเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การควบคุมน้ำหนักตัว การทำจิตใจให้สงบ หรือ การใช้ยารักษาโรคจากสมุนไพรที่ส่งผลข้างเคียงน้อย

13.4 แรงจูงใจของคนญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้

เช่นเดียวกับประชาชนในประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลาย ชาวญี่ปุ่นมีความตื่นตัวในการรักษาสุขภาพอนามัยมาก ทั้งนี้เพราะชาวญี่ปุ่นทั้งหลายมีอายุขัยเฉลี่ยค่อนข้างสูง และ ต้องการใช้ชีวิตในวัยชราอย่างมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ นอกจากนี้ ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของประชาชนญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในชั้นสูง ยังทำให้ชาวญี่ปุ่นมีความรู้ความเข้าใจ และ ตื่นตัวในการรักษาสุขภาพ

หลักฐานที่สนับสนุนคำกล่าวข้างต้นได้แก่ ความแพร่หลายของ หนังสือและตำราว่าด้วยวิธีการรักษาสุขภาพ รายการโทรทัศน์ของสถานีโทรทัศน์ เอ็น เอช เค ซึ่งเผยแพร่ถึงวิธีการรักษาสุขภาพพัฒนามีที่ถูกต้องหลายครั้งในหนึ่งสัปดาห์ ตลอดจน ความนิยมของการฝึกกายบริหารในรูปแบบต่างๆ ตามสถานที่เสริมสร้างความสมบูรณ์ของร่างกาย (fitness club) แห่งต่างๆ ทั้งที่บริหารงานโดยรัฐบาลท้องถิ่น เช่น อำเภอต่างๆ ซึ่งมีการเก็บค่าใช้บริการค่อนข้างถูกเพื่อให้บริการคนทั่วไป และ ที่บริหารงานโดยเอกชนซึ่งมีการเก็บค่าใช้บริการค่อนข้างแพงและให้บริการแก่เฉพาะสมาชิกเท่านั้น นอกจากนี้สถานที่เสริมสร้างความสมบูรณ์ของร่างกายดังกล่าวแล้ว สถานที่ที่เรียกกันว่า "ศูนย์วัฒนธรรม" (culture center) แห่งต่างๆ ก็ยังให้บริการการฝึกสอนการออกกำลังกายเพื่อรักษาสุขภาพ นอกเหนือจากการฝึกสอนทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ด้วย ดังปรากฏในตารางที่ 13.1

นอกจากนี้ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการใช้ชีวิตของชาวญี่ปุ่นอย่างเห็นได้ชัด แนวโน้มที่ปรากฏขึ้นคือ การให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิตกลางแจ้ง และ วิถีชีวิตในอุดมคติที่สูญหายไปเนื่องจากการพัฒนา ดังปรากฏว่าเกิดความนิยมในกิจกรรมกลางแจ้งเช่น การตกปลา การไปฟังเสียงลมพัด การไปมองท้องฟ้าเปลี่ยนสีไปมา การสัมผัสกับกลิ่นไอดิน แนวโน้มนี้มีส่วนส่งเสริมต่อการท่องเที่ยวเชิงกีฬาซึ่งมีส่วนคาบเกี่ยวกับการใช้ชีวิตกลางแจ้งเป็นอย่างยิ่ง

13.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพัฒนามีที่ชาวญี่ปุ่นสนใจ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ตารางที่ 13.2 สรุปรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพที่เป็นที่นิยมในประเทศญี่ปุ่น จากรูปแบบของการท่องเที่ยวทั้งหมดนี้ คณะผู้วิจัยจะขออธิบายในรายละเอียดของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ ที่มือนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นเข้าร่วมมาก ดังต่อไปนี้

1) การอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน การเดินทางไปอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนตามสถานที่ที่เรียกว่า “ออนเซ็น” ตามท้องถิ่นต่างๆ เป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ได้รับความนิยมมากที่สุดอย่างหนึ่งในญี่ปุ่นและเป็นวิธีการรักษาสุขภาพที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ยุคที่การแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้า โดยปกติ นักท่องเที่ยวมักเดินทางแบบไปเช้าเย็นกลับ หรือ ค้างคืนหนึ่งคืนในย่านรีสอร์ท ซึ่งอยู่ในเมืองที่มีบ่อน้ำแร่และน้ำพุร้อนอยู่มาก เช่น อะคามิ คินุงะวะ หรือ ฮิโตะ รีสอร์ทที่มีชื่อเสียงว่ามีน้ำแร่ที่สามารถรักษาโรคต่างๆ ได้ หรือ มีทัศนียภาพที่สวยงามได้รับความนิยมมาก และอาจมีนักท่องเที่ยวแวะผ่านเกินกว่า 1 หมื่นคนต่อวัน ในปัจจุบัน การปรับปรุงสถานที่พัก และการประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ทำให้นักท่องเที่ยวหญิงนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อจุดประสงค์ในการอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนมากขึ้น

2) การรักษาสุขภาพและความงาม ในปัจจุบัน การรักษาสุขภาพและความงามได้ถูกผนวกเข้ากับการท่องเที่ยว และเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้รับคามนิยมในกลุ่มผู้หญิงญี่ปุ่น ในปัจจุบันมีศูนย์บริการเสริมความงามและสุขภาพ (aesthetic salon) จำนวนมากเปิดให้บริการถนอมผิว แต่งหน้า ถอนขนส่วนเกินที่ดูน่าเกลียด ตลอดจน ให้คำปรึกษาในเรื่องต่างๆ เช่นการลดน้ำหนัก และ รักษาผิวพรรณโดยผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ยังบริการดังกล่าวในประเทศแล้ว ยังปรากฏว่า นักท่องเที่ยวหญิงชาวญี่ปุ่นไม่น้อย สนใจไปใช้บริการในลักษณะเดียวกันในต่างประเทศด้วย ดังจะเห็นได้จากมีการโฆษณาถึงบริการการขัดผิวในการโฆษณาการท่องเที่ยวเกาหลีใต้ หรือ การนวดตึงเส้นใยในการโฆษณาการท่องเที่ยวสิงคโปร์ เป็นต้น

3) แพคเกจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตัวอย่างหนึ่งของแพคเกจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เคยมี คือ แพคเกจการท่องเที่ยวไต้หวัน ที่จัดโดยสมาคมมิตรภาพไต้หวันในประเทศไทย กิจกรรมในการท่องเที่ยวดังกล่าวนอกจากจะประกอบด้วย การดูงานทางศิลปวัฒนธรรม และ การรับประทานอาหารจีน อันโฆษณาว่าอร่อยอร่อยแล้ว ยังประกอบไปด้วยกิจกรรมเชิงสุขภาพ เช่น การไปรับการกดจุดนวดเท้า การฝึกลมปราณ ตลอดจนการรับประทานอาหารที่ผสมยาจีนบำรุง ซึ่งโฆษณว่าเป็นตำหรับที่ใช้นานกว่า 3 พันปี ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทานได้คนละคอร์สจากที่เตรียมไว้ทั้งหมด 5 คอร์ส ตามแต่สภาพร่างกายของแต่ละคน เช่น บางคอร์สนั้นอาหารเพื่อบรรเทาอาการความดันโลหิตสูง บางคอร์สนั้นอาหารบำรุงสายตา บางคอร์สนั้นอาหารบำรุงกำลัง เป็นต้น

4) ทัวร์ “ขัดจีไคโด” ที่เกาหลีใต้

ในช่วงหลังๆ นี้ การไปรวม "ซัคส์ไคล" ได้กลายเป็นจุดขายที่สำคัญอย่างหนึ่งในการไปเที่ยวเกาหลีใต้ โดยบริษัททัวร์หลายแห่งได้จัดให้มีการไปบริการ "ซัคส์ไคล" นี้เป็นกิจกรรมที่เป็นทัวร์เสริม (option tour) กลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่สนใจกิจกรรมนี้เป็นพิเศษคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวหญิงอายุน้อย กิจกรรมในทัวร์ดังกล่าวคือ การอาบน้ำร้อน การอาบน้ำแช่โคล การนวดตัวร่างกาย และ การ "ซัคส์ไคล" โดยมีอาชีพ ทั้งการขัดโดยใช้ถุงมือและการใช้ผ้าเช็ดตัว กล่าวกันว่า กิจกรรมดังกล่าวได้ผลมาก เพราะ มีซัคส์ไคลขอยกมาขนาดใหญ่มากเท่ากับถูกกอล์ฟหนึ่งลูก

การท่องเที่ยวเชิงกีฬา

ในด้านของการเล่นกีฬาแล้ว ชาวญี่ปุ่นนิยมเล่นกีฬากลางแจ้งมาก ดังจะเห็นได้จากวิวัฒนาการของการเล่นกีฬากลางแจ้งประเภทต่างๆ ในรอบเกือบ 20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเริ่มจากการเล่นกีฬาที่สามารถเล่นได้ในบริเวณใกล้บ้าน เช่น เบสบอลหรือวอลเลย์บอลมาตั้งแต่ก่อนทศวรรษ 1980 การแพร่หลายของการเล่นกีฬาที่ใช้อุปกรณ์ หรือต้องเล่นในสนามกีฬาที่เป็นลักษณะในทศวรรษ 1980 มาจนถึงช่วงต้นของทศวรรษ 1990 ดังจะเห็นได้จากการเปิดโรงเรียนสอนว่ายน้ำ สนามกอล์ฟ หรือ โรงเรียนสอนเดินแอโรบิกจำนวนมาก ตลอดจนการผนวกเอาการเล่นกีฬาที่มีลักษณะเชิงผจญภัย เช่น พายเรือแคนู หรือ การตกปลาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการใช้เวลาว่างกลางแจ้ง ในรูปของการไปตั้งแคมป์ที่แพร่หลายเป็นอย่างมากในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 13.3)

เมื่อมองจากมูลค่าของตลาดแล้ว กีฬาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดของชาวญี่ปุ่น 3 ประเภทคือ กอล์ฟ สกิ และ เทนนิส อย่างไรก็ตาม เมื่อมองจากจำนวนผู้เข้าร่วมแล้ว กีฬาที่เป็นที่นิยมมากที่สุดของชาวญี่ปุ่น 4 ประเภทคือ โบว์ลิ่ง ภายบริหาร วิ่งและวิ่งมาราธอน และ ตกปลา ตามลำดับ

ในด้านการท่องเที่ยวต่างประเทศนั้น ชาวญี่ปุ่นเริ่มผนวกเอากีฬาเข้ากับการท่องเที่ยวต่างประเทศอย่างแท้จริงในช่วงต้นของทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่างประเทศเริ่มถูกลง ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นควบคู่กับการตื่นตัวในการเล่นกีฬากลางแจ้ง เช่น เทนนิส กอล์ฟ จ็อกกิ้ง สกิ และ กีฬาทางน้ำ ในกลุ่มคนหนุ่มสาวญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในช่วงนั้นการเล่นกีฬายังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว เช่นเป็นเพียงทัวร์เสริม (option tour) ของการท่องเที่ยวตามรีสอร์ทต่างๆ จนเมื่อถึงปลายของทศวรรษเดียวกัน คือในปี 1988 การท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาเป็นจุดประสงค์หลัก ก็ได้กลายเป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว ตัวอย่างของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นคือ การไปดำน้ำในบริเวณเกาะไต้หวัน ซึ่งได้รับความนิยมจากวัยรุ่นสาวชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก และ การไปเล่นกอล์ฟที่เกาหลีใต้หรือไต้หวัน

การตื่นตัวของการท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาในต่างประเทศนี้ ได้ทำให้บริษัทท่องเที่ยวหลายแห่งจัดตั้งแผนกพิเศษที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรงขึ้นมา เพื่อให้สามารถให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งบริษัทท่องเที่ยวใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อให้บริการการท่องเที่ยวเชิงกีฬาโดยเฉพาะ เช่นมีบางบริษัทให้บริการท่องเที่ยวเฉพาะการไปเล่นสกิ หรือ ดำน้ำเป็นหลัก ในขณะที่บางบริษัทให้บริการการท่องเที่ยวเพื่อป็นเขา โดยเฉพาะภูเขาที่มีชื่อเสียง เช่น ภูเขาแอลปี หรือ ภูเขาฟูจิมาลัยในช่วงเดียวกันนี้เอง บริษัทใน

อุตสาหกรรมอื่นๆ ที่แต่เดิมไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น บริษัทมิซูโนซึ่งผลิตและจำหน่ายเครื่องกีฬาที่ยังหันมาให้บริการการท่องเที่ยวเพื่อกีฬาอีกด้วย ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นถึงความเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงกีฬาในญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

ในที่นี้คณะผู้วิจัยจะขออธิบายถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงกีฬาของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ซึ่งได้รับความนิยมมากในช่วงหลัง ๆ นี้

1) การเข้าร่วมการแข่งขันวิ่งมาราธอนนานาชาติ การวิ่งมาราธอนเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในหมู่ประชากรญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากการจัดการแข่งขันวิ่งมาราธอนทั้งระดับประเทศ และ ระดับนานาชาติในประเทศหลายครั้งในแต่ละปี ซึ่งมักมีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ตลอดทั้งรายการ สายการบิน JAL เข้าใจถึงเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงได้พัฒนาสินค้าออกฤดูกาลท่องเที่ยว (off season) ของตน ด้วยการบรรจุอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 1985 เป็นต้นมา ให้นักวิ่งมาราธอนชาวญี่ปุ่น เดินทางไปร่วมชมการแข่งขันวิ่งมาราธอนนานาชาติที่สาวาย เมื่อวัดจากจำนวนนักวิ่งแล้ว การบรรจุดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างท่วมท้น กล่าวคือนักวิ่งชาวญี่ปุ่นที่ไปร่วมการแข่งขันได้เพิ่มจำนวนขึ้นจากระดับต่ำกว่า 2 พันคนในช่วงก่อนปี 1985 เป็นเกินกว่า 5 พันคนในปี 1988 และ สูงถึง 19,000 คน ในปี 1993 และทำให้จำนวนนักวิ่งชาวญี่ปุ่นมีสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนนักวิ่งจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกทั้งหมดที่เข้าร่วมการแข่งขันมาโดยตลอดตั้งแต่ปี 1990 นอกจากสาวายแล้ว เมืองบอสตันในสหรัฐอเมริกา เมืองโกล์ดโคสต์ในออสเตรเลีย และ เกาะกวมก็ยังเป็นสถานที่จัดการแข่งขันวิ่งมาราธอน ที่มีนักกีฬาจากญี่ปุ่นเข้าร่วมการแข่งขันเกินกว่า 1,000 คนในแต่ละปีอีกด้วย

2) การไปออโต้แคมป์ การไป “ออโต้แคมป์” ซึ่งหมายถึงการไปตั้งแคมป์พักแรมกลางแจ้งด้วยการขับรถส่วนตัวโดยเฉพาะรถ RV (recreational vehicle) เป็นการท่องเที่ยวหนึ่งที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในญี่ปุ่นมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 นอกจากการชมความงามของธรรมชาติ และ การใช้เวลาร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวแล้ว กิจกรรมที่เป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก คือ การเล่นกีฬาต่างๆ เช่น การพายเรือแคนู (canoe) เรือคะยัค (Kayak) การตกปลา การเดินทางไกล (trekking) และ การขี่รถจักรยานที่เรียกว่า จักรยานเสือภูเขา (mountain bike) เป็นต้น จากสถิติของสมาคมออโต้แคมป์แห่งญี่ปุ่น (JAC) ชาวญี่ปุ่นที่พักผ่อนด้วยการไปออโต้แคมป์ในปี 1995 มีจำนวนถึง 15 ล้านคน ซึ่งสูงเป็นสองเท่าของจำนวนเมื่อปี 1988 และคิดเป็นสัดส่วนเกินกว่าร้อยละ 12 ของประชากรทั้งหมด จากเหตุผลที่การท่องเที่ยวดังกล่าวได้รับความนิยมสนับสนุนจากแม่บ้าน เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยวที่มีราคาถูก และ ได้รับความนิยมสนับสนุนจากพ่อบ้านเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกัน ทำให้การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มีแนวโน้มที่จะขยายตัวต่อไปอีกในอนาคต²

3) การปีนเขา สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มวัยกลางคน และ กลุ่มผู้สูงอายุแล้ว กีฬาเพื่อสุขภาพที่เป็นที่นิยมเป็นอย่างมากอย่างหนึ่งนับตั้งแต่ช่วงต้นของทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาก็คือ การปีนเขา ซึ่งเดิมเป็นกีฬา

² Asahi Keyword 96-97, Asahi Shimbunsha, 1996, p. 160

ของคนหนุ่มสาว นักท่องเที่ยวกลุ่มวัยกลางคน และ กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ประกอบไปด้วย แม่บ้านซึ่งดูๆ ใดแล้ว และ พ่อบ้านซึ่งเพิ่งเกษียณอายุ ตลอดจน ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-70 ปีที่ยังมีสุขภาพดี นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักจะเดินทางไปปีนเขาทั้งในและนอกประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะเทือกเขาที่มีชื่อเสียง เช่น เทือกเขาแอลป์ญี่ปุ่น (Japan Alps) หรือ เทือกเขาหิมาลัย ความนิยมในการปีนเขาของชาวญี่ปุ่นสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัดในปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การ "พิชิตยอดเขาร้อยลูก" ซึ่งหมายถึง การที่นักปีนเขาวัยกลางคนหลายกลุ่มสามารถปีนถึงยอดเขา 100 ลูก¹ และได้ตั้งเป้าหมายใหม่ที่จะปีนยอดเขาอีกอื่นๆ เพิ่มขึ้นได้ครบ 200 หรือ 300 ลูก ในจำนวนนี้ มีนักท่องเที่ยวบางคนตั้งเป้าหมายในการปีนยอดเขาเฉพาะในต่างประเทศเท่านั้น

นอกจากการวิ่งมาราธอน และ การปีนเขาแล้ว กีฬาอื่นๆ ที่มุ่งใจให้นักกีฬาญี่ปุ่นจำนวนมากเดินทางไปร่วมแข่งขันในต่างประเทศได้แก่ กอล์ฟ ตกปลา การแข่งรถแบบแรลลี่ ตลอดจน การดำน้ำซึ่งเป็นที่นิยมในกลุ่มผู้หญิงโสด ส่วนกีฬาที่มีชาวญี่ปุ่นไปร่วมชมการแข่งขันในต่างประเทศอยู่เสมอแม้ไม่ได้เข้าร่วมการแข่งขัน คือการแข่งขันกรีฑาพรีซอร์ดสูตรหนึ่ง (F1)

13.8 รูปแบบที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์รูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพตามวัยของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นข้างต้น คณะผู้วิจัยได้คิดค้นหารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย พร้อมทั้งเสนอจุดขายที่นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นน่าจะมีความสนใจประกอบไว้ด้วย ในตารางที่ 13.4

1) ทิวไรอาหารไร้พิษ และ แพคเกจรักษาสุขภาพครบวงจร รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบที่เป็นแพคเกจครบวงจร ดังเช่นที่จัดโดย ชีวาสมร หรือ รีเจนทัซซ์อาณัน เป็นตัวอย่างที่ดีในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวมักมุ่งรองรับนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่สนใจในการรักษาสุขภาพ ซึ่งยังเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กๆ อยู่ คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว สามารถปรับปรุงรูปแบบเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่นได้ ทั้งการรับประทานอาหารไร้พิษ อาหารแคลอรีต่ำ การดื่มน้ำแร่บำรุงร่างกาย การใช้สมุนไพร การนวด และ การฝังเข็มในการรักษาโรค ตลอดจนการฝึกโยคะ การรำมวยจีน หรือ การเดินลมปราณให้จิตใจสงบ เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุสนใจอยู่แล้ว

นอกจากนี้ อาหารไทยซึ่งมีปริมาณไขมันต่ำ เต็มไปด้วยเส้นใย (fiber) เกลือแร่ และ วิตามิน ยังเป็นอาหารที่ได้สมดุล (balanced diet) ที่ช่วยทำลดโรคที่เกิดจากหลอดเลือดอุดตัน ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดขายหนึ่งในการ

¹ ยอดเขาทั้ง 100 ลูกที่เป็นเป้าหมายนี้มีทั้งจากหนังสือภาพถ่ายภูเขาที่มีชื่อเสียงเล่มหนึ่ง และ เมื่อเร็วๆ นี้ภาพถ่ายยอดเขาเหล่านี้ยังได้รับการบันทึกภาพเป็นวิดีโอเทป 20 ม้วนออกจำหน่ายด้วย

ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ยกเว้น เด็กและผู้สูงอายุได้ตามคอนเซ็ปต์ “อาหารไทยคืออาหารสุขภาพ” (Thai Food-Health Food)⁴

2) ทวีรสุมไพร จากการที่พื้นที่ในหลายบริเวณของประเทศไทยมีสภาพเป็นป่าชื้นเขตร้อน และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ประเทศไทยจึงเป็นแหล่งสมุนไพรแห่งสำคัญของโลก ในปัจจุบันสมุนไพรหลายชนิด ก็ยังได้รับการนำมาผลิตเป็นยาสำเร็จรูป เช่น เปล้าน้อย ซึ่งเป็นสมุนไพรของไทยได้ถูกนำไปผลิตเป็นยา “ปลาโทล” โดยบริษัทยาของญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกัน ความพยายามปกป้องสมุนไพรของไทยจากการใช้ประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติ ภายหลังจากการรับอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ยังทำให้หน่วยงานต่างๆ ในประเทศไทยให้ความสนใจในการรื้อฟื้นองค์ความรู้ในด้านสมุนไพรอีกด้วย จากเงื่อนไขดังกล่าวประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะที่เหมาะสมที่จะจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยใช้ทรัพยากรเหล่านี้

รูปแบบของการท่องเที่ยวตามรูปแบบทวีรสุมไพร ที่สามารถเป็นไปได้ในประเทศไทย คือ การจัดนักท่องเที่ยวตระเวนเที่ยวชมตามชมรมผู้สนใจสมุนไพรในจังหวัดต่างๆ ที่มีสมุนไพรชนิดต่างๆ แตกต่างกัน โดยเฉพาะสมุนไพรที่สามารถรักษาโรคต่างๆ ที่คนญี่ปุ่นเป็นกันมาก เช่น ขมิ้นชันซึ่งรักษาแผลในกระเพาะอาหาร และอาจป้องกันมะเร็ง ใบฝรั่งซึ่งสามารถฆ่าเชื้อในปาก โดยนอกจากให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้รับฟังคำบรรยายจากวิทยากรผู้มีความรู้แล้ว ยังควรเปิดโอกาสให้มีการเข้าร่วมในรูปแบบต่างๆ เช่น ให้นักท่องเที่ยวเดินป่าเพื่อเก็บสมุนไพรในสถานที่จริง ตลอดจน รับประทานรักษาโรคต่างๆ หรือบำรุงร่างกาย ด้วยสมุนไพรในสถานที่เหล่านั้น จุดขายที่อาจเป็นไปได้ก็คือ การประชาสัมพันธ์ถึงความก้าวหน้าของการแพทย์แผนโบราณของไทย ด้วยการแสดงอัมภีร์โบราณต่างๆ การเชื่อมโยงว่าสมุนไพรชนิดไหน มีสรรพคุณอย่างไรในแง่การรักษาโรคหรือการเสริมความงาม ได้ถูกนำไปผลิตเป็นยาสำเร็จรูปในต่างประเทศโดยเฉพาะในญี่ปุ่นแล้วอย่างไร ตลอดจน การโฆษณาว่าสมุนไพรหลายชนิดมีเฉพาะในประเทศไทย ไม่มีในประเทศอื่นในโลก เป็นต้น

อนึ่ง เนื่องจากการศึกษาค้นคว้าเรื่องสมุนไพรในญี่ปุ่นมีความก้าวหน้าไปมาก นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจึงมักมีความรู้ดี การเตรียมการด้านข้อมูลให้พร้อมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

3) มหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทย และ มหกรรมว่าว การท่องเที่ยวเชิงกีฬาที่น่าจะเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นคือ การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะมหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทย เช่น เซปักตะกร้อ ตะกร้อลอดห่วง มวยทะเล และ กระบี่กระบอง ขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันเป็นต้น จุดขายของมหกรรมดังกล่าวน่าจะอยู่ที่การที่กีฬาเหล่านี้เป็นกีฬาพื้นบ้านของไทยที่เป็นเอกลักษณ์ ที่ไม่สามารถหาได้ที่อื่นในโลก ในขณะที่กีฬาบางชนิด เช่น ตะกร้อคล้ายกับกีฬาที่เรียกว่า “เคมาริ” ที่เล่นในบางห้องถิ่นของญี่ปุ่น นอกจากนี้ ในงานมหกรรมดังกล่าว ยังควรเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนการเล่นกีฬาดังกล่าวได้ ในหลักสูตรสั้นๆ ประมาณ 1 ชั่วโมง และ ยังควรมีคำอธิบายถึงที่มาของกีฬาต่างๆ ตลอดจน อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ เช่น สาธิตการทำลูกตะกร้อ

⁴ ประเวศ วะสี, “สมุนไพรไทย-อาหารไทย คือภาพของวัฒนธรรมไทยในการพัฒนาด้วยประเทศไทย”, พิศวงไทย, ฉบับที่ 12 กรกฎาคม 2538

เป็นต้น

ในลักษณะเดียวกับที่กล่าวข้างต้น เรายังสามารถใช้การเล่นว้าวเป็นแรงจูงใจในการท่องเที่ยวด้วยการจัดกิจกรรมว่านานาชาต⁵ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมเล่นได้ในบางส่วนด้วย จุดขายของการมหกรรมดังกล่าวอย่างหนึ่งน่าจะเป็นอยู่ที่การที่แต่ละประเทศรวมทั้งญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมการเล่นว้าวมาตั้งแต่อดีต⁶ อย่างไรก็ตามเมื่อประเทศเหล่านั้นเข้าสู่สมัยใหม่ โอกาสในการเล่นก็พานี้ได้ลดลงไปมาก เนื่องจากข้อจำกัดของเนื้อที่ในเมือง การมีโอกาสนำการเล่นว้าวในสถานที่กว้างขวาง และ ทิวทัศน์งดงาม เช่นการเล่นว้าวที่สนามหลวงโดยมีวัดพระแก้วเป็นฉากหลัง⁷ จึงน่าจะเป็นสิ่งที่ไม่น่าหนักใจดึงดูดพอสมควร นอกจากนี้ การเปรียบเทียบว้าวของประเทศต่างๆในโลกยังสามารถใช้เป็นจุดขายอีกประการหนึ่ง ควบคู่ไปกับการสาธิตการเล่นว้าวไทย และ ชมการแข่งขันว้าวในแง่ต่างๆ

4) ทัวร์เล่นเปตองและเกตุบอดสำหรับผู้สูงอายุ เปตองเป็นที่เล่นในประเทศไทย มีลักษณะคล้ายกับเกตุบอดซึ่งเป็นกีฬา ที่นิยมเล่นในกลุ่มผู้สูงอายุญี่ปุ่น ความคล้ายคลึงกันดังกล่าวจึงน่าจะสามารถใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยอาจจัดให้มีการเล่นกีฬาทั้งสองประเภทร่วมกันในการท่องเที่ยว นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว เปตองยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มครอบครัวได้ หากจัดให้เล่นที่ชายหาดที่ทิวทัศน์สวยงามและอากาศดี เนื่องจากเป็นกีฬาที่เล่นง่ายสามารถเล่นได้ทุกเพศทุกวัย และ มีผู้เล่นในแต่ละฝ่ายได้ตั้งแต่ 1-3 คน ความสนุกสนานในครอบครัว

จุดในการประชาสัมพันธ์ประการหนึ่งเพื่อดึงดูด นักท่องเที่ยวสูงอายุชาวญี่ปุ่นที่อาจเป็นไปได้คือ การที่กีฬาเปตองเคยเป็นกีฬาในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้า และ มีเจ้านายไทยหลายคนเล่นกีฬาประเภทนี้อยู่ ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุญี่ปุ่นเติบโตมาด้วยความผูกพันต่อพระราชวงศ์แห่งญี่ปุ่น นอกจากนี้ การประชาสัมพันธ์ให้มีบรรยากาศโรแมนติก เช่น เล่นเปตองท่ามกลางเสียงคลื่นกระทบฝั่ง หรือ ฟังเสียงเมฆทรายร้อง⁸ ก็น่าจะช่วยสามารถสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้

13.7 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัยในประเทศไทย

การเตรียมการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่สำคัญคือ

1) การควบคุมมาตรฐานให้บริการในการท่องเที่ยวนี้ ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่มีการรักษาโรค (medical treatment) เป็นกิจกรรมสำคัญด้วย เช่น การใช้สมุนไพรรักษาโรค หรือ บำรุงร่างกาย การนวดเพื่อแก้ปวดเมื่อย ที่ผ่านมา การนวดแผนโบราณของไทยมักได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

⁵ ในอดีต การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเคยจัดงานมหกรรมว้าวไทย ที่สนามหลวงเมื่อปี 2526

⁶ ว้าวญี่ปุ่นมักเน้นสร้างให้มีขนาดใหญ่มาก เช่นขนาด 100 เมตร ทำให้มีน้ำหนักมาก และ ไม่สามารถเล่นได้ง่าย

⁷ มีนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นผู้มีชื่อเสียงชื่อนาง คิคุมูระ แห่งสมาคมว้าวญี่ปุ่น เคยมาเล่นว้าวที่นี่

⁸ ทราบว่าญี่ปุ่นมีขนาดเม็ดเล็กกว่าของไทย และ จะไม่เกิดเสียงเมฆเดินผ่าน

เที่ยวชาวญี่ปุ่นในการทดลองรับบริการ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การขาดการควบคุมคุณภาพของสถานบริการ และ ผู้บริโภคไม่มีความรู้ความเข้าใจในการวางแผนโบราณอย่างแท้จริง ทำให้มีการนัดที่ไร้ง่าลังเป็นหลัก และ เน้นทำซากๆ เพื่อให้ดูน่าเชื่อถือ จนปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวบางคนมารับการนวดแล้วปวดเมื่อยจนเดินไม่ได้² ในขณะที่บางคนซึ่งไปรับบริการนวดที่วัดโพธิ์ ซึ่งถือเป็นสถานที่นวดแผนโบราณที่มีชื่อเสียงที่สุดของไทยก็กล่าวว่า ผู้นวดหยอกล้อกันระหว่างการนวด และ ดูเหมือนไม่มีความตั้งใจในการนวด เป็นต้น

ต่อประเด็นนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขในการกำหนดมาตรฐานของสถานให้บริการ โดยเฉพาะในด้านความสะอาด การสอบเพื่อวัดความสามารถของผู้นวด และ การป้องกันปราบปรามมิให้เกิดสถานบริการนวดที่ให้บริการทางเพศแอบอ้างว่าเป็นสถานที่ให้บริการนวดแผนโบราณ

2) การเตรียมมาตรการในการป้องกันและรับมือกับอุบัติเหตุ การเตรียมมาตรการในการป้องกันและรับมือกับอุบัติเหตุ เป็นการเตรียมการที่จำเป็นในการท่องเที่ยวเชิงกีฬา โดยเฉพาะกีฬาที่มีความเสี่ยง หรือ มีลักษณะผจญภัย เช่น การดำน้ำดูปะการัง การปีนผาจำลอง โดยปรกติแล้ว นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมักมีความเป็นห่วงในความปลอดภัยค่อนข้างสูง และ จะเกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีจากการรำลือปากต่อปาก หากพบว่า ผู้ที่เคยเข้าร่วมในการเล่นกีฬานั้นประสบอุบัติเหตุ หรือ ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที ทางหนึ่งในการป้องกันอุบัติเหตุคือการใช้ผู้สอนที่มีความชำนาญในการเล่นกีฬาเหล่านั้นอย่างแท้จริง และ มีการตรวจสอบสภาพเครื่องใช้ในการเล่นกีฬาอย่างสม่ำเสมอ

3) การเตรียมโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ โครงสร้างพื้นฐานในด้านต่างๆ เช่น ด้านบุคลากรทางสุขภาพอนามัย ด้านการจัดองค์การ ด้านกฎระเบียบต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอนามัย การเตรียมการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจากการอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนในอิสราเอล เป็นตัวอย่างของการเตรียมการด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ดี ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งองค์การอาบน้ำแร่เพื่อสุขภาพ (Health Spa Authority) และ มีการออกกฎหมายจำกัดการพัฒนาโครงการต่างๆ ที่อาจทำให้สถานที่อาบน้ำแร่ได้รับความเสียหาย นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งเครือข่ายของสถานรักษาโรคบางชนิด เช่น โรคผิวหนัง ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หรือ รูมาตัส ด้วยน้ำแร่อีกด้วย การเตรียมการในลักษณะเดียวกันนี้เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอนามัยในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นการจัดทัวร์สมุนไพรรักษาโรค หรือ ทัวร์อาหารไร้พิษ

4) การเตรียมการด้านวิชาการ การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานทางวิชาการที่ดี ควรมีการวิจัยเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลของอาหารไทยต่อสุขภาพของผู้บริโภค ผลของการนวดแผนโบราณต่อสุขภาพของอวัยวะในต่างๆ ผลของการใช้สมุนไพรต่อสุขภาพ เป็นต้น และ ควรนำผลจากการวิจัยนี้มานำเสนอในรูปแบบที่น่าสนใจในระหว่างการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น

² ปัญหานี้ถูกกล่าวถึงในหนังสือเก่าชื่อว่า Jikyu no arukikata ซึ่งมีกรวบรวมประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นในมาดัมส์ ดู Diamond-Big Co., Ltd. Jikyu no arukikata-Bangkok 96-97, 1996

ขออภัยให้ฟังขณะนี้ว่า การนัดที่เข่น หรือ เท้า มีผลต่อร่างกายโดยรวมอย่างไร ทั้งนี้เพราะนักท่งเท้า
ผู้ใ้ในมักต้องการหลักฐานที่พิสูจน์ที่แน่ชัดว่า การรับบริการการท่งเท้าเชิงสุขภาพนั้นได้ผลที่เป็นรูปธรรมอย่าง
แท้จริง

ตารางที่ 13.1 หลักสูตรการออกกำลังกายเพื่อรักษาสุขภาพของศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ

หลักสูตร	เนื้อหา
โยคะขั้นต้น	• โยคะคือการค้นพบตัวเอง • ผู้สอนผ่านประสบการณ์การฝึกโยคะในอินเดีย
ลมปราณเพื่อสุขภาพ	• ร่วมมือกับสมาคมการฝึกลมปราณแห่งญี่ปุ่นในการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับร่างกายคนญี่ปุ่น
ไทเก็กท่าหนักกระเรียน	• แก้ปวดเมื่อย ปรับความดันโลหิต และ รักษาโรคภัยไข้เจ็บในร่างกายด้วยการร่ายท่าหนักกระเรียนอันงดงาม
ลมปราณสำนักเส้าหลิน	• จำง่าย ฝึกง่าย และ ทำให้ผู้ฝึกมีอายุยืน
การบริหารตามจังหวะเพลงสำหรับผู้สูงอายุ	• เลือกเพลงช้า สบาย ๆ ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ
บัลเลต์เพื่อสุขภาพ	• ฝึกบัลเลต์เพื่อบริหารร่างกายให้แข็งแรงและมีสัดส่วนงดงาม
การบริหารสำหรับครอบครัว	• เข้าร่วมได้ทั้งครอบครัว ตั้งแต่เด็กเล็ก ผู้ใหญ่ ไปถึงผู้สูงอายุ • ใช้สถานที่ฝึกนอกสถานที่เช่น ในป่า หรือ บนชายหาด
การบริหารสำหรับผู้หญิง	• ลดไขมันด้วยอุปกรณ์เพาะกายต่าง ๆ และ มีบริหารอบชาวนา
นั่งสมาธิ	• ทำใจให้สงบเพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างกายกับจิต
ขี้ม้าสำหรับเด็ก	• สอนขี่ม้าตั้งแต่ขั้นพื้นฐานที่สุด ในสวนสาธารณะ
เส้นทางไกลและอาบน้ำแร่	• เส้นทางไกลผ่านหุบเขา และ อาบน้ำแร่กลางแจ้งท่ามกลางทิวทัศน์ที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งของญี่ปุ่น
ลodenานัก	• มีผู้เชี่ยวชาญด้านการลodenานักคอยให้คำแนะนำในการออกกำลังกาย และ การเลือกรับประทานอาหาร

ที่มา) รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ของศูนย์วัฒนธรรมหลายแห่ง

ตารางที่ 13.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพหุภานามย์ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น

ประเภท	รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขาย
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	การอาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อน	• อาบน้ำแร่ และ น้ำพุร้อนในย่านรีสอร์ท • อาบน้ำพุร้อนกลางแจ้งท่ามกลางธรรมชาติ • น้ำแร่ช่วยแก้ปวดเมื่อย และ รักษาโรคผิวหนัง • คัมไวน์ที่ผลิตจากองุ่นพันธุ์ที่ปลูกในพื้นที่
	การนวดอุ้งเท้าที่สิงคโปร์	• แก้ปวดเมื่อย และ ช่วยให้โลหิตไหลเวียนไปเลี้ยงร่างกายได้ดี
	แพคเกจการท่องเที่ยวได้วันเพื่อสุขภาพ	• รักษาสุขภาพตามตำราการแพทย์แผนโบราณ • ฝึกฝนปราชญ์เสริมสร้างสุขภาพ • อาหารเสริมสุขภาพเลือกได้ตามสภาพร่างกาย • ฝึกโดยตรงกับอาจารย์คนจีนเจ้าของตำหรับ
การท่องเที่ยวเชิงกีฬา	การไปเล่นเทนนิสในย่านรีสอร์ท	• เล่นกีฬาท่ามกลางธรรมชาติ • สร้างความกลมเกลียวในหมู่คณะ
	การไปดำน้ำในบริเวณเกาะกวม	• ทะเลสวย เหมาะแก่การถ่ายรูป • มีจุดที่มีชื่อเสียง มีฝูงปลานานาชนิด • มีหลักสูตรฝึกดำน้ำเพื่อรับใบอนุญาต
	การไปเล่นสกีที่แคนาดา หรือ ออสเตรเลีย	• หิมะมีความละเอียดกว่าหิมะในญี่ปุ่น • เล่นสกีในฤดูร้อน (ออสเตรเลีย)
	การไปวิ่งมาราธอนที่ฮาวาย	• มีประวัติความเป็นมายาวนาน • ทิวทัศน์สวยงาม
	การไปออโต้แคมป์	• ไม่เสียค่าใช้จ่ายมาก • มีกิจกรรมต่างๆ สำหรับใช้เวลาว่างร่วมกันในครอบครัว
	การปีนเขาหิมาลัย	• หิมาลัยมีเทือกเขาเอเวอร์เรสต์ เป็นยอดเขาสูงที่สุดในโลก • ทิวทัศน์สวยงาม ดึงดูดเนรมิต
	การไปชมการแข่งขันกรังปรีซ์รถสูตรหนึ่ง (F1)	• เต็มไปด้วยความตื่นเต้นระทึกใจ
	การไปเล่นกอล์ฟริมทะเล	• ทิวทัศน์สวยงาม • ราคาถูกกว่าการเล่นกอล์ฟที่ญี่ปุ่น
	การเล่นบันจี้จัมพ์	• เต็มไปด้วยความตื่นเต้นระทึกใจ

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว

ตารางที่ 13.3 พัฒนาการในการเล่นกีฬาของคนญี่ปุ่น

	ก่อน 1980	1980-1990	ตั้งแต่ 1990
การเปลี่ยนแปลงของ กีฬากลางแจ้ง	• เล่นกีฬาในสนามใกล้บ้าน	• เล่นกีฬาใช้อุปกรณ์ • เรียนการเล่นกีฬา	• กีฬาแบบท้าทาย • กีฬาท่ามกลาง ธรรมชาติ
กีฬาตัวแทนของยุคสมัย	• มาราธอน	• ไตรกีฬา	• กีฬาผจญภัย
กีฬาที่ได้รับความนิยม	• เบสบอลในสนามหญ้า • โบว์ลิง • มาราธอน • จ็อกกิ้ง • วอลเลย์บอลของแม่บ้าน	• เรือคายัค • เรือตีกอล์ฟ • เข้าแคมป์เทนนิส • แอโรบิกส์ • วินด์เซิร์ฟ • มอเตอร์ครอส	• เทกกิง • เคนู • บันจี้จัมพ์ • มาราธอนเต็มรูปแบบ • ฟุตบอลชายหาด • วอลเลย์บอลชายหาด • เจ็ตสกี
ชีวิตกลางแจ้งอื่นๆ	• จับแมลง • ตั้งแคมป์ไฟ	• เที่ยวต่างประเทศ	• ออโตแคมป์
ชีวิตในบ้าน	• ดูถ่ายทอดเบสบอลอาชีพ • เล่นเกมส์ฮอนเวดเดอร์	• เล่นเกมส์ คอมพิวเตอร์	• ใช้อินเทอร์เน็ต

ที่มา) คัดแปลงจากนิตยสาร Sport Impact Board, เล่มที่ 9, กันยายน 1995

ตารางที่ 13.4 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลาสมาที่นำไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
ทัวร์สมุนไพรรักษาโรคและบำรุงร่างกาย	• ตระเวนเที่ยวตามชมรมผู้สนใจสมุนไพรในจังหวัดต่างๆ • เก็บสมุนไพร ในสถานที่จริงและรับคำอธิบายจากผู้เชี่ยวชาญ • สมุนไพรหลายชนิดมีเฉพาะในประเทศไทย
ทัวร์อาหารไร้พิษ (เช่น ข้าวสาลี หรือ ไรเจนท์ชะอำ)	• กินอาหารไร้พิษ อาหารแคลอรีต่ำ คั้นน้ำแร่บำรุงร่างกาย • ชมสวนสมุนไพรและค้นไม้ในวรรณคดีไทย • ใช้สมุนไพร นวด ผิงเข็ม เพื่อรักษาโรค • นั่งสมาธิทำจิตใจให้สงบ • ชมกระบวนการผลิตอาหารพร้อมคำอธิบาย
ทัวร์นวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์	• ประวัติความเป็นมาเก่าแก่ ได้ผลดี • เปรียบเทียบการนวดไทยกับการนวดญี่ปุ่น • นวดเสร็จแล้วสามารถชมศิลปะจีนและพระนอนในวัดได้
ทัวร์นวดน้ำมันที่โรงแรมลาгуна ภูเก็ต	• สามารถเลือกกลิ่นธรรมชาติสกัดจากพฤษภพได้ 8 กลิ่น ที่มีสรรพคุณต่างๆ กัน ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
ทัวร์ชมการแข่งขันไตรกีฬา หรือมาราธอนในเกาะภูเก็ตหรือ สมุย	• แข่งในเกาะที่มีความสวยงามระดับโลก • แห่งเดียวในโลกที่วิ่งจากข้ามสะพานจากแผ่นดินใหญ่ไปเกาะ (ภูเก็ต)
ทัวร์นั่งสมาธิและดูดวงที่ วัดในต่างจังหวัด	• สร้างความสงบของจิตใจท่ามกลางธรรมชาติที่ร่มรื่นงดงาม • พระที่เที่ยงมีความชำนาญทางวิปัสสนากรรมฐาน
มหกรรมกีฬาพื้นบ้านไทย	• ชมกีฬาพื้นบ้านไทยที่มีเอกลักษณ์ไม่มีที่ใดเหมือนในโลก
ทัวร์ขี่จักรยานที่เขาใหญ่	• เส้นทางมีทิวทัศน์สวยงาม เช่น ผ่านน้ำตก • มีการแข่งขันแบบแรลลี่ตามแผนที่
ทัวร์เปตองชายหาด สำหรับผู้สูงอายุ	• คล้ายกับกีฬาเคบอด ที่ผู้สูงอายุญี่ปุ่นนิยมเล่น • เล่นที่ชายหาด ทิวทัศน์สวย อากาศดี ได้ยินเสียงเม็ดทรายและเสียงคลื่นกระทบฝั่ง • เป็นกีฬาในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
มหกรรมว่าวโลก	• ประชันว่าวจากแต่ละชาติในโลก และ เรียนการเล่นว่าวไทย • นักท่องเที่ยวสามารถทั้งชมและเข้าร่วมเล่นได้ • สถานที่กว้างขวาง และ ทิวทัศน์งดงาม
ชมการชกมวยไทยและ หัดมวยไทยพื้นฐาน	• มวยไทยเป็นศิลปะป้องกันตัวที่ร้ายกาจที่สุด ใช้ป้องกันตัวได้ • ครูผู้สอนเป็นอดีตแชมป์มวยไทย • มวยไทยเป็นกีฬาที่มีการไหว้ครู ซึ่งเป็นศิลปะทั้งงดงาม • ชมค่ายมวยแล้วเล่นบัตรริงไชด์ชมมวยไทยที่ตื่นเต้น

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 14 การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม

14.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และมีบทบาทในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมค่อนข้างมาก เหตุผลก็คือ นักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากของตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ตลอดจนมรดกทางประวัติศาสตร์อยู่แล้ว

ในแง่ของประวัติศาสตร์แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ได้เริ่มขึ้นอย่างน้อยที่สุดนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 และ 17 เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่” (The Grand Tour) ในกลุ่มขุนนางยุโรปผู้มีอันจะกิน วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวดังกล่าวก็เพื่อศึกษาอารยธรรมโบราณที่เป็นรากฐานของยุโรป เช่น อารยธรรมกรีก อารยธรรมโรมัน และ อารยธรรมในยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Renaissance) การท่องเที่ยวนี้เกิดขึ้นจากค่านิยมของคนในสังคมที่ว่า ชนชั้นนางจะต้องเข้าใจในอารยธรรมอันเก่าแก่เหล่านั้น¹

ต่อมาในยุคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวแบบมหาชนก็ได้เริ่มก่อตัวเกิดขึ้น ในยุคนี้ การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรมซึ่งพัฒนามาจาก “การท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่” ดังกล่าวข้างต้นก็ได้รับความนิยมมากขึ้นเช่นเดียวกับ การท่องเที่ยวเพื่อชมทิวทัศน์ แม้การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรมจะไม่ถูกจำกัดอยู่เฉพาะในแวดวงของชนชั้นสูงอีกต่อไปก็ตาม นักท่องเที่ยวในยุคนี้ก็ยังมิภาพลักษณ์ (image) ของความเป็นนักเดินทางจากประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาและสนใจจะเพิ่มพูนความรู้ของตน ด้วยการเดินทางไปศึกษาศิลปวัฒนธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ในโลก จนกระทั่ง เมื่อการเดินทางทางอากาศสะดวกสบายขึ้นและมีค่าใช้จ่ายถูกลงเช่นในปัจจุบัน จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาศิลปวัฒนธรรมก็ขยายไปทั่วโลก และ แปรสภาพจากการท่องเที่ยวในทิศทางเดียว (one way) ไปสู่การท่องเที่ยวในสองทิศทาง (two way) เมื่อนักท่องเที่ยวในประเทศกำลังพัฒนาเริ่มเดินทางไปท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรมในประเทศพัฒนาแล้ว

14.2 คำจำกัดความ

เป็นการยากที่เราจะแยกการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมออกจากการท่องเที่ยวแบบมหาชนโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะ การท่องเที่ยวมหาชนมักจะรวมเอาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งเสมอ เพราะนักท่องเที่ยวก็มีความสนใจคือวัฒนธรรมของสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ใน

¹ Zeppel H. and Hall C., “Reviews Arts and Heritage Tourism”, in Weiler B. and Hall C., “Special Interest Tourism”, Belhaven Press and Halsted Press, 1992

ที่นี้ คณะผู้วิจัยจะถือว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีจุดประสงค์ในการเดินทาง เพราะต้องการสัมผัสและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสำคัญ โดยคำว่า ศิลปวัฒนธรรมในที่นี้ จะมีความหมายรวมถึง ศิลปะทุกแขนงทั้งสถาปัตยกรรม ภูมิกรรม จิตรกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และ ดุริยางค์ศิลป์ ตลอดจน มรดกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึง โบราณสถาน และ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

14.3 ลักษณะเฉพาะ

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม มีความคล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษอีกประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) เนื่องจาก การท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบต่างก็เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะสัมผัสกับวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบมีข้อแตกต่างกันตรงที่ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้ความสำคัญต่อการสัมผัสวัฒนธรรมโดยผ่านศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นวัตถุเป็นหลัก ในขณะที่การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น ให้ความสำคัญกับการสัมผัสวัฒนธรรมโดยผ่านมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นหลัก กล่าวอย่างหลวมๆ การท่องเที่ยวในรูปแบบแรกเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา “ศิลปวัฒนธรรม” ในขณะที่การท่องเที่ยวในรูปแบบหลังเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษา “ชีวิตวัฒนธรรม” อย่างไรก็ตาม มีบ่อยครั้งที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจทั้งศิลปวัฒนธรรม และ ชีวิตวัฒนธรรม จนเราไม่สามารถแบ่งแยกการท่องเที่ยวในสองรูปแบบนี้ออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด

14.4 ความสนใจของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น

สาเหตุที่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมีหลายประการ การที่ญี่ปุ่นได้เคยปิดประเทศตนในบางช่วง ทำให้ชาวญี่ปุ่นกระตือรือร้นที่จะสัมผัสกับวัฒนธรรมอื่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ชาวญี่ปุ่นสนใจศึกษาวรรณคดีวันตกโดยเฉพาะของสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก ในปัจจุบัน ความขัดแย้งทางการค้ากับประเทศตะวันตก และปัจจัยอื่นๆ ได้ทำให้ชาวญี่ปุ่นหันมาสนใจแสวงหา “ความเป็นเอเชีย” และ สนใจประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียมากขึ้น ศิลปวัฒนธรรมเอเชียจึงเป็นที่สนใจของชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมากในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ชาวญี่ปุ่นยังมีความสนใจในประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเป็นอย่างมากอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผลกระทบอันเข้มข้นจากการถูกทิ้งระเบิดปรมาณูในสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้ชาวญี่ปุ่นมีแนวความคิดว่า “ประวัติศาสตร์ช่วยให้รู้ที่มาและที่ไปของปัจจุบัน” หรือ “ทำอย่างไรประวัติศาสตร์ที่ทำให้เกิดความเสียหายจึงจะไม่ซ้ำรอย”

ความสนใจของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

1) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นมีความสนใจในสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ที่ชาวญี่ปุ่นในอดีตมีส่วนเกี่ยวข้อง หรือ มีประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนในประเทศเจ้าบ้าน อาทิ ในกรณีของไทย นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะสนใจไปชมสะพานข้ามแม่น้ำแคว สุสานทหารนิรนาม หรือ สถานีรถไฟบางกอกน้อย ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้น

2) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นต้องการคำอธิบายเสริมค่อนข้างมาก ในขณะที่นักท่องเที่ยวจากโลกตะวันตกมักนิยมเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีอิสระ และ หาข้อมูลในการท่องเที่ยวจากการศึกษาด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะต้องการการท่องเที่ยวที่มีการจัดการมากกว่านั้น เช่น ในการชมนาฏศิลป์ นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะสนใจที่จะอยากรู้ความหมายของท่วงท่าในการรำต่างๆ เป็นต้น การให้ข้อมูลเหล่านั้นประกอบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจะช่วยให้ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวมีความน่าประทับใจยิ่งขึ้น ในทางตรงกันข้าม งานทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประณีตงดงาม อาจถูกตีค่าว่า “สิ้นเงิน” ก็ได้ หากนักท่องเที่ยวไม่ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องและความเป็นมาของงานนั้น

3) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นชื่นชอบงานเทศกาลพิเศษหรือกิจกรรมที่ทำให้เฉพาะในเวลานั้นมาก เทศกาลสำคัญหรือกิจกรรมพิเศษต่างๆ จะสามารถใช้เป็นจุดขายที่มีเสน่ห์มาก หากสามารถชี้ให้เห็นถึงโอกาสพิเศษดังกล่าว เพราะนักท่องเที่ยวจะรู้สึกว่าตนมีโชคที่สามารถร่วมในโอกาสพิเศษนั้นได้ เช่น นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวเยอรมัน ในช่วงตรงกับเทศกาลเดือนตุลาคม (Oktober Fest) จะรู้สึกดีเป็นพิเศษว่า ตนมาเที่ยวถูกจังหวะด้วยเหตุผลเดียวกัน การไปชมนิทรรศการแสดงานจิตรกรรมของแวน โก๊ะท์ (Vincent Van Gogh) หรือ งานจิตรกรรมของศิลปินกลุ่มอิมเพรสชันนิสต์ (Impressionist) ที่รวบรวมงานศิลปะที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วโลกเข้ามาไว้ด้วยกันในโอกาสพิเศษ ก็เป็นการท่องเที่ยวที่ชาวญี่ปุ่นรู้สึกว่ามีค่า หาสุดได้ยาก

4) นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นชอบการมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์แจ่มชัด การท่องเที่ยวที่เปิดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม เช่น ให้ทดลองเขียนลายบาติก หรือ ระบายสีเครื่องปั้นดินเผา จะมีความน่าสนใจกว่าการท่องเที่ยวเพื่อชมการเขียนลายบาติก หรือ ชมการทำเครื่องปั้นดินเผาเท่านั้น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์ชัดเจนว่ามีจุดประสงค์เพื่อชมหรือศึกษาเรื่องใด จะมีความน่าสนใจมากกว่าการท่องเที่ยวแบบสะเปะสะปะ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อชมพระพุทธรูปปางต่างๆ ในวัด จะมีความน่าสนใจมากกว่าการเที่ยววัดธรรมดา เป็นต้น

14.5 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

ในตารางที่ 14.1 คณะผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่า รูปแบบการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมค่อนข้างหลากหลาย ตั้งแต่การชมโบราณสถานทั้งและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การชมศิลปวัตถุ ศิลปะการแสดง และการร่วมมีประสบการณ์

การณินท้องถิ่น ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขอเลือกอธิบายเฉพาะการท่องเที่ยวแบบการร่วมมือประสบการณ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น เพราะรูปแบบอื่นสามารถเข้าใจได้โดยง่าย

1) การรณนาฏศิลป์พื้นเมืองและเข้าร่วมงานประเพณีของชนพื้นเมืองเกาะบาหลิ

บาหลิเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก เหตุผลหนึ่งที่บาหลิประสบความสำเร็จในการดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นนั้น สืบเนื่องมาจากการที่บาหลิสามารถรักษาคุณภาพของงานศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะนาฏศิลป์ให้อยู่ในระดับสูงมาโดยตลอด และการที่ชาวบาหลิสามารถรักษาประเพณีพื้นเมืองให้รอดพ้นจากการถูกกลืนได้ ในแง่นี้ บาหลิจึงเป็นทั้ง “ของดี” และ “ของแท้” และเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับประเทศไทย

จากจุดเด่นดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับการที่บาหลิมีค่าครองชีพยังไม่สูงนัก และมีทัศนคติตามธรรมชาติที่สวยงาม วัฒนธรรมพื้นเมืองของบาหลิจึงสามารถขยายบทบาทจากการรับใช้สังคมมาสู่การรองรับการท่องเที่ยว ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจำนวนมากที่เดินทางไปชมศิลปวัฒนธรรมพื้นเมืองบาหลิ หรือ เรียนรู้นาฏศิลป์ดังกล่าว จนเกิดมีบริษัทท่องเที่ยวของชาวญี่ปุ่นขึ้นมาประกอบการในดานนี้โดยเฉพาะ

2) การเที่ยวชมชนบทในเขต Provence ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส

ชาวญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะท่องเที่ยวตามความนิยมของยุคสมัย อย่างไรก็ตาม มีเพียงการท่องเที่ยวไม่กี่รายการเท่านั้นที่สามารถรักษาระดับความนิยมไว้ได้นานจนสามารถพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมได้ การท่องเที่ยวเพื่อชมชนบทในเมือง Aix-En-Provence ในเขต Provence ทางตอนใต้ของฝรั่งเศส เป็นหนึ่งในการท่องเที่ยวดังกล่าว

Provence เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว ภายหลังจากที่ Peter Mayle นักเขียนผู้มีชื่อเสียงได้เขียนหนังสือหลายเล่ม เล่าถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเมืองเล็กๆ ในเขตนั้น หนังสือเล่มนี้ได้รับความนิยมใจจากนักอ่านชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก² นักอ่านจำนวนหนึ่งใฝ่ฝันที่จะสัมผัสบรรยากาศชนบท และพบผู้คนที่มีลักษณะคล้ายกับตัวละครในเรื่อง ถึงแม้ว่าแนวความคิดเช่นนี้ออกจะดูเพื่อฝัน (romantic) แต่แรงบันดาลใจแบบเพื่อฝันนี้เองที่ทำให้ Provence กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีรายได้อย่างสม่ำเสมอในปัจจุบัน

3) การเข้าร่วมเทศกาลสงกรานต์ของคนไทพื้นถิ่น มณฑลยูนนาน ประเทศจีน

แม้เทศกาลสงกรานต์อาจจะเป็นเพียง เทศกาลประจำปีตามปกติของประชาชนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยก็ตาม มันก็เป็นเทศกาลที่มีลักษณะพิเศษ และ มีความน่าสนใจในสายตาของนักท่องเที่ยว

² หนังสือดังกล่าวได้รับการแปลเป็นภาษาญี่ปุ่น โดยได้รับความนิยมจนมีการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง ทำให้เกิดกระแสตื่นตัวในหมู่วัฒนธรรมชนบท และ ความสนใจในการรับประทานอาหารฝรั่งเศสตอนใต้

เที่ยวเป็นอย่างมาก สงครามของคนไทพื้นถิ่นในยุานเป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้เทศกาลนี้ในการท่องเที่ยวอย่างประสบความสำเร็จ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า นอกจากนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นจะสนใจในเนื้อหาของการท่องเที่ยวแล้ว วิธีการนำเสนอยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจมากอีกด้วย การใช้เทศกาลหรือกิจกรรมพิเศษเป็นจุดขายจึงเป็นสิ่งที่ได้ผลเป็นอย่างมาก โดยลำพังตัวของมันเอง ยุานอาจจะเป็นสถานที่ที่ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่อยากจะเดินทางไปเยือนสักครั้งอยู่แล้ว เมื่อมีการนำเสนอการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมศิลปวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กับการเข้าร่วมเทศกาลสงคราม นักท่องเที่ยวก็จะรู้สึกว่าเป็น โอกาสพิเศษและเป็นเวลาที่เหมาะสมที่จะเดินทางไปท่องเที่ยว

14.6 รูปแบบที่น่าจะได้รับการส่งเสริมในประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมีสิ่งใหม่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมาผู้ประกอบการท่องเที่ยวยังไม่ให้ความสำคัญต่อ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคอนเซ็ปต์ชัดเจน การพัฒนาสินค้าท่องเที่ยวให้มีจุดขายที่น่าสนใจ และ การใช้การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในการรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป เท่าใดนัก

ตารางที่ 14.2 ยกตัวอย่างรูปแบบการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยที่ควรได้รับการส่งเสริม พร้อมกับเสนอจุดขายที่อาจเป็นไปได้ ในที่นี้ คณะผู้วิจัย จะขอขยายความเฉพาะการท่องเที่ยวบางรูปแบบดังต่อไปนี้

1) ทัวร์ “หนึ่งวันกับศิลปหัตถกรรมในอยุธยา”

อยุธยาเป็นเมืองเก่าของไทยที่ญี่ปุ่นรู้จักดี แต่ที่ผ่านมากการท่องเที่ยวในอยุธยาก็เน้นเฉพาะการท่องเที่ยวโบราณสถาน เป็นหลัก ทั้งที่โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในงานศิลปหัตถกรรมค่อนข้างสูง ทัวร์ “หนึ่งวันกับศิลปหัตถกรรมในอยุธยา” นี้ มุ่งส่งเสริมให้เกิดการรักษาศิลปหัตถกรรมไทย ที่มีคุณภาพให้อยู่รอดต่อไป พร้อมกับสร้างสินค้าท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น

ศิลปหัตถกรรมในอยุธยาที่ชาวญี่ปุ่นน่าจะสนใจได้แก่ การปลูกสร้างเรือนไทย ที่เรียกกันว่า “การปลูกเรือนไทย” ด้วยการเข้าไม้โดยไม้ไผ่ตะปู การทำตุ๊กตาดินเหนียวชาวบ้าน ซึ่งสะท้อนการใช้ชีวิตชนบทของอยุธยาในแง่มุมต่างๆ การทำหัวโขนโดยช่างผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย หรือ การแกะสลักหิน เป็นต้น

ในการท่องเที่ยวศิลปหัตถกรรมนี้ ควรเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม เช่น ให้ทดลองหัดปั้นดินเหนียวตุ๊กตาง่ายๆ หรือ การแกะสลักหิน ด้วยเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความทรงจำที่ดีต่อสถานที่ท่องเที่ยว

2) การร่วมเทศกาลบุญบั้งไฟ ภาคอีสานตอนใต้

ตัวอย่างนี้ เป็นการลงเสนอการใช้เทศกาลประเพณีเป็นจุดขาย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ไปเยือนสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ บ้าง เช่นเดียวกับ การร่วมเทศกาลสงกรานต์ ในย่านที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้ว ในประเทศไทยเองก็ยังมีเทศกาลพื้นเมืองอีกหลายเทศกาลที่ยังมีชีวิต มีบรรยากาศรื่นเริงสนุกสนานและเปิดกว้างให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมได้ เช่น เทศกาลสงกรานต์ในภาคต่างๆ เทศกาลประเพณีบุญบั้งไฟ เทศกาลกินเจ ที่ภูเก็ต หรือเทศกาลเทกระจาด เป็นต้น โดยในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงเฉพาะเทศกาลบุญบั้งไฟ

เทศกาลบุญบั้งไฟมีจุดขายคือ บั้งไฟเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านเก่าแก่ที่น่าสนใจมาก เทศกาลนี้ยังเน้นการร่วมแรงร่วมใจของคนในแต่ละหมู่บ้าน และมีการแข่งขันการยิงบั้งไฟ ทำให้เกิดความตื่นเต้น และ มีกิจกรรมต่อเนื่องกันเป็นลำดับ นอกจากนี้ บรรยากาศโดยรวมของงานก็มีความสนุกสนานและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมได้ ควรจัดเตรียมการให้คำอธิบายแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเข้าร่วมในเทศกาลได้อย่างมีความเข้าใจ หรือมีการแจกบั้งไฟเป็นของที่ระลึกในการท่องเที่ยว

3) ทิวรัมเกียรติ

ชื่อ “รามเกียรติ์” หรือ “รามายณะ” อาจเป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในกลุ่มชาวญี่ปุ่น หรือ ชาวเอเชียโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม มีน้อยคนนักที่สามารถจำเรื่องราวหรือตัวละครในเรื่องได้ ทิวรัมเกียรติ ซึ่งรวมเอาการชมจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และการชมโขนเรื่องเดียวกันที่โรงละครแห่งชาติเข้าด้วยกันเป็นแพคเกจเดียว จะช่วยให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติซึ่งในวรรณคดีดังกล่าวได้อย่างมีรสชาติน่าขึ้น และ สามารถเห็นความสัมพันธ์ระหว่างงาน ศิลปะแขนงต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไทยได้

ทิวรัมเกียรติ์นี้อาจเริ่มจากการนำนักท่องเที่ยวไปชมและอธิบายเรื่องราวรามเกียรติ์ที่บริเวณระเบียงรอบพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดารามก่อน โดยอาจมีการเน้นในส่วนที่โขนจะนำไปขึ้นแสดง หลังจากนั้นก็จะนำนักท่องเที่ยวไปชมโขนที่โรงละครแห่งชาติซึ่งอยู่ในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ชั้นในเช่นกัน โดยอาจมีการเสริมการเดินทัศนศึกษาบริเวณเกาะเพื่อให้ได้บรรยากาศด้วย

4) ล่องน้ำเพชร ชมเรือนไทย และ ทานขนมอร่อยเมืองเพชรบุรี

เพชรบุรีเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูงมาก เนื่องจากอยู่ไม่ห่างจากกรุงเทพฯ และ มีงานช่างศิลปหัตถกรรมที่ยังมีชีวิตอยู่หลายแขนง เช่น งานช่างทอง งานปูนปั้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมเพชรบุรียังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวต่างชาติโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นนัก

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่จังหวัดเพชรบุรี เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในนี้ อาจจัดให้เป็นการท่องเที่ยวทางเรือตามเส้นทางแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งถือว่าแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เคยขึ้นโต๊ะเสวยมาแล้ว ในระหว่างทาง นักท่องเที่ยวจะได้เห็น เรือไทยที่อู้น้ำซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่าร้อยปี สวนชมทุ่ง และอื่นๆ เมื่อถึงจุดที่น่าสนใจ อาจมีการหยุดพักเพื่อให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปนั่งพักผ่อนบนเรือไทย โดยมีการบริการน้ำดื่ม น้ำตาลสด และ ขนมที่มีชื่อเสียงของเพชรบุรี เช่น ขนมลูกตาลสด ขนมหม้อแกง ข้าวเกรียบงา ซึ่งล้วนเป็นขนมที่ชาวญี่ปุ่นรับประทานได้ พร้อมกับอธิบายความเป็นอยู่ของคนไทยในเรือไทยสมัยก่อน หลังจากนั้น อาจนำนักท่องเที่ยวไปทัศนศึกษาชมงานศิลปหัตถกรรม เช่น งานช่างทอง งานปูนปั้น หรือ การใช้ชีวิตของชาวบ้านที่น่าสนใจ เช่น การเก็บลูกตาล เป็นต้น

14.7 การเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมนี้มีใช้สิ่งใหม่สำหรับวงการท่องเที่ยวไทย เพียงแต่ยังมิได้มีการจัดการพิเศษแยกจากการท่องเที่ยวทั่วไปเท่านั้น จึงทำให้ไม่สามารถสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เด่นชัดนัก การเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบเพื่อเพิ่มเสน่ห์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น สามารถทำได้ดังต่อไปนี้

1) วางกลยุทธ์ในการนำเสนอและสร้างจุดขายใหม่ๆ ในปัจจุบัน ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียต่างต้องการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ การสร้างจุดขายที่แตกต่างจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะแม้ว่าประเทศไทยอาจจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมากก็ตาม แต่ถ้าขาดวิธีการนำเสนอที่ดึงดูดใจและกลยุทธ์การตลาดที่ดีแล้ว เราก็อาจเสียโอกาสในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้

ประเด็นที่ส

ต้องการเพียงแค่ “ชม” สถานที่ท่องเที่ยวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะ “เข้าร่วม” ในการท่องเที่ยว จุดขายของการท่องเที่ยวจึงมิใช่การอธิบายถึงความงดงาม หรือ ความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวแต่อย่างใดอีกต่อไป แต่คือการจัดหากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมได้ในสถานที่นั้นๆ ที่จะทำให้ได้รับความเพลิดเพลินและได้รับความรู้ไปพร้อมๆ กัน กิจกรรมเหล่านี้อาจรวมถึง การผจญภัย การค้นพบด้วยตนเอง หรือ การสร้างเส้นทางในการท่องเที่ยวที่มีคอนเซ็ปต์ที่ชัดเจน ซึ่งอาจเกิดจากการรวมจุดท่องเที่ยวหลายแห่งเข้ามาด้วยกันภายใต้คอนเซ็ปต์นั้น

2) พัฒนามัคคุเทศก์พิเศษทางศิลปวัฒนธรรม มัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเส้นทางและสถานที่ท่องเที่ยว และ ต้องมีความรู้ภูมิหลังด้านศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างลึกซึ้ง ในปัจจุบัน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมบางรายได้เชิญมัคคุเทศก์กิตติมศักดิ์ ซึ่งเป็น นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีชื่อเสียงมาให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ อย่างไรก็ตาม หากจะมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้มีบทบาท และ ขยายขอบเขตการประกอบการให้มากขึ้นแล้ว ก็มีความจำเป็นต้องมีการฝึกฝนอบรมและพัฒนามัคคุเทศก์อาชีพอย่างจริงจัง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปวัฒนธรรม และ สถาบันการศึกษา ในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนามัคคุเทศก์พิเศษให้มีความรู้ความเข้าใจในด้านศิลปวัฒนธรรม และ มีความสามารถในการนำเสนอ

3) เตรียมการด้านการเก็บและนำเสนอข้อมูลประกอบการท่องเที่ยว ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญมากในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ การนำเสนอที่ครบวงจรควรทำในสองช่วง คือ ช่วงก่อนการท่องเที่ยว เพื่อชักชวนให้นักท่องเที่ยวมาเยือน และ ช่วงระหว่างการท่องเที่ยวเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจ และความเพลิดเพลิน ในเกร็ดประวัติศาสตร์ ความเป็นมา หรือ ความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวหรืองานทางศิลปวัฒนธรรม

14.8 ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไข

แม้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมมีศักยภาพอย่างมากในการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย พร้อมกับยกระดับคุณภาพของงานศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นให้ดีขึ้นก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวโดยไม่มีกำหนดนโยบาย และ การวางแผนที่เหมาะสม ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้น อาทิ

1) ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมอาจทำให้เกิดความเสียหายในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ได้ หากไม่มีนโยบายที่เหมาะสมในการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว และ กิจกรรมที่สามารถทำได้ เช่น ปล่อยให้มีการรับนักท่องเที่ยวจนเกินกว่า ความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ของสถานที่ท่องเที่ยว นั้น หรือ ปล่อยให้มีการก่อสร้างในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวโดยไม่ควบคุม ทำให้เกิดโรงแรม หรือ ร้านรวงต่างๆ ที่ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย บดบังทัศนียภาพของสถานที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร และ ชุมชนท้องถิ่น ในการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และ มรดกประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน ที่กำลังทรุดโทรมหรือมีสภาพเปราะบาง ในลักษณะเดียวกันกับการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของสถานที่ท่องเที่ยวในเชิงนิเวศน์ นอกจากนี้ รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ด้วยการจัดสรรเงินงบประมาณที่เพียงพอ

2) ผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวอาจทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมท้องถิ่นเปลี่ยนไป โดยรายได้จากการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้อาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาหลายประการ เช่น การมีคนต่างท้องถิ่นย้ายถิ่นฐานเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมีได้มีความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ หรือ การที่คนในท้องถิ่นนั้นมองละทิ้งอาชีพเดิม เช่น อาชีพเกษตรกรรมแล้วหันมาประกอบอาชีพท่องเที่ยว ซึ่งมีผลตอบแทนสูงกว่า ทำให้เกิดการพึ่งพิงการท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ

การดำเนินการท่องเที่ยวใด รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมจึงควรได้รับความเห็นพ้องร่วมกันจากชุมชนว่า ต้องการให้ชุมชนของตนเป็นชุมชนท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าต้องการจะมีการวางกฎเกณฑ์เช่นไร เป็นต้น โดยมีหน่วยราชการส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ และ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นผู้ให้คำแนะนำและให้ความสนับสนุน

3) คุณภาพของศิลปวัฒนธรรมตกต่ำเนื่องจากการเน้นการผลิตเพื่อการค้า

ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อาจมีส่วนช่วยรักษา มิให้ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้สามารถสืบทอดต่อไปได้ก็ตาม เป็นไปได้ว่า การมุ่งผลิตงานด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อการค้าอาจมีผลทำให้คุณภาพของงานศิลปวัฒนธรรมนั้นตกต่ำลงได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาไปถึงที่สุดแล้วจะพบว่า การผลิตงานศิลปวัฒนธรรมเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวมิได้เป็นสิ่งที่ขัดกับการรักษาระดับคุณภาพแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่มีความรู้ความเข้าใจย่อมต้องการงานศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณภาพสูง และยินยอมที่จะจ่ายในราคาที่แพงขึ้น นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นเองก็มีแนวโน้มที่จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการดังกล่าว การสร้างวิสัยทัศน์ที่ถูกต้องให้แก่ผู้ประกอบการศิลปะเพื่อการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ตารางที่ 14.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

รูปแบบ	กิจกรรมและสถานที่	จุดขาย
ชมโบราณสถานหรือสถานที่ทางวัฒนธรรม	การท่องเที่ยวชมคฤหาสน์ในชนบทอังกฤษ (English country houses)	• คฤหาสน์ในชนบทอังกฤษมีประวัติศาสตร์ยาวนานและถูกนำเสนอในภาพยนตร์บ่อย ๆ
	ท่องเที่ยวนครวัด	• นครวัดเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกและเป็นมรดกโลกที่มีชื่อเสียงมาก • เพิ่งเปิดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าชมได้เมื่อไม่นานมานี้
	ชมโบราณสถานอารยธรรมอียิปต์	• อารยธรรมอียิปต์มีความเก่าแก่เป็นที่รู้จักกันดีและมีโบราณสถานเหลืออยู่มาก • ชมปิรามิด สฟิงซ์ และ มัมมี่
	ชมพระราชวังแวร์ซายส์และปราสาทลุ่มแม่น้ำลัวร์ ฝรั่งเศส	• ปราสาทเหล่านี้มีชื่อเสียงมากและปรากฏ ในสื่อมวลชนบ่อย ๆ • พระราชวังแวร์ซายส์มีความยิ่งใหญ่ มีงานศิลปะที่อลังการมาก
ชมศิลปวัตถุ	ชมศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑ์หลายแห่งในกรุงปารีส ฝรั่งเศส	• ปารีสเป็นศูนย์กลางแห่งศิลปะและเป็นเมืองแห่งความโรแมนติก • ปารีสมีพิพิธภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงหลายแห่งเช่น ลูฟร์ หรือ โอแซส และแต่ละแห่งมีจุดเด่นที่ต่างกัน
	ชมนิทรรศการศิลปะรวมงานจิตรกรรมฝีมือ แวน โก๊ะ ที่เนเธอร์แลนด์	• แวน โก๊ะเป็นศิลปินชื่อดังของโลกและเป็นที่ชื่นชอบในญี่ปุ่น • นิทรรศการนี้รวบรวม ผลงานที่กระจายอยู่ทั่วโลกมารวมกันอยู่ในสถานที่เดียวถือเป็น โอกาสพิเศษ
	ชมพิพิธภัณฑ์แห่งชาติไต้หวัน ที่ไทเป	• พิพิธภัณฑ์นี้เป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่ใหญ่ที่สุดหนึ่งในสี่แห่งของโลก • มีพิพิธภัณฑ์ด้วยกันในจีน แต่ของไต้หวันมีงานศิลปะที่มีค่ากว่า

ตารางที่ 14.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น (ต่อ)

รูปแบบ	กิจกรรมและสถานที่	จุดขาย
ชมศิลปะการแสดง	ชมการแสดงโอเปร่าที่ La Scala มิลาน อิตาลี	• La Scala เป็นต้นตำรับของโอเปร่าและมีชื่อเสียงทั่วโลก • สถาปัตยกรรมของโรงโอเปร่างดงามอลังการ
	ชมละครเพลง (musical) ที่ไนลอนคอน หรือ บอร์ดเวย์ในนิวยอร์ก	• ทั้งสองแห่งเป็นศูนย์กลางของละครเพลง มีละครเพลงที่มีชื่อเสียงหลายเรื่องเล่นอยู่ในเวลาเดียวกัน • รับจองบัตรล่วงหน้าให้
	ชมนาฏศิลป์พื้นเมืองเกาะบาห์ลี อินโดนีเซีย	• นาฏศิลป์บาห์ลีเป็นนาฏศิลป์พื้นเมืองที่มีเอกลักษณ์ และงดงาม • ความคมคุณภาพอย่างเข้มงวด ผู้ไม่ผ่านการทดสอบไม่ได้แสดง
	ชมการแสดงดนตรีร็อก ในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกา	• ชมการแสดงดนตรีเพลงร็อกของวงชื่อดัง เช่น ฟิงก์ ฟลอยด์ อีเกิลส์ หรือ โรลลิง ที่หาชมได้ยากในโอกาสพิเศษ
ร่วมมีประสบการณ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น	เยี่ยมชมสภาพเมืองชนบทฝรั่งเศส บริเวณเขต Provence	• หนังสือนิยายเกี่ยวกับชีวิตชาวบ้านแถบ Provence ได้รับความนิยมในญี่ปุ่นมาก
	ชมสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงโรมตามเนื้อเรื่องภาพยนตร์โรมร่าลิก (Roman Holiday)	• ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับความนิยมสืบต่อมานานและสตรีชาวญี่ปุ่นประทับใจกับเนื้อเรื่องและสถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาพยนตร์มาก
	ร่วมประเพณีประจำปีและพิธีกรรมทางศาสนาฮินดูของชนพื้นถิ่นเกาะบาห์ลี	• ชนพื้นเมืองบาห์ลีสามารถรักษามรดกวัฒนธรรมนิยมประเพณีไว้ได้ • ชาวญี่ปุ่นสนใจพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพของฮินดูในบาห์ลีมาก
	ร่วมเทศกาลสงกรานต์คนไทพื้นถิ่นแถบชุนาน ดอนใต้ประเทศจีน	• สงกรานต์เป็นเทศกาลที่มีความน่าสนใจในตัวเอง • กลุ่มนักท่องเที่ยวสนใจมาก • หมู่บ้านคนไทในชุนานสามารถรักษาสภาพเดิมไว้ได้มาก

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ต่างๆ

ตารางที่ 14.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่น่าจะเดินทางไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เป็นไปได้
รับปีใหม่ที่วัดอรุณราชวราราม	- ชมความงามของพระปรางค์วัดอรุณในยามรุ่งอรุณ - ชุกชีโอะ มิซึมา นักเขียนผู้มีชื่อเสียงของญี่ปุ่นเคยเขียนเรื่องสั้นชื่อ “วัดอรุณ” ชื่นชมความงามของวัดแห่งนี้ - ชาวญี่ปุ่นมีประเพณีไปวัดในวันปีใหม่
ชมเส้นทางประวัติศาสตร์ร่วมไทย-ญี่ปุ่น ที่กาญจนบุรี	- ชมเส้นทางรถไฟสายมรณะ และ สะพานข้ามแม่น้ำแคว - ชมอุทยานทหารนิรนาม - ฉายภาพยนตร์สะพานข้ามแม่น้ำแควประกอบการบรรยายประวัติศาสตร์
ชมการแสดงนาฏศิลป์ไทย 4 ภูมิภาคและลองหัดรำวง	- เปรียบเทียบลักษณะเด่นของนาฏศิลป์ และ เครื่องแต่งกายแต่ละภาค - อธิบายชีวิตวัฒนธรรมแต่ละภาคที่แสดงออกในการฟ้อนรำ - รำวงเป็นการฟ้อนรำที่หัดได้ง่าย
ชมจิตรกรรมรามเกียรติ์บริเวณระเบียงรอบพระอุโบสถวัดพระแก้วและชมโขนเรื่องเดียวกันที่โรงละครแห่งชาติ	นำเสนอเรื่องรามเกียรติ์ โดยผ่านศิลปะ 2 แขนงเป็นสื่อทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจเรื่องราวและความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะไทยต่างแขนงได้
ชมงานประเพณีไทยที่เมืองโบราณ	- ชมงานประเพณีต่างๆ ของไทยที่หาดูได้ยากหลายชนิด เช่น งานแต่งงาน งานบวชนาค งานศพ ในวันเดียว - ชมโบราณสถานจำลองสมัยต่างๆ เปรียบเทียบกัน
ร่วมเทศกาลบุญบั้งไฟ บริเวณภาคอีสานตอนใต้	- บั้งไฟเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านที่น่าสนใจ มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่ - บรรยากาศในงานสนุกสนาน

ตารางที่ 14.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย (ต่อ)

ชมหุ่นขี้ผึ้งการละเล่นไทย และ ร่วม การละเล่น	• การละเล่นไทยเช่น งูกินหาง ค้างคาว ค้างคาว มอญซ่อนผ้า เป็น การละเล่นที่สนุกสนาน มีมิติทางวัฒนธรรมที่น่าจะเป็นที่สนใจ ของเด็กญี่ปุ่น • เปรียบเทียบการละเล่นไทยของเด็กไทยและเด็กญี่ปุ่นที่ คล้ายคลึงกัน
ชมมวยไทยที่เวทีราชดำเนิน ลุมพินี หรือ สังเวียนต่างจังหวัด	• มวยไทยเป็นศิลปะป้องกันตัวที่รู้จักกันดีในญี่ปุ่น • ชมการไหว้ครูอันงดงาม ก่อนการต่อสู้อันดุเดือด • ลองหั่นมวยด้วยเงินเพียงเล็กน้อยเพื่อเพิ่มความสนุก
ทัศนศึกษาชมการทำเครื่องประดับทองคำ ที่เพชรบุรี	• เพชรบุรีมีชื่อเสียงในการทำเครื่องประดับทองคำมาแต่สมัยอยุธยา • อธิบายถึงบทบาทของทองในสังคมไทย เช่น เครื่องประดับ เครื่องแสดงฐานะ หินทอง ทองเปลวปิดพระ เป็นต้น • ทานขนมมะพร้าวและคิมมั่วของจังหวัดเพชรบุรีที่ได้ชื่อว่า อร่อยที่สุดในประเทศไทย
ชมการปรุงเรือนไทย	• การปรุงเรือนไทย เป็นการต่อเรือนที่มีเอกลักษณ์พิเศษตรง ที่ไม่ใช่ตะปู • อธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเรือนไทยและการใช้ชีวิต ของคนไทยในอดีต
ชมการทำตุ๊กตาชาวบ้านที่อยุธยา	• ตุ๊กตาชาวบ้านอยุธยา ทำด้วยดินเหนียวและเป็นงานที่ประณีต • ตุ๊กตาสะท้อนชีวิตชนบทไทยในรูปแบบต่างๆ กัน • ซื้อตุ๊กตากลับไปเป็นของที่ระลึก

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 15 การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมท้องถิ่น

15.1 ภูมิหลัง และความเป็นมา

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสคนต่างชาติดั้งเดิม และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) นั้นมีมาตั้งแต่ใน อดีต ดังจะเห็นได้จากการเดินทางเพื่อศึกษาค้นคว้าของนักมานุษยวิทยา จนกำเนิดเป็นวิชามานุษยวิทยา ขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดการเดินทางดังกล่าวเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบมี ความสนใจพิเศษนั้นยังเริ่มขึ้นได้ไม่นานนัก แรงบันดาลใจเบื้องต้นที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมในการเดินทาง ดังกล่าวนี้อาจเป็น การเฝ้าหาโอกาสที่จะได้สัมผัสกับกลุ่มผู้คนที่มีความแตกต่าง และภูมิหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างไป จากคนโดยตรง ด้วยความคิดที่ว่า ถึงแม้พิธีกรรม และ งานทางศิลปวัฒนธรรมอาจจะสามารถสะท้อนความ เป็นอยู่ของของคนต่างชาติดั้งเดิมได้ในระดับหนึ่งก็ตาม การสัมผัสกับสิ่งเหล่านี้ย่อมไม่อาจเทียบได้กับการ สัมผัสโดยตรง (direct contact) กับคนต่างชาติดั้งเดิมจากการใช้ชีวิตร่วมกันในระยะเวลาหนึ่งได้

ที่ผ่านมา การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสผู้คนต่างชาติดั้งเดิม และ วิถีวัฒนธรรมของคนเหล่านั้น เป็นการเดิน ทางที่ค่อนข้างยากลำบาก เนื่องจากไม่มีบริษัทท่องเที่ยวใดช่วยเหลือในการวางแผนทาง หรือ กำหนดระยะเวลา ตลอดจนกิจกรรมในระหว่างการเดินทางที่แน่นอน นักท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อวางแผนทางด้วยตนเอง เสาะหาสถานที่ท่องเที่ยว และกำหนดระยะเวลาตลอดจนกิจกรรมที่ตนต้องการเองทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ใน ปัจจุบันนักท่องเที่ยวจากโลกตะวันตกมีความตื่นตัวในการท่องเที่ยวในลักษณะนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งอาจจะมีสาเหตุ เนื่องจากที่ การพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ทำให้สภาพแวดล้อมในเมืองใหญ่ของประเทศต่างๆ ดูคล้ายคลึงกันไปเสีย ทุกแห่ง ทำให้ประชาชนในประเทศเหล่านั้นแสวงหาโอกาสที่จะได้สัมผัสกับวัฒนธรรม และ กลุ่มคนที่แตกต่าง ไปจากตน อุตสาหกรรมท่องเที่ยวช่วยๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้จึงเกิดขึ้น และ ทำให้การเดินทางท่องเที่ยว มีความสะดวกสบายขึ้นมาก ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปเพื่อสัมผัสกับชาวอินเดียนแดงในอเมริกาหรือ ชนเผ่าพื้นเมืองในแอฟริกา หรือ ชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ ทางตอนเหนือของประเทศไทย

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสคนต่างชาติดั้งเดิม และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก็ได้รับความนิยมเพิ่ม ขึ้นเรื่อยๆ และกลายเป็นจุดขายสำคัญในการท่องเที่ยว ในหลายๆ ประเทศใน แอฟริกา และ เอเชีย ใน ประเทศไทยเอง การเที่ยวป่าและสัมผัสวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาถือเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมมาก¹

นอกจากนี้ ประเทศเรายังมีแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่นอีกมากมายที่มีศักยภาพสูงในการจัดการท่องเที่ยวใน ลักษณะเดียวกันได้ หากมีการดำเนินการอย่างเหมาะสม การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ก็อาจเป็นแหล่งนำรายได้ที่ สามารถกระจายสู่ภูมิภาคต่างๆ ในประเทศได้ ในทางตรงกันข้าม หากไม่มีมาตรการรองรับในการจัดการท่อง

¹ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาเป็นรูปแบบที่ังไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวผู้ไม่นัก ดู Dearden P. and Harron S., "Case Study: Tourism and the Hilltribes of Thailand", in Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992

เที่ยวที่เหมาะสมแล้ว การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น ก็อาจจะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงทำให้สังคมหรือชุมชนท้องถิ่นเสื่อมคุณค่าได้

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ถึงความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น เพื่อศึกษาหารูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ที่เหมาะสมในประเทศไทย และ เพื่อรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

15.2 คำจำกัดความ

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะให้คำจำกัดความของ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ ชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethnic tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาการสัมผัสโดยตรงกับคนที่มีความคิดและภูมิหลังทางชีวิตวัฒนธรรมแตกต่างไปจากตัวนักท่องเที่ยว ไม่ใช่การสัมผัสผ่านสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม โดยการท่องเที่ยวนี้จะต้องไม่ใช่การท่องเที่ยวแบบมหาชน (mass tourism) ด้วย อนึ่ง คำว่า “ชีวิตวัฒนธรรม” ที่ใช้ข้างต้นนี้ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับธรรมชาติ

15.3 ลักษณะเฉพาะ

ปัจจัยหลักที่ทำให้การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ ชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่นแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบมหาชน (mass tourism) หรือ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษอื่นมากที่สุดก็คือ ความสนใจเบื้องต้นในการท่องเที่ยวนั้นเอง ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ความสนใจเบื้องต้นของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ ชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่นก็คือ การได้สัมผัสกับคนในชาติพันธุ์นั้น โดยตรงนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ระดับของการสัมผัสโดยตรงนี้อาจมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น อย่างน้อยสองรูปแบบคือ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ ชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไปพำนักอาศัยอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ เป็นเวลานาน โดยใช้ชีวิตที่ไม่แตกต่างจากชนพื้นเมืองนั้น และ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ ชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่นแบบมีการจัดการ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะไปพำนัก หรือ ไปทัศนศึกษา กับกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ ในช่วงเวลาสั้นๆ โดยพยายามเรียนรู้เข้าใจชีวิตวัฒนธรรมของชนเผ่าชนนั้น โดยอาจจะไม่ได้ลงใช้ชีวิตในรูปแบบเดียวกับชนพื้นเมืองเหล่านั้นเสียทั้งหมดก็ได้ เช่น การเที่ยวชมหมู่บ้านทางวัฒนธรรมที่จัดเตรียมไว้เป็นการพิเศษ เป็นต้น²

² Hansen S. and Weiler B., "Review: Ethnic Tourism", in Weiler B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992

15.4 แรงจูงใจต่อชาวญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้

แรงจูงใจที่ดึงดูดชาวญี่ปุ่นให้สนใจการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ วัฒนธรรมพื้นถิ่น ก็มีเหตุปัจจัยมาจากสภาพแวดล้อมภายในประเทศญี่ปุ่นเองที่ผลักดันให้ประชาชน ปรารถนาที่จะใช้ชีวิตที่เรียบง่ายใกล้ชิดและกลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่หาไม่ได้จากชีวิตในเมืองใหญ่ ชีวิตประจำวันที่ซ้ำซากจำเจทำให้ชาวญี่ปุ่นฝากความหวังไว้ในการท่องเที่ยวว่าจะช่วยค้นหาสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตของตนกลับคืนมา

สื่อมวลชนยังมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการกระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ วัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น รายการสารคดี (documentary) ทางโทรทัศน์หลายรายการได้นำเสนอความเป็นอยู่ของชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ จากทั่วโลก หรือ รายการบันเทิง เช่น รายการบันเทิงประเภทเกมสโว์ก็มีการนำเสนอชีวิตความเป็นอยู่ที่แปลกประหลาดของชาวแอฟริกา และ ชาวเกาะต่างๆ บ่อยครั้ง นอกจากนี้ ภาพยนตร์ก็ยังเป็นอีกสื่อหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนต่างเผ่า เช่น ภาพยนตร์ เรื่อง “เทวดาทำอะไร” (The God Must be Crazy) ที่ใช้ชายในชนเผ่าแอฟริกาพื้นเมืองคนหนึ่งเป็นตัวเอกในการเดินเรื่อง ก็ได้ช่วยสร้างให้เกิดความสนใจต่อชีวิตวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมืองในแอฟริกา

สิ่งพิมพ์ต่างๆ ก็เป็นทั้งสิ่งที่กระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มากขึ้นและเป็นทั้งเครื่องสะท้อนให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นมีความสนใจต่อชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่นของชาติพันธุ์ต่างๆ ความสนใจนี้สะท้อนออกมาในการแปลนิตยสาร National Geographic ซึ่งเป็นนิตยสารรายเดือนที่นำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติ และ ชีวิตวัฒนธรรมของคนในชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาษาอังกฤษออกมาเป็นภาษาญี่ปุ่นชนิดเดือนต่อเดือน

15.5. รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

จะว่าไปแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่มากนักที่สนใจเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ วัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ เช่น ไปพักอาศัยในหมู่บ้านชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ เป็นเวลานาน การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้รับความนิยมจึงมักเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการค่อนข้างสูง เช่น ไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้

ตารางที่ 15.1 รวบรวมตัวอย่างของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น ที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะขออธิบายการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวในบางรูปแบบดังต่อไปนี้

- 1) การเที่ยวชมและร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของอะบอริจิน ในออสเตรเลีย

ออสเตรเลียเป็นประเทศหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นเดินทางไปเยือนมาก นักท่องเที่ยวเหล่านี้ส่วนหนึ่ง มีจุดประสงค์หลักในการเดินทางไปออสเตรเลีย เพื่อสัมผัสกับชาวอะบอริจิน (Aborigine) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเก่าแก่ของออสเตรเลีย ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วโลก เมื่อเร็วๆ นี้ สายการบินแคนาดาของออสเตรเลีย ยังใช้ลวดลายจากภาพวาดบนหินของชาวอะบอริจินเป็นลวดลายของเครื่องบิน ซึ่งทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชาวอะบอริจินเป็นที่รู้จักกว้างขวางอีกด้วย

ในการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสกับชาวอะบอริจินนี้ ชาวอะบอริจินผู้เป็นมัคคุเทศก์ จะอธิบายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึง วงจรชีวิต (life cycle) ของเผ่าคน สาธิตการวาดภาพบนหินพร้อมอธิบายถึงความเชื่อที่อยู่ในการวาดภาพนั้น เล่าถึงการหาเลี้ยงชีพและการจัดการเรื่องสิทธิในการถือครองที่ดินของคนในครอบครัว เป็นต้น โดยนักท่องเที่ยวจะใช้เวลาอยู่ในแต่ละจุดประมาณ 1 ชั่วโมง สิ่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นประทับใจ คือ การที่มัคคุเทศก์ชาวอะบอริจินนั้น มีความภูมิใจในความเป็นคนอะบอริจิน และ ต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมของตนแก่โลกภายนอก

2) การร่วมทำนุและสังเกตการณ์ในหมู่บ้านชาวเผ่าพื้นถิ่นในแอฟริกา - -

ชนเผ่าพื้นถิ่นในแอฟริกันับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่ถูกรบกวนจากวัฒนธรรมตะวันตกมากนัก วิธีชีวิตและวัฒนธรรมของชนเผ่าเหล่านี้ยังมีเอกลักษณ์โดดเด่น และผ่านการนำเสนอโดยสื่อมวลชนอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์หรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ

จากการที่ ชีวิตของชนเผ่าในแอฟริกาได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางนี้เอง ที่ทำให้นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นโดยเฉพาะ นักท่องเที่ยวสูงอายุ หรือ คนในวัยทำงานเกิดความสนใจและปรารถนาที่จะเดินทางไปสัมผัสกับชีวิตวัฒนธรรมเหล่านี้เพื่อศึกษา ความเป็นอยู่ การหาอาหาร และ ประเพณีที่มีเอกลักษณ์ต่างๆ ด้วยเหตุที่ การคมนาคมในแอฟริกายังไม่เจริญก้าวหน้า และ ยังขาดการอำนวยความสะดวกต่างๆ นักท่องเที่ยวจึงต้องอาศัยแพคเกจทัวร์ และ เดินทางตามเส้นทางที่บริษัทจัดเตรียมไว้ ด้วยรถบัสโดยสารที่มีบริการอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ครบครัน

3) การเที่ยวชม และ ทักทายหมู่บ้านชาวไอนุ

ชาวไอนุ (Ainu) เป็นชนเผ่าพื้นเมืองกลุ่มน้อยหนึ่งในไม่กี่กลุ่มในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งขึ้นชื่อว่าเป็นประเทศที่มีความเป็นเนื้อเดียวในด้านชาติพันธุ์ค่อนข้างสูง ในปัจจุบัน ชาวไอนุอาศัยอยู่ในบางบริเวณของเกาะฮอกไกโด ทางตอนเหนือของญี่ปุ่น ชาวไอนุมีวิถีผูกพันกับธรรมชาติ และมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างจากชาวญี่ปุ่น นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่ไปท่องเที่ยวที่เกาะฮอกไกโดที่สนใจสัมผัสกับชีวิตวัฒนธรรมของชาวไอนุ สามารถไปทัศนศึกษาได้ที่หมู่บ้านชาวไอนุ

ในหมู่บ้านชาวไอนุ จะมีการแสดงของหมี่ ซึ่งเป็นสัตว์ที่ชาวไอนุบูชาว่าเป็นเทพเจ้า และมีพิธีกรรมที่สร้างขึ้นจากกระท่อมไม้ในลักษณะเดียวกันกับบ้านของชาวไอนุ ในพิธีกรรมจะมีการสาธิตการทำศิลปหัตถกรรมของชาวไอนุ เช่น การทอกระเป๋าค่า การแกะสลักรูปปั้นไม้ และ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีนักยุทธศาสตร์ชาวไอนุซึ่งประจำอยู่ในพิธีกรรมเป็นผู้ให้คำบรรยาย

15.6 รูปแบบที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

ตารางที่ 15.2 เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทย ที่อาจเป็นไปได้ พร้อมทั้งจุดขาย ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะอธิบายเฉพาะบางตัวอย่างดังต่อไปนี้

1) การทัศนศึกษาวิถีวัฒนธรรมของชาวเกาะขอม

ชาวเกาะขอมที่ใช้ชีวิตกลางน้ำ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์น่าสนใจ การบินไทยเองเคยใช้ภาพถ่ายเกาะขอมเป็นช่องใส่บัตรโดยสารของสายการบิน ซึ่งน่าจะทำให้นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเกิดความสนใจอยู่บ้าง

การท่องเที่ยวเพื่อชมการใช้ชีวิตของชาวเกาะขอมนี้ อาจจัดเป็นโปรแกรมครึ่งวัน โดยจัดให้มีการล่องเรือชมความเป็นอยู่ในน้ำอย่างครบวงจร ทั้งการประกอบอาชีพ การค้าขายตลาด การรับประทานอาหาร การสื่อสารทางไปรษณีย์ การทอ “ผ้าเกาะขอม” ที่มีชื่อเสียง ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ชาวเกาะขอมส่วนใหญ่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน ในช่วงท้ายของการท่องเที่ยวอาจให้นักท่องเที่ยวรับประทานอาหารพื้นเมืองในบริเวณที่มีทิวทัศน์สวยงาม นอกจากนี้ ควรมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าทัศนศึกษาในช่วงเวลาหนึ่งๆ ไม่ให้เกิดจิตความสามารถในการรองรับ ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวนี้ดูเป็นประสบการณ์ที่มีค่ามากขึ้นด้วย

2) การทัศนศึกษา “พืชและวิถีวัฒนธรรมไทย”

พืชหลายชนิด เช่น ข้าว มะพร้าว หรือ ถั่วมีความเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมไทยอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การท่องเที่ยวในรูปแบบการทัศนศึกษา “พืชและวิถีวัฒนธรรมไทย” นี้ แตกต่างกับตัวอย่างอื่นของการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นที่อื่นที่กล่าวมาข้างต้น ตรงที่ การท่องเที่ยวนี้ให้ความสนใจต่อการสัมผัสวิถีวัฒนธรรมโดยรวมมากกว่า การสัมผัสชาติพันธุ์

ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะอธิบายการจัดการท่องเที่ยว “พืชกับวิถีวัฒนธรรมไทย” นี้โดยใช้มะพร้าว เป็นตัวอย่าง โดยการท่องเที่ยวนี้อาจผนวกเข้ากับการท่องเที่ยวโดยทั่วไปในเกาะสมุย ซึ่งได้ชื่อว่าเป็น “เกาะแห่งมะพร้าว” โดยนอกจากจะมีการสาธิตการเก็บมะพร้าวโดยลิ้ง ดังที่มีอยู่ในปัจจุบันแล้ว จะมีการแสดงถึงบทบาทของมะพร้าวต่อชีวิตคนไทย เช่น การนำเอาไม้ของต้นมะพร้าวมาทำหลังคาบ้าน กระลามมะพร้าวมาทำ

กระสวยตักน้ำ การมะพร้าวมาขัดหม้อ และ การทำอาหารโดยใช้ส่วนผสมต่างๆ ของมะพร้าว เช่น น้ำกะทิ หรือ เนื้อมะพร้าวมาทำขนมต่างๆ เป็นต้น

15.7 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นมีความคล้ายคลึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) หลายประการเช่น สถานที่ท่องเที่ยวมีสภาพเป็นชุมชน หรือ ธรรมชาติที่มีความเปราะบาง ต้องการสัมผัสจากภายนอก และมีค่าต่อประเทศเจ้าบ้านมาก การเตรียมการเพื่อรองรับการท่องเที่ยวนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทั้งภาครัฐบาล เอกชนและ ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นเป้าหมายในการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติหรือวิถีวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) สร้างความเห็นพ้องในท้องถิ่น และ ในกลุ่มชาติพันธุ์

ผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น หรือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรเป็นแกนนำในการสร้างความเห็นพ้องในท้องถิ่นว่า ต้องการให้ท้องถิ่นของตนเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าต้องการให้เป็นต้องการให้เป็นในลักษณะใด โดยให้ข้อมูลที่ชี้ให้เห็นผลดีผลเสียของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ จัดทัศนศึกษาให้คนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้เห็นการจัดการด้านการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ทั้งที่ประสบความสำเร็จ และ ความล้มเหลว

2) กำหนดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และ แนวทางในการปฏิบัติ

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ขีดความสามารถนี้จะเป็สิ่งที่กำหนดว่า ในระยะเวลาหนึ่งจะมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมได้มากที่สุดเท่าไร ระยะเวลาในการท่องเที่ยวต้องนานไม่เกินไปเท่าไร เป็นต้น และควรกำหนดแนวทางในการปฏิบัติ (guideline) ว่ากิจกรรมใดบ้างที่สามารถทำได้ เป็นต้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรร่วมมือกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต้องการให้ชุมชนของตนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และ นักวิชาการด้านมานุษยวิทยา นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ในการกำหนดความสามารถในการรองรับ และ แนวทางในการปฏิบัติของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ

2) เตรียมความพร้อมของมัคคุเทศก์ และ กลุ่มชาติพันธุ์

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และ ชีววัฒนธรรมพื้นถิ่น จำเป็นต้องอาศัยมัคคุเทศก์ ที่เป็นชาวพื้นเมืองในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น เพราะเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในสถานที่ท่องเที่ยวและชีววัฒนธรรมนั้นดีที่สุด อย่างไรก็ตาม ควรมีการฝึกอบรมให้มัคคุเทศก์เหล่านั้นเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวและวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง รู้จักการนำเสนอที่น่าสนใจ นอกจากนี้ ในบางกรณี ควรพิจารณาฝึกอบรมภาษาดั้งประเทศแก่มัคคุเทศก์เหล่านั้นด้วย

ในด้านการเตรียมความพร้อมของสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไมใช่มัคคุเทศก์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษาที่เข้าใจท้องถิ่น และ มีความสามารถในการจัดการ ควรจัดการฝึกอบรมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นเพื่อให้มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวด้วย

4) เตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการท่องเที่ยว

ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเข้าใจแนวทางปฏิบัติ ในการจัดการท่องเที่ยวที่ต้องสอดคล้องกับความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และชีววัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ เช่น การเดินป่า หรือ การร่วมทำนากับกลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรมีบทบาทในการควบคุมการประกอบธุรกิจของผู้ประกอบการ โดยอาจจัดทำรายชื่อบริษัทผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว

15.8 ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และแนวทางป้องกันแก้ไข

ปัญหาต่างๆ อาจเกิดขึ้นได้ หากมีการประกอบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และ ชีววัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม อาทิ

1) แหล่งท่องเที่ยวถูกรบกวนจากสิ่งปลูกสร้างและบริการใหม่ ๆ

ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวถูกรบกวนจากสิ่งปลูกสร้างและบริการใหม่ๆ เป็นปัญหาหนึ่งที่พบมากที่สุด ในกรณีที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นได้รับความนิยม เพราะคนภายนอกจะเข้ามาประกอบการ และ สร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ มาก จนอาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมสภาพไป ควรมีการนำมาตรการในการกำหนดความสามารถในการรองรับมาใช้ และ ควบคุมการบังคับใช้อย่างเต็มที่เพื่อป้องกันปัญหานี้ นอกจากนี้ ในบางกรณีอาจมีการกำหนดเขตท่องเที่ยวพิเศษ ซึ่งมีการควบคุมการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวและการปลูกสร้างอาคารใหม่ ดังที่มีการดำเนินการอยู่ในบางประเทศ

2) นักท่องเที่ยวเผยแพร่โรคติดต่อแก่คนพื้นถิ่น

การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการสัมผัสกันโดยตรงระหว่างนักท่องเที่ยวและกลุ่มชนพื้นถิ่นมากกว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ ในอดีต ปัญหานักท่องเที่ยวนำเอาโรคติดต่อเข้าไปแพร่แก่คนพื้นถิ่นเคยเกิดขึ้นในหลายประเทศ ตัวอย่างที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ กรณีของประเทศเนปาล ซึ่งคนพื้นถิ่นได้รับโรคติดต่อต่างๆ จากนักท่องเที่ยว เช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ในอนาคต โรคติดต่ออื่นๆ เช่น โรคเอดส์อาจอาจก่อให้เกิดปัญหาในลักษณะเดียวกัน หากไม่มีการป้องกันที่ดี

หนทางป้องกันนั้นที่สำคัญที่สุดควรอยู่ที่การสร้างสำนึกให้แก่ทั้งนักท่องเที่ยว และ กลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่นนั่นเอง โดยควรมีการกำหนดกิจกรรมในการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับของทั้งสองฝ่าย และ ใช้กลไกของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวช่วยกันควบคุมให้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนด

3) การสูญเสียวิถีวัฒนธรรมเดิมอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

เมื่อแหล่งท่องเที่ยวได้รับความนิยม ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอาจทำให้กลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่นทั้งวิถีชีวิตเดิมประกอบกิจการท่องเที่ยว เพราะการประกอบกิจการท่องเที่ยวมักสร้างรายได้ดีกว่า อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวนี้สูญเสียเสน่ห์ในการท่องเที่ยว ผู้ที่เข้าใจปัญหาควรมีส่วนช่วยในการสร้างวิสัยทัศน์ในระยะยาวแก่ชุมชนท่องเที่ยว ให้งานสมาคมอยู่ในการประกอบการท่องเที่ยวและการรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้

3) การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรมและการเอารัดเอาเปรียบกลุ่มชาติพันธุ์ โดยผู้ประกอบการ

ในกรณีที่ กลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่ได้เป็นผู้ประกอบการท่องเที่ยวเอง อาจเป็นไปได้ว่า ผู้ประกอบการท่องเที่ยว อาจว่าจ้างกลุ่มชาติพันธุ์นั้นโดยแบ่งผลประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม ในลักษณะกดขี่แรงงาน (local labour exploitation) และ ทำให้ผลประโยชน์ต่างๆ ไม่ตกอยู่ในท้องถิ่น ปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นเมื่อชุมชนท่องเที่ยวไม่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง และ ต้องพึ่งพาผู้ประกอบการจากภายนอก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ หน่วยงานในภาครัฐ ควรช่วยเหลือในการสร้างขีดความสามารถในการจัดการให้แก่ชุมชน ทั้งความเข้าใจในธรรมชาติในท้องถิ่น ความสามารถในการนำเสนอ และ ความสามารถในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว เช่น ความสามารถด้านภาษา เป็นต้น

4) มัคคุเทศก์ว่างกัน โอกาสของนักท่องเที่ยวในการสัมผัสกลุ่มชาติพันธุ์

ในกรณีที่มัคคุเทศก์ไม่ใช่คนจากกลุ่มชาติพันธุ์ อาจเกิดปัญหาใหม่ขึ้นคือ มัคคุเทศก์อาจปิดกั้นโอกาสของนักท่องเที่ยวในการสัมผัสกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งๆ ที่วัตถุประสงค์หลักของการท่องเที่ยวนี้ คือการสัมผัสกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้นโดยตรง ควรมีการฝึกอบรมให้มัคคุเทศก์เข้าใจบทบาทที่เหมาะสมของตน ในการเป็นผู้ช่วยให้แก่นักท่องเที่ยว ได้ค้นพบสิ่งที่แสวงหาจากการสัมผัสกับกลุ่มชาติพันธุ์นั้น

5) ปัญหาความปลอดภัย และ ความขัดแย้งในแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อให้การท่องเที่ยว เป็นไปอย่างราบรื่น ควรมีการวางมาตรการในการรักษาความปลอดภัย มาตรการหนึ่งในการรักษาความปลอดภัยก็คือ มัคคุเทศก์ควรให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวให้ปฏิบัติตัวให้เหมาะสม และ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทาง การพำนัก อาหาร ภูมิประเทศและภูมิอากาศเพื่อความปลอดภัย

นอกจากนี้ เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่าง นักท่องเที่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การทะเลาะวิวาท เนื่องจาก นักท่องเที่ยวล่วงล้ำสถานที่หวงห้าม หรือ กระทำการอันเป็นการลบหลู่กลุ่มชาติพันธุ์ มัคคุเทศก์ควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติตัวที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

ตารางที่ 15.1 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวิถีวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่ได้รับความนิยมจากชาวญี่ปุ่น

รูปแบบ	ตัวอย่าง	จุดขาย
การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์อย่างเต็มรูปแบบ	ร่วมทำนุและทัศนศึกษาหมู่บ้านชนเผ่าพื้นเมืองในแอฟริกา	• ชนเผ่าในแอฟริกา เป็นหนึ่งในเผ่าท้องถิ่นของโลกไม่กี่เผ่าที่ยังไม่ถูกกลืนด้านวัฒนธรรม • ชมการใช้ชีวิตของชนเผ่าแอฟริกาในด้านความเป็นอยู่ และ ความเชื่อ • วัฒนธรรมแอฟริกาถูกนำเสนอทั้งในภาพยนตร์ และ นิตยสาร
	ใช้ชีวิตในทุ่งหญ้าบนที่ราบสูงมองไกล	• ลองใช้ชีวิตอาศัยอยู่ในกระท่อมตามแบบมองไกล • ชมความงามตามธรรมชาติของทุ่งหญ้าบนที่ราบสูงกว้างใหญ่ • เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมมองไกล
การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์อย่างมีการจัดการ	เที่ยวชม และ ทัศนศึกษาหมู่บ้านชาวเผ่าไอนู ในเกาะฮอกไกโด ทางตอนเหนือของญี่ปุ่น	• ชาวไอนูเป็นชนเผ่าที่มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง • ชมความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของชาวไอนูและธรรมชาติ เช่น การบูชาหมี
	เที่ยวชม และ ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวเมารี ในนิวซีแลนด์	• ชาวเมารีมีศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เด่นชัด • ชมทุ่งหญ้าและธรรมชาติอันงดงามของนิวซีแลนด์
	เที่ยวชม และ ร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวอะบอริจิน ในออสเตรเลีย	• ชาวอะบอริจินมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจหลายอย่างเช่น การวาดภาพสีบนหิน และ การใช้ภูมิเมอแรง • อธิบายวงจรชีวิตและวัฒนธรรมของชาวอะบอริจินอย่างละเอียด • ไกด์เป็นชาวอะบอริจินพื้นเมือง

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ต่างๆ

ตารางที่ 15.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	ดูขยายที่เป็นไปได้
การร่วมพักกับชาวไทยภูเขากลุ่มต่างๆ และเดินป่า	- ชาวไทยภูเขาที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีเครื่องแต่งกายที่สวยงาม - ศึกษาการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของชาวไทยภูเขา - เปรียบเทียบวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ
ทัวร์ทัศนศึกษาชาวเกาะชอ	- ชมการใช้ชีวิตในน้ำอย่างครบวงจร ทั้งตลาด ภัตตาคาร ที่ทำการ ไปรษณีย์ และอื่นๆ - ทำให้เป็นของมีค่าหาซื้อได้ยาก ด้วยการจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วมแต่ละครั้ง
เยี่ยมชมบ้านชาวนาน้ำกลาง	- เยี่ยมชมบ้านที่ทำน้ำปลา ที่ถือเป็นหัวใจของอาหารไทย - เยี่ยมชมบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาในแถบลพบุรี - เยี่ยมชมบ้านชาวนาไทย การดำนา และ เกี่ยวข้าว
ชมการทำนาข้าวแบบไทยและชมชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาไทย	- ข้าวเป็นอาหารที่ทั้งชาวไทยและชาวญี่ปุ่นบริโภค แต่ชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของทั้งสองชาติแตกต่างกัน - นาข้าวที่กว้างใหญ่สุดสายตาและเขียวขจี เป็นทัศนียภาพหนึ่งที่คนญี่ปุ่นชอบมาก
พิธีกรรมมะพร้าวและชีวิตวัฒนธรรมไทย ที่เกาะสมุย	- ศึกษาความสัมพันธ์ของมะพร้าวต่อชีวิตวัฒนธรรมคนไทยในด้านต่างๆ เช่น การใช้กะทิทำอาหารและขนมชนิดต่างๆ และไอศกรีม กะลามะพร้าวทำกะบวย ไม้ทำหลังคาบ้าน - ชมการเก็บมะพร้าวและการแสดงของลิง - ระบุจำนวนต้นมะพร้าวในเกาะสมุยซึ่งเป็น “เกาะแห่งมะพร้าว” อันงดงาม
กล้วยและชีวิตวัฒนธรรมไทย	- เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างกล้วยและชีวิตวัฒนธรรมไทยในแง่ต่างๆ เช่น การใช้ใบคองห่อของ การใช้ผลกล้วยรับประทานหรือทำขนม การใช้ก้านกล้วยทำของเล่นเด็ก (ไม้ก้านกล้วย) และ หัวปลีทานกับอาหาร - เปรียบเทียบรสชาติของกล้วยพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย - ในยุคหลังสงคราม ชาวญี่ปุ่นถือว่ากล้วยเป็นผลไม้ที่มีราคาแพงมากและมีความผูกพัน

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 16 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

16.1 ภูมิหลังและประวัติความเป็นมา

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาได้เป็นรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยวมาแต่อย่างใด ตั้งแต่อารยธรรมของมนุษย์เริ่มต้นขึ้น ผู้รู้ในสมัยต่างๆ ล้วนแต่ถือว่า การเดินทางเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ ดังคำกล่าวของนักบุญออกัสติน (St. Augustine) ที่ว่า “โลกคือหนังสือหนึ่งเล่ม ผู้ที่อยู่แต่บ้านคือผู้ที่ได้อ่านหนังสือเพียงหน้าเดียว” คงด้วยแนวความคิดเช่นนี้กระมังที่ทำให้ ในศตวรรษที่ 17 ชาวยุโรปโดยเฉพาะคนในชนชั้นปกครอง ที่ต้องการตามทันโลกจะต้องผ่าน “การท่องเที่ยวสุภาพบุรุษ” (gentlemen's tour) หรือ ที่เรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “การท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่” (The Grand Tour) ต่อมา ในปี 1874 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาสมัยใหม่ก็ได้เริ่มขึ้นเมื่อสถาบันเซาเตควัว (Chautauqua) แห่งนครนิวยอร์ก ได้เริ่มจัดคัมภีร์กิจกรรมกลางแจ้ง ที่มีทั้งการพบปะกับผู้คนและการเรียนรู้ผสมผสานกัน หลังจากนั้นมา การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาก็แพร่หลายมากขึ้นในทวีปอเมริกาเหนือในปลายศตวรรษที่ 20 อันเป็นผลจากขบวนการการศึกษาผู้ใหญ่ (adult education movement) ในช่วงนั้น¹

ในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาได้รับการพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่งอย่างเต็มตัว อย่างไรก็ตาม คลาสิกของการท่องเที่ยวตามรูปแบบนี้ มีความแตกต่างจากตลาดนักท่องเที่ยวมาหาชนเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินธุรกิจที่ใช้ช่องทางการตลาดแบบใหม่ เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านหนังสือต่าง ๆ ที่มีใช้สำหรับประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวตามปกติ ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรการไปเรียนภาษาต่างประเทศในประเทศเจ้าของภาษามักถูกประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อของโรงเรียนสอนภาษามากกว่าสื่อของบริษัทท่องเที่ยว เป็นต้น

16.2 คำจำกัดความ

การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (educational tourism หรือ educational travel) หมายถึง การเดินทางที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ในที่นี้ มีความหมายค่อนข้างเฉพาะเจาะจงที่จะเป็นการเรียนรู้ โดยมีการจัดการ (organized learning) เช่น มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนที่ชัดเจน มีครูผู้สอนผู้ชำนาญการ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เป็นต้น นอกจากนี้ การเรียนรู้มักเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (firsthand) มิใช่การเรียนรู้จากตำรา

การกล่าวว่าการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเป็นการเรียนรู้โดยมีการจัดการชี้ว่า การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มักจะประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ที่ครอบคลุมถึง การวางแผนการเดินทาง การวางแผนการศึกษาในรูปของหลักสูตร การเรียนรู้ในสถานที่ท่องเที่ยว และการประเมินผล

¹ Kalinowski K. and Welter B., "Review, Education Travel", in Welter B. and Hall C., "Special Interest Tourism", Belhaven Press and Halsted Press, 1992

16.3 ลักษณะเฉพาะ

เราไม่สามารถแบ่งการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาออกจากการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ในรูปแบบอื่น โดยอาศัยเพียงเป้าหมายของความสนใจเท่านั้น เช่น การท่องเที่ยวเพื่อเรียนการทำศิลปหัตถกรรม และ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวเดินทางไปชมการทำศิลปหัตถกรรมนั้น มีเป้าหมายของความสนใจในการท่องเที่ยวเหมือนกัน คือ ศิลปหัตถกรรมนั้นนั่นเอง

ลักษณะเฉพาะที่ทำให้การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบความสนใจพิเศษแบบอื่นๆ คือ การมีการเรียนรู้อย่างเป็นกิจจะลักษณะจากครูผู้สอน (instructor) โดยมีการวางแผนที่แน่นอน เช่น ศึกษาตามหลักสูตรตามระยะเวลาที่กำหนดดังที่กล่าวข้างต้น

ครูผู้สอนในการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาจะแตกต่างจากมัคคุเทศก์ ส่วนใหญ่พบว่า ครูผู้สอนในการท่องเที่ยวเพื่อศึกษานี้มักจะเป็นครู หรือ อาจารย์ ตามปกติอยู่แล้ว เช่น เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย อาจารย์สอนภาษา หรือ อาจารย์สอนศิลปหัตถกรรม เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วมักมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างเด่นชัดระหว่าง ครูผู้สอน กับ มัคคุเทศก์ กล่าวคือ มัคคุเทศก์จะทำหน้าที่ในการนำทาง คຸ້ມกันอันตราย ให้ความบันเทิง จัดการกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ส่วนครูผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นที่เล็ง หรือ ที่ปรึกษาของนักท่องเที่ยวอย่างไรก็ตาม ในบางครั้งถ้าจำนวนนักท่องเที่ยวมีน้อย ครูอาจรับหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ด้วยก็ได้

16.4 แรงจูงใจของคนญี่ปุ่นต่อการท่องเที่ยวรูปแบบนี้

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาของชาวญี่ปุ่น มีพื้นฐานมาจากปัจจัยอย่างน้อยสองประการคือ

1) ความสนใจใฝ่รู้และความต้องการพัฒนาตนเอง

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในการพัฒนาตนเองเป็นอย่างมาก ข้อมูลของศูนย์พัฒนาการใช้เวลาว่างญี่ปุ่น (Leisure Development Center) ชี้ว่า ในปี 1994 ประชาชนญี่ปุ่นที่ใช้เวลาว่างในการพัฒนาตนเองมีถึงเกือบ 14 ล้านคน หรือ ประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนประชาชนที่ไปชมภาพยนตร์ในแต่ละปี แต่มีความถี่ในการเข้าร่วมสูงกว่ามาก (ดูตารางที่ 3.2 ในบทที่ 3) ชาวญี่ปุ่นบางคนยังถือด้วยว่าการพัฒนาตนเองนี้เป็น “งานอดิเรก” งานอดิเรกในรูปแบบนี้จะมีลักษณะเด่นแตกต่างจากงานอดิเรกทั่วไป คือ มีการเข้าสอบเพื่อรับใบประกาศนียบัตร ชาวญี่ปุ่นบางคนสามารถสอบได้ใบประกาศนียบัตรในด้านต่างๆ เกือบสิบชนิด เช่น การทำบัญชี การเล่นวิทยุสื่อสาร การคิดลูกคิด เป็นต้น

2) การสนับสนุนจากสังคม

สังคมญี่ปุ่นเป็นสังคมที่ส่งเสริมให้มีการเรียนอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จาก พ่อแม่มักส่งเสริมให้ลูกได้เรียนรู้ในด้านต่างๆ และ แม้เมื่อสำเร็จการศึกษา และ เข้าทำงานในบริษัทแล้ว บริษัทก็มักส่งเสริมให้พนักงานของตนพัฒนาตนเอง เช่น บริษัทขนาดใหญ่มักมีการจัดการฝึกอบรมให้แก่พนักงานอยู่เสมอ บริษัทขนาดเล็กที่ไม่มั่งคั่งประมาณในการจัดการฝึกอบรมให้กับพนักงานโดยตรงก็มักหาวิธีอื่นในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพนักงาน เช่น ส่งเสริมให้พนักงานเข้าสอบเพื่อรับใบประกาศนียบัตรรับรองความสามารถในด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของบริษัท เช่น การประมวลผลข้อมูล การทำบัญชี ภาษาต่างประเทศ และ การเขียนจดหมายธุรกิจ เป็นต้น บริษัทบางแห่งยังนำผลการสอบเหล่านี้มาร่วมใช้ในการประเมินผลการทำงานอีกด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่น่าจะเป็นที่สนใจของชาวญี่ปุ่น มีทั้งรูปแบบที่เป็นการเรียนรู้ในการทำงานอดิเรกต่างๆ ซึ่งผู้สนใจคือ ชาวญี่ปุ่นทั่วไป และ การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เช่น การเรียนภาษาต่างประเทศ การฝึกมารยาทการเข้าสังคม ซึ่งผู้สนใจคือ ข้าราชการ พนักงานบริษัท และ สาวออฟฟิศ ตลอดจนนักศึกษาที่กำลังจะหางานทำ เป็นต้น มีข้อสังเกตว่า การเรียนรู้ของชาวญี่ปุ่นนี้ มักต้องการ “หลักฐาน” ในการพิสูจน์ความสามารถ ซึ่งได้แก่ ใบประกาศนียบัตร ที่ออกโดยสถาบันที่ได้รับการยอมรับความเชื่อถือ นั่นเอง

16.6 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่ชาวญี่ปุ่นสนใจ

เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการในประเทศไทยในการที่จะจัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น คณะผู้วิจัยได้รวบรวมตัวอย่างการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่มีการจัดขึ้นทั้งในและนอกประเทศญี่ปุ่นจากเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่น ดังตารางที่ 16.1 และ จะอธิบายตัวอย่างที่น่าสนใจบางตัวอย่างในรายละเอียดดังนี้

1) การเรียนทำอาหารฝรั่งเศส ที่ประเทศฝรั่งเศส

ฝรั่งเศสเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการใช้วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของตนรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การเดินทางไปเรียนการทำอาหารฝรั่งเศสได้รับความนิยมอย่างมากในญี่ปุ่นจากทั้งพ่อครัวแม่ครัวอาหารฝรั่งเศสมืออาชีพที่ต้องการพัฒนาฝีมือการทำอาหารของตน และ พ่อครัวแม่ครัวมือสมัครเล่นทั่วไปที่ให้ความสนใจในการทำอาหารฝรั่งเศสเป็นงานอดิเรก หรือ สนใจวัฒนธรรมการรับประทานอาหารแบบตะวันตก ทั้งนี้เนื่องจาก อาหารฝรั่งเศสเป็นอาหารที่ชาวญี่ปุ่นถือว่า เป็นอาหารอร่อยที่สุดในโลกชนิดหนึ่ง เช่นเดียวกับอาหารจีน และ อาหารอิตาลี แต่ภาพพจน์ของการเป็นอาหารที่หรูหราทำให้อาหารฝรั่งเศสมีราคาสูงกว่าอาหารของชาติอื่นๆ ที่กล่าวมา และ มักรับประทานกันในเฉพาะโอกาสพิเศษเท่านั้น

ในการไปท่องเที่ยวเพื่อเรียนทำอาหารฝรั่งเศสนี้ นักท่องเที่ยวจะพำนักอยู่ในบริเวณที่พักของโรงเรียน ทำอาหารซึ่งหลายแห่งเป็นปราสาท หรือ คฤหาสน์เก่า นักท่องเที่ยวจะใช้เวลาส่วนหนึ่งในการเรียนทำอาหาร และจะใช้เวลาว่างในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น เดินทางไปชมไร่หรือสวน เพื่อให้เข้าใจวัตถุดิบในการปรุงอาหารดีขึ้น และ เพื่อให้เห็นขั้นตอนของการทำอาหารอย่างครบวงจร

ระยะเวลาในการเรียนนั้นมีตั้งแต่ระยะสั้นคือหลักสูตร 2 สัปดาห์ถึง 1 เดือน ไปจนถึงระยะยาวคือหลักสูตร 3 เดือน 6 เดือน หรือ 1 ปี ตามความต้องการของผู้เรียน หลังจากสำเร็จการศึกษาในทุกหลักสูตรแล้วจะมีการมอบประกาศนียบัตรแก่ผู้เรียน โดยประกาศนียบัตรสำหรับหลักสูตรระยะยาวสามารถนำไปใช้ประกอบในการเปิดร้านอาหารของตนเอง หรือ หางานทำได้ด้วย

2) การเรียนค่าน้ำที่กวม และ ไชป็น

การเรียนค่าน้ำที่กวม และ ไชป็น เป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย และ กลุ่มสาวออฟฟิศ ในการเรียนค่าน้ำที่กวม หรือ ไชป็นนี้ ผู้สอนจะเป็นคนท้องถิ่นที่มีความชำนาญในการค่าน้ำ โดยมีหลักสูตรการสอนอย่างเป็นระบบ และ มีการประสานงานกับสำนักงานในญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวมีความสะดวก มั่นใจในความปลอดภัย และ คุณภาพของการสอน การท่องเที่ยวเพื่อค่าน้ำนั้นมักจัดเป็นแพคเกจทัวร์พร้อมกับที่พัก ในช่วงวันหยุดเช่น วันหยุดภาคเรียนของนักศึกษา เป็นต้น

หลักสูตรการเรียนค่าน้ำนี้จะใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ โดยจะมีการเรียนจากขั้นต้นไปจนถึงขั้นที่ยากเมื่อผ่านหลักสูตรแล้ว ผู้เรียนจะได้รับใบอนุญาต (license) ในการค่าน้ำ ซึ่งจะสามารถใช้ได้ทั่วโลก รวมทั้งในญี่ปุ่นด้วย จุดขายที่สำคัญของหลักสูตรดังกล่าวคือ ราคาถูก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับการเรียนค่าน้ำในประเทศญี่ปุ่นเอง และ ระยะเวลาที่สามารถเรียนได้นั้นมีมากกว่าในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งทำได้ในบางฤดูเท่านั้น

3) การเรียนภาษาอังกฤษในประเทศเจ้าของภาษา

เช่นเดียวกับในประเทศไทย หลักสูตรการเรียนภาษาอังกฤษในช่วงปิดภาคเรียนในประเทศเจ้าของภาษา (native) เช่น ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา แคนาดา และ ประเทศในยุโรป เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งได้รับความนิยมมากในกลุ่มนักเรียนนักศึกษาชาวญี่ปุ่น หลักสูตรเหล่านี้มีสองรูปแบบใหญ่ๆ ในรูปแบบแรกซึ่งมีระยะเวลาประมาณ 3 ถึง 8 สัปดาห์ นักเรียนจะเข้าเรียนในชั้นเรียนของโรงเรียนสอนภาษา และจะกลับมาพักอยู่บ้านของเจ้าบ้านในลักษณะโฮมสเตย์ หลังจากจบหลักสูตร นักเรียนจะได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนสอนภาษา

ส่วนในอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่มีการประกาศนียบัตรให้ นักเรียนไม่ต้องเข้าเรียนที่โรงเรียนสอนภาษา แต่จะไปโฮมสเตย์และร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกในครอบครัวเจ้าบ้านเลย ในช่วงโฮมสเตย์นี้ นักเรียนจะมีโอกาสไปทัศนศึกษาสถานที่ต่างๆ เพื่อเรียนรู้ทางวัฒนธรรมด้วย องค์กรที่รับผิดชอบในการจัดการท่องเที่ยวนี้เป็นองค์กร

กรใหญ่ที่มีสำนักงานถาวรในญี่ปุ่น ทำให้ผู้ประกอบการสามารถวางใจได้ว่า บุคลากรของคนจะได้เข้าไปอยู่ใน
ครอบครัวที่ได้เลือกสรรแล้ว และ จะมีความเป็นอยู่ที่สะดวกและปลอดภัย

4) การเรียนศิลปหัตถกรรมที่ไต้หวัน

โปรแกรมการเรียนศิลปหัตถกรรมในไต้หวันนั้น เป็นแพคเกจทัวร์ ซึ่งรวมทั้งอาหาร ที่พัก และ หลักสูตรการเรียนประมาณ 1 สัปดาห์เข้าไว้ด้วยกัน ศิลปหัตถกรรมที่อยู่ในหลักสูตรคือ การวาดลวดลายบนแจกัน หรือถ้วยชาม การทำเครื่องจักสาน การวาดรูปโดยใช้พู่กันจีน โดยมีครูผู้สอนเป็นช่างผู้ชำนาญด้านศิลปหัตถกรรมในไต้หวันเอง การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะสาวออฟฟิศ นักศึกษามหาวิทยาลัย และ ผู้สูงอายุ เนื่องจาก ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปสนใจศิลปหัตถกรรมในลักษณะนี้อยู่แล้ว ดังปรากฏว่ามีหลักสูตรการสอนในลักษณะเดียวกันในญี่ปุ่นอยู่มากมาย อีกสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวก็คือ การแสดงผลงานที่นักท่องเที่ยวทำคืนกลับไปเป็นของที่ระลึกหรือของขวัญของฝากมิตรสหายนั่นเอง

16.7 รูปแบบที่น่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย

ตารางที่ 16.2 รวบรวมรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่คณะผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นไปได้ในประเทศไทย โดยในที่นี้จะขออธิบายเฉพาะบางตัวอย่างในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การเรียนทำอาหารไทย

ในปัจจุบัน อาหารไทยและอาหารชาติต่างๆ ซึ่งมีรสชาติที่เป็นที่รู้จักในญี่ปุ่นว่า “อาหารพื้นถิ่น” (ethnic food) กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงในญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากการที่มีร้านอาหารไทยเปิดให้บริการในเมืองใหญ่ เพิ่มขึ้นอย่างมาก เช่น ในกรุงโตเกียวและปริมณฑล มีร้านอาหารไทยกว่า 100 ร้าน และ มีการนำเข้าเครื่องปรุงอาหารไทยทั้งเครื่องปรุงสดและสำเร็จรูป เช่น เครื่องต้มยำกุ้งซึ่งชาวญี่ปุ่นถือว่าเป็นซุปที่อร่อยที่สุดหนึ่งในสามอย่างของโลกมาจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้าที่มีชื่อเสียงด้วย นอกจากนี้ ยังมีการเปิดหลักสูตรอาหารไทย² และ การจัดรายการสอนทำอาหารไทยทางโทรทัศน์ในบางครั้งอีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวญี่ปุ่นกลุ่มหนึ่งได้ก้าวจากผู้รับประทานอาหารไทยแต่เพียงอย่างเดียว มาสู่ผู้ที่ต้องการทดลองปรุงอาหารไทยด้วยตนเองแล้ว

นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่อาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในการเรียนทำอาหารไทย คือกลุ่มแม่บ้านรุ่นใหม่ และ กลุ่มสาวออฟฟิศที่นิยมรับประทานอาหารรสจัด หลักสูตรสำหรับการเรียนทำอาหารไทยในประเทศไทยนี้อาจมี

² เช่น หลักสูตรการทำอาหารไทยของศูนย์ วาสนา ทาเกะจิยะ (วาสนา ดิเรกวัฒ) อดีตคาราโอเกะนักร้องไทย เป็นหลักสูตรหนึ่งที่มีชื่อเสียง

ช่วงเวลาประมาณ 1 หรือ 2 สัปดาห์ โดยหลักสูตรขั้นต้นอาจจะจัดที่กรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียว ส่วนหลักสูตรขั้นสูงอาจมีบางส่วนที่จัดในต่างจังหวัดเพื่อให้ นักท่องเที่ยว ได้ทัศนศึกษาและลงทำอาหารที่บ้านภาคต่างๆ

ในหลักสูตร ควรมีการสอนทั้งการทำอาหารคาว และ อาหารหวาน นอกจากนี้ การแกะสลักผักและผลไม้ ก็ยังเป็นงานฝีมือที่น่าจะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นอีกด้วย เพราะชาวญี่ปุ่นมักให้ความสำคัญต่อสีสันและความสวยงามของอาหารจนขึ้นชื่อว่าเป็น “ชนชาติที่รับประทานอาหารด้วยตา” อยู่แล้ว นอกจากนี้ กิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การพาไปรับประทานอาหารที่คนไทยโดยทั่วไปรับประทาน หรือ การไปทัศนศึกษาแหล่งผลิตอาหาร หรือ เครื่องปรุงอาหาร เช่น น้ำปลา ก็ยังสามารถเพิ่มเสน่ห์ให้กับการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้ นอกจากนี้ เมื่อผ่านหลักสูตร ควรมีการแจกประกาศนียบัตรรับรองให้แก่ นักท่องเที่ยวด้วย

2) การเรียนศิลปหัตถกรรม

ชาวญี่ปุ่นมีความสนใจในงานด้านศิลปหัตถกรรมมาตั้งแต่อดีต ในปัจจุบันนี้ แม้ว่าพัฒนาการทางการผลิตจะรวดเร็วจนทำให้เกิดงานที่มีคุณภาพสูงมากมายนับตาม ชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยก็ยังยกย่องงานศิลปหัตถกรรมที่สามารถเรียนรู้และทำได้ด้วยตนเองอยู่ ศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงานที่มีชื่อเสียงก็จะได้รับการยกย่องเป็น “มนุษย์ที่เป็นสมบัติแห่งชาติ” ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับ “ศิลปินแห่งชาติ” ของไทย แต่เป็นที่รู้จักแพร่หลายกว่า

วัฒนธรรมไทยได้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหลายอย่างที่มีความประณีต และสามารถพัฒนาให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวได้ เช่น การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ศิลปหัตถกรรมในประเทศไทยนั้นอาจทำได้ทั้งในรูปแบบของหลักสูตรระยะสั้นในกรุงเทพฯ หรือ จังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมุ่งสอนให้นักท่องเที่ยวสามารถผลิตงานศิลปหัตถกรรมง่ายๆ ด้วยตนเอง หรือ หลักสูตรระยะยาว ตลอดจน หลักสูตรต่อเนื่องซึ่งมีบางส่วนทำในกรุงเทพฯ และที่เหลือทำในต่างจังหวัด โดยเน้นการถ่ายทอดจาก ผู้ที่ประกอบอาชีพจากงานศิลปหัตถกรรมนั้น โดยเฉพาะที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในประเทศไทย สามารถจัดโปรแกรมในลักษณะดังกล่าวได้โดยจัดให้นักท่องเที่ยวพักในโรงแรม แต่ให้มาเรียนกับผู้สอนในสถานที่จริง

นักท่องเที่ยวที่อาจเป็นกลุ่มเป้าหมายในการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ คือ ผู้สูงอายุ ซึ่งพ้นวัยทำงานแล้ว และมีเวลาว่าง ตลอดจน กำลังทรัพย์มากพอที่จะใช้เวลาว่างตามที่ชอบได้ นอกจากนี้ สาวออฟฟิศบางคนก็อาจมีสนใจในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ การจัดการท่องเที่ยวจึงต้องมีรูปแบบที่หลากหลายไว้รองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ

3) การเรียนร้อยพวงมาลัย และ จัดดอกไม้ไทย

การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาการร้อยพวงมาลัย และ การจัดดอกไม้ไทยนี้ มุ่งหวังที่จะชักชวนนักท่องเที่ยว กลุ่มสตรีชาวญี่ปุ่น ทั้งกลุ่มสาวออฟฟิศ และ กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเรียนการจัดดอกไม้ทั้งการจัดดอกไม้แบบญี่ปุ่น (ikebana) และ แบบตะวันตก (western flower arrangement) ซึ่งมีจำนวนทั้งหมดถึง 6.7 ล้านคนให้เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย การเรียนการร้อยพวงมาลัยมีจุดขายคือ เป็นการศึกษาที่เรียนรู้ได้ง่ายภายในวันเดียวหรือสองวัน

การจัดการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาการร้อยพวงมาลัยนี้ ควบคู่กับการจัดดอกไม้ไทย ซึ่งอาจไม่ใช้การศึกษาโดยตรง แต่ก็เป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากไทยมีดอกไม้ที่สวยงามหลายชนิดซึ่งไม่มีในญี่ปุ่น หรือ มีแต่มีราคาแพง เช่น ดอกบัว ดอกกล้วยไม้ และ ไม้ดอกไม้ประดับต่างๆ เช่น ใบเฟิร์น เขียวหมื่นปี จุดขายสำหรับการท่องเที่ยวนี้คือ การทดลองเปลี่ยนชนิดดอกไม้ในการจัดซึ่งเป็นการท้าทายความสามารถของนักจัดดอกไม้ญี่ปุ่น จุดขายอื่นๆ ที่เป็นไปได้ได้แก่ การจัดดอกไม้ในสวนดอกไม้จริงๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ไม่ได้มีโอกาสทำในประเทศไทย หรือ การไปจ่ายตลาด เช่น ปากคลองตลาด หรือ ตลาดวโรรส เพื่อเลือกซื้อดอกไม้มาด้วยตัวเอง เป็นต้น

4) การเรียนภาษาไทย

ผลจากการที่เงินชนมีอัตราในการแลกเปลี่ยนที่สูงขึ้น ได้ส่งผลให้ธุรกิจเอกชนต่างๆ ของญี่ปุ่น ขยายฐานการผลิตและการประกอบการมายังประเทศไทยมาก ซึ่งส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศไทยมากขึ้น ทั้งในด้านภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ในประเทศญี่ปุ่นเองในปัจจุบัน ก็มีการเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทยหลายแห่ง ซึ่งได้รับความนิยมพอสมควร อย่างไรก็ตาม หลักสูตรการเรียนภาษาไทยในประเทศไทยก็ยังคงเป็นที่ได้รับความสนใจ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาดังกล่าวจึงมีศักยภาพทางการตลาดพอสมควร ในการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว นอกจากการสอนภาษาแล้ว ควรมีการสอนวัฒนธรรมไทยด้วย โดยอาจมีหลักสูตรโฮมสเตย์ระยะสั้น สำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา และ ควรมีหลักสูตรหลากหลาย ทั้งการเรียนภาษาระยะสั้นเพื่อการท่องเที่ยว การเรียนภาษาไทยในชีวิตประจำวัน และ ภาษาไทยสำหรับธุรกิจ เป็นต้น

16.8 การเตรียมการรองรับการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาในประเทศไทย

นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาอาจมีความหลากหลาย และ มีความสนใจที่แตกต่างกัน ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะการเตรียมการโดยทั่วไป

1) เตรียมหลักสูตร และ รูปแบบการเรียนการสอน

ความเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญในการประกอบกิจการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การวางแผนหลักสูตรจึงต้องเป็นไปอย่างรอบครอบโดยผู้มีความชำนาญ ในการจัดการหลักสูตร ควรมีการสร้างสมดุลระหว่าง “การท่องเที่ยว” และ “การศึกษา” ไม่ให้เกิดความเครียด หรือ ความหย่อนยานจนเกินไป ในส่วนการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่มีการแจกประกาศนียบัตร หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องเช่น กระทรวงศึกษาธิการควรมีส่วนช่วยในการกำหนดหลักสูตร และ การกำหนดหลักเกณฑ์ในการออกใบประกาศนียบัตรเหล่านั้น

2) เตรียมครูผู้สอน และ ดำเนิน

ครูผู้สอนเป็นผู้ที่ชี้ขาดความสำเร็จของการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การคัดเลือกและฝึกอบรมครูผู้สอนจึงเป็นงานที่มีความสำคัญมาก ควรคัดเลือกครูผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญอย่างแท้จริง และ ควรช่วยฝึกอบรมให้สามารถถ่ายทอดความรู้ให้นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เป็นผู้ใหญ่ได้ นอกจากนี้ ควรจัดหาอ่านและฝึกอบรมให้ด้านมีความเข้าใจในเนื้อหาของการเรียนการสอนล่วงหน้าด้วย

ตารางที่ 16.1 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวไทย

ประเภท	รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขาย
ทัวร์ศึกษา ศิลปวัฒนธรรม	การเรียนรู้ทำอาหารฝรั่งเศส ที่ฝรั่งเศส	- อาหารฝรั่งเศสได้รับการยกย่องว่าเป็นอร่อยที่สุดในโลกและได้รับความนิยมในญี่ปุ่น - เรียนในปราสาท หรือ คฤหาสน์เก่า
	เรียนวาดลวดลายบนแจกันที่ ได้หวัน	- เรียนการวาดลวดลายกับช่างผู้ชำนาญ - มีของที่ระลึกมาฝากญาติพี่น้อง
	ทัวร์สอนมารยาทในการเข้า สังคมที่สหรัฐ และ ฝรั่งเศส	- มารยาทการเข้าสังคมตะวันตก เป็นสิ่งที่ผู้มีการศึกษาคงเรียนรู้ - สอนมารยาทในงานเลี้ยง การรับประทานอาหาร และการเข้าสังคม - สามารถใช้ในชีวิตประจำวันและธุรกิจได้
ทัวร์เรียนภาษา	ทัวร์เรียนภาษาอังกฤษที่ ออสเตรเลีย อังกฤษ สหรัฐ อเมริกา หรือ แคนาดา	- เรียนภาษาอังกฤษในประเทศเจ้าบ้าน - มีโปรแกรมโฮมสเตย์และศึกษาทางวัฒนธรรม - หลักสูตรได้มาตรฐาน มีการสอบวัดผล - มีประกาศนียบัตรรับรองเมื่อผ่านหลักสูตร - มีความปลอดภัย (ออสเตรเลีย)
ทัวร์ทัศนศึกษา	ทัศนศึกษาที่ NASA	- NASA เป็นที่แห่งเดียวในโลกที่นักท่องเที่ยวสามารถมีประสบการณ์ด้านอวกาศได้ - ลองเดินในสภาพไร้น้ำหนัก เช่นเดียวกับนักบินอวกาศ - ชมปฏิบัติการในยานกระสวยอวกาศ
ทัวร์เรียนกีฬา	ทัวร์เรียนดำน้ำที่กวม และ ไต้หวัน	- ราคาถูกกว่าเรียนในญี่ปุ่นมาก - สามารถสอบเอาใบอนุญาตไปใช้ได้ทั่วโลก
	ทัวร์เรียนฟุตบอลที่เยอรมัน สำหรับเด็กนักเรียน	- เยอรมันเป็นประเทศที่มีมาตรฐานฟุตบอลสูงเคยเป็นแชมป์ฟุตบอลโลกหลายสมัย - สอนโดยโค้ชชาวเยอรมันผู้มีประสบการณ์ - แข่งฟุตบอลเชื่อมความสัมพันธ์กับเด็กนักเรียนเยอรมันวัยเดียวกัน

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น รวบรวมจากเอกสารประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยว

ตารางที่ 16.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่เดินทางไปได้ในประเทศไทย

รูปแบบการท่องเที่ยว	จุดขายที่เดินทางไปได้
เรียนการทำอาหารไทย	• เรียนการทำอาหารไทยทั้งอาหารชาวบ้านและชาววัง อาหารหวานและอาหารคาว • เรียนการจัดอาหารและการจัดโต๊ะอาหารแบบไทย • ทักษะการวัดปริมาตรในการทำเครื่องปรุง เช่น น้ำปลา หรือ พริกป่น • ผสมผสานกับ “ชีวิตวัฒนธรรมไทย” ด้วยการเพิ่มโปรแกรมพานักเรียนไปจ่ายตลาดสด และ ชมไร่นา • มีประกาศนียบัตรรับรอง สามารถนำไปใช้ในการเปิดกิจการในญี่ปุ่นได้ เมื่อจบหลักสูตร
เรียนทำขนมไทย	• ขนมไทยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีหลายชนิดที่ชาวญี่ปุ่นรู้จักดีและชื่นชอบ เช่น สาเกเบญก ถั่วแดงต้ม น้ำแข็งไส • เลือกสอนการทำขนมที่มีส่วนประกอบหาได้ในญี่ปุ่น เช่น มันทัน ฟักทองแกงบวด • ปรับความหวานให้พอเหมาะกับสนิยมคนญี่ปุ่น
เรียนการแกะสลักผลไม้	• การแกะสลักผลไม้ไทยเป็นงานศิลปะที่มีความประณีตและมีเอกลักษณ์ • การแกะสลักผลไม้เป็นศิลปะที่เรียนได้ง่าย เข้าใจพื้นฐานแล้วสามารถประยุกต์ได้เอง • เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการปอกและการแกะสลักผลไม้ของไทยและญี่ปุ่น • เลือกสอนโดยใช้ผลไม้ที่ทำได้ในญี่ปุ่น • อธิบายความเป็นมาของแกะสลักผลไม้ไทย
เรียนภาษาไทย	• มีหลักสูตรตั้งแต่ ภาษาไทยสำหรับนักท่องเที่ยว 1 วัน และ ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน ไปจนถึงภาษาไทยเพื่อธุรกิจ • มีโปรแกรมโฮมสเตย์ และ โปรแกรมทัศนศึกษา • มีประกาศนียบัตรรับรอง
เรียนทำเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญที่เกาะเกร็ด นนทบุรี	• เรียนวิธีการปั้นหม้อพร้อมกับเรียนรู้วัฒนธรรมชาวมอญ • เปรียบเทียบวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาไทยและญี่ปุ่น เช่น เครื่องปั้นดินเผาไทยใช้ไฟอ่อนกว่า

ตารางที่ 16.2 รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาที่เป็นไปได้ในประเทศไทย (ต่อ)

เรียนปั้นตุ๊กตาชาวบ้านด้วยดินเหนียว ที่ อยุธยา	• ตุ๊กตาดินเผาประณีต สวยงาม • ตุ๊กตาสະกัณจนถึงชีวิตรูปแบบต่างๆ ในชนบทไทย
เรียนการร้อยพวงมาลัย และ ศิลปะการจัด ดอกไม้ไทย	• ไทยมีดอกไม้ที่ที่สวยงามหลายชนิดที่ไม่มีในญี่ปุ่น • จัดดอกไม้ในสวนดอกไม้ หรือ ร้อยดอกไม้จากตลาดสด เช่น ปากคลองตลาด มาจัด • ไปทัศนศึกษาสวนดอกไม้ที่มีชื่อเสียง • อธิบายบทบาทของดอกไม้ในสังคมไทย เช่นพวงมาลัยกับการ บวงสรวง หรือความเชื่อในเรื่องดอกไม้ เป็นต้น
เรียนนาฏศิลป์ไทย	• นาฏศิลป์ไทยมีความงดงามและมีคุณค่าเรื่องเครื่องแต่งกาย • สอนนาฏศิลป์ไทยพื้นฐานโดยเลือกตามบุคลิกภาพ ของนักท่องเที่ยว • สอนความหมายของท่ารำรำ
เรียนดำน้ำในประเทศไทย	• ทะเลไทยมีความงดงามไม่แพ้ที่อื่นในโลก • ค่าใช้จ่ายถูกกว่าการเรียนที่ญี่ปุ่นมาก • ผู้ผ่านหลักสูตรจะได้ใบอนุญาตซึ่งสามารถใช้ดำน้ำได้ทั่วโลก
ทัศนศึกษา “บ้านไดโนเสาร์” ที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น	• ไดโนเสาร์ไทยมีอายุเก่าแก่กว่าไดโนเสาร์ที่พบที่อื่นในโลก • เปรียบเทียบพันธุ์ไดโนเสาร์ที่พบต่างๆ ในโลกกับในไทย • ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของไดโนเสาร์ จากร่องรอยที่เหลืออยู่

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

บทที่ 17 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ของนักท่องเที่ยวผู้ไม่ กับศักยภาพในการเปลี่ยนกระบวนการท่องเที่ยวไทย

ในบทนี้ คณะผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์พฤติกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวผู้ไม่
ต่างๆ ที่มีศักยภาพในการเติบโตที่ถ่วงมาแล้วในภาคที่ 4 และ รูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่
เสนอขึ้นในภาคที่ 5 มาวิเคราะห์ร่วมกันว่า ควรใช้การท่องเที่ยวรูปแบบใดในการรองรับนักท่องเที่ยวผู้ไม่
ต่างๆ หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจ
พิเศษ และ ศักยภาพของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนในการท่อง
เที่ยวไทย ให้มีความยั่งยืนในทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรม

17.1 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ กับโอกาสในการรองรับนักท่องเที่ยวผู้ไม่ในอนาคค

ตารางที่ 17.1 สรุปผลการใช้รูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ทั้ง 5 รูปแบบที่เสนอในราย
งานฉบับนี้ในการรองรับนักท่องเที่ยวผู้ไม่ที่กำลังเติบโตกลุ่มต่างๆ ทั้ง 4 กลุ่ม โดยรูปแบบการท่องเที่ยวที่ใช้
อักษรตัวเข้ม คือ รูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าจะมีศักยภาพในทางการตลาดสูงกว่ารูปแบบอื่นๆ

จากตารางจะเห็นได้ว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุมีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยว
เชิงสุขภาพพลานามัย และ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ในขณะที่กลุ่มนักเรียนสนใจการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศน์ การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา และ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และ กลุ่มสาวออฟฟิศสนใจการท่องเที่ยว
เชิงสุขภาพพลานามัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมความงาม เป็นต้น

ในด้านการเตรียมการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในรอบหนึ่งปีนั้น ผู้ประกอบการและฝ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยว
ข้องกับการท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีการเตรียมการที่พร้อม โดยต้องเข้าใจถึงช่วงเวลาท่องเที่ยวในรอบปีของนักท่อง
เที่ยวแต่ละกลุ่ม ตารางที่ 17.2 สรุปช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวผู้ไม่กลุ่มต่างๆ เดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศ
มากที่สุด

17.2 การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ

การจัดการการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักต้องอาศัยความเชี่ยวชาญ
เฉพาะด้านมากกว่าการจัดการท่องเที่ยวแบบมหาชนโดยทั่วไป ในหลายกรณี การจัดการท่องเที่ยวแบบมีความ
สนใจพิเศษจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วม (partnership) ของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ธุรกิจเอกชน
หรือ ชุมชน

แนวทางในการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ นั้นเป็นไปได้ในหลายรูปแบบ โดยแต่ละรูปแบบย่อมตอบ
สนองต่อเงื่อนไขที่แตกต่างกันในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เราจึงอาจกล่าวได้ว่าไม่มีสูตรสำเร็จในการจัดการที่มี

ประสิทธิภาพ หรือ ไปถึงสู่ความสำเร็จในทุกกรณี ในที่นี้ คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์แนวทางในการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในการจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ 4 แนวทาง ซึ่งอาจใช้ในการสร้างส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในประเทศไทย

1) แนวทาง “ชุมชน-รัฐ”

การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวระหว่าง ชุมชน และ รัฐ เป็นไปได้หลายรูปแบบ รูปแบบหนึ่งที่พบมากคือ การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน โดยมีรัฐให้การสนับสนุน ตัวอย่างในแนวทางนี้ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ ธุรกิจที่พักขนาดเล็กของประชาชนในชุมชนท่องเที่ยวขนาดเล็กในยุโรป ที่มีบริการที่พักพร้อมอาหารเช้า (bed & breakfast) คลอจองบริการจำหน่ายสินค้าานาชนิด (one-stop shopping) สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวอิสระ (FIT) ซึ่งมักเป็นนักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่สนใจสัมผัสวิถีชีวิตท้องถิ่น

ในเมืองท่องเที่ยวขนาดเล็กจำนวนมากในยุโรปนั้น ผู้สูงอายุ คนโสด หรือ ประชาชนกลุ่มอื่นๆ ในท้องถิ่นซึ่งอาจมีรายได้หลักจากการประกอบอาชีพนอกอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้เปิดบ้านของตนให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กๆ สามารถร่วมพำนักได้ โดยมีการบริการอาหารเช้า และ บริการข้อมูลด้านแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รัฐมีบทบาทในการสนับสนุนกิจการที่พักของประชาชนนี้ด้วยการจัดทำฐานข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก ซึ่งรวบรวมรายชื่อและรายละเอียดของบริการต่างๆ อาทิ ครอบคลุมเข้าบ้าน ลักษณะนิสัย รสนิยม และ งานอดิเรกต่างๆ เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ รัฐยังอาจช่วยวางมาตรฐานของบริการที่พักและการประกอบการเพื่อป้องกันการเกิดปัญหาอีกด้วย

ข้อดีของการสร้างส่วนร่วมระหว่างรัฐและชุมชนโดยไม่มีเอกชนเข้าร่วมตามตัวอย่างนี้คือ การกระจายผลตอบแทนเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมต่อชุมชน เพราะเป็นการประกอบการของชุมชนโดยตรง

2) แนวทาง “เอกชน-ชุมชน”

โดยทั่วไป ธุรกิจเอกชนมักว่าจ้างแรงงานในชุมชนท่องเที่ยวอยู่แล้วซึ่งเป็นการสร้างส่วนร่วมระหว่างธุรกิจเอกชนและชุมชนในรูปแบบหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวระหว่างธุรกิจเอกชน และ ชุมชนสามารถพัฒนาไปได้มากกว่านั้น เช่น ผู้ประกอบการเอกชนจากภายในหรือภายนอกท้องถิ่นอาจริเริ่มชักชวนชาวบ้านและฝ่ายอื่นๆ ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ตัวอย่างที่น่าสนใจตามแนวทางการมีส่วนร่วมนี้ คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวเพชรบุรี ที่มีโรงแรมริเจนท์ อะคาและกลุ่มชาวบ้านท้องถิ่นร่วมกันจัดการ และ การพัฒนาการท่องเที่ยวในบริเวณโรงแรมมารินา คอทเทจในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งโรงแรมดังกล่าวร่วมกับชาวบ้านในท้องถิ่น เป็นคีน ในกรณีของ ริเจนท์ อะคานัน ผู้ประกอบการจากภายนอกพื้นที่ โดยความสนับสนุนของนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนมีแนวความคิดที่จะพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับ ชุมชน และ สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น โดยถือว่าโรงแรมเป็นส่วนหนึ่งของ

ชุมชน ผู้ประกอบการได้ชักชวนชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่างๆ เช่น การสนับสนุนเกษตรกรรมทางเลือก (alternative agriculture) ของชุมชนโดยจัดหาสถานที่จำหน่ายผักและผลไม้ปลอดสารพิษ การอนุญาตให้ชาวบ้านใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และ ชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น¹

จุดเด่นของการมีส่วนร่วมในแนวทางนี้ คือ การพยายามประสานประโยชน์ที่เหมาะสมของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ ผู้ประกอบการได้ผลตอบแทนในการประกอบการที่สามารถสร้างจุดเด่นให้แตกต่างจากผู้ประกอบการอื่น ในขณะที่ชุมชนซึ่งมีบทบาทในการช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว ก็ได้ส่วนแบ่งในผลตอบแทนด้วยนั้น

3) แนวทาง “เอกชน-รัฐ”

แนวทาง “เอกชน-รัฐ” นี้มักเกิดขึ้นในระดับประเทศหรือระดับเมือง โดย รัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นร่วมมือกับผู้ประกอบการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในแนวทางนี้ คือ ฮาวาย นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา รัฐบาลท้องถิ่นฮาวายได้ประสานงานกับภาคเอกชนเพื่อพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในฮาวาย โดยมุ่งหวังให้เกิดการยกระดับความรู้และความเป็นอยู่ของแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ตลอดจน การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ในกรณีของฮาวายนี้ รัฐบาลจะมีบทบาทหลัก 2 ประการ บทบาทแรก คือ การวางแผนเตรียมการสร้างโครงสร้างพื้นฐานในระยะยาวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่จะขยายตัวขึ้น เช่น การถมที่บริเวณที่มีน้ำขังในบริเวณหาดวายุทีกิเพื่อกำจัดยุง เตรียมการวางระบบท่อส่งน้ำและระบบระบายน้ำ เป็นต้น บทบาทที่สองคือการให้บริการข้อมูล และการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยว ส่วนภาคเอกชนก็มีบทบาทที่สอดคล้องกัน คือ พัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรม และ ให้บริการต่างๆ โดยใช้โครงสร้างพื้นฐานที่รัฐบาลสร้างไว้

4) แนวทาง “รัฐ-ชุมชน-เอกชน”

ตัวอย่างที่น่าสนใจในการสร้างส่วนร่วมในการท่องเที่ยวตามแนวทาง “รัฐ-ชุมชน-เอกชน” นี้คือ หมู่บ้านโนชะวะ ในจังหวัดนากาโน ประเทศญี่ปุ่น โนชะวะเป็นแหล่งท่องเที่ยวฤดูหนาวที่เป็นที่รู้จักดีในญี่ปุ่น โดยนักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการเล่นสกี และอาบน้ำพุร้อน หมู่บ้านแห่งนี้มีประชากรเพียงประมาณ 5,000 คน แต่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวในแต่ละปีได้ถึง 1,200,000 คน และ ได้รับการลงคะแนนจากเสียงจากนักท่องเที่ยวว่าเป็นแหล่งเล่นสกีที่มีบริการดีที่สุดในญี่ปุ่นหลายปีติดต่อกัน

¹ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, “รายงานฉบับสมบูรณ์ การวิจัยโครงการพัฒนาแม่บทพัฒนาพื้นที่ ‘ริเจนท์ อะอี’ ด้านสังคม เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม”, 2536

² คู่มือเอเชียเพิ่มเติมใน Yoshitaka Mizoo, “Kankou Jigyō to Keiei” (ธุรกิจท่องเที่ยวและการบริหารการท่องเที่ยว), Toyookaizai, 1994 3rd printing

ความสำเร็จของโนชะวะเริ่มขึ้นจากวิสัยทัศน์ของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นซึ่งเล็งเห็นข้อเสียจากการปล่อยให้เอกชนภายนอกเข้ามาลงทุนทั้งหมดจากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอื่นๆ จึงได้ริเริ่มชักชวนสมาชิกและชาวบ้านในท้องถิ่นในการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยตนเอง โดยหน่วยราชการคอยให้การสนับสนุนในกรณีของโนชะวะนี้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนและการกำหนดแนวทางในการรองรับนักท่องเที่ยวด้วยตัวเอง อาทิ การไม่อนุญาตให้มีการสร้างที่พักขนาดใหญ่ และ ไม่รับนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่เพราะต้องการรักษามาตรฐานการบริการ ตลอดจนการไม่ยอมให้มีการสร้างถนนขนาดใหญ่และที่จอดรถโดยสารที่อาจจะทำลายทัศนียภาพของท้องถิ่นได้ หลังจากนั้น จึงเปิดให้ธุรกิจเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวตามแนวทางที่กำหนดไว้ เช่น บริการรถโดยสาร และ บริการอื่นๆ ที่ชุมชนไม่มีความสามารถในการประกอบกำ

ข้อดีที่เห็นได้ชัดจากการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้คือ ชุมชนมีโอกาสกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยวเอง ทำให้เกิดการกระจายผลตอบแทนที่เป็นธรรม และ เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ ในขณะที่รัฐ และ ธุรกิจเอกชนให้การสนับสนุนบริการที่ชุมชนไม่สามารถให้บริการเองได้

แนวทางในการมีส่วนร่วมของ รัฐ เอกชน และ ชุมชน อาจมีได้หลายรูปแบบดังตัวอย่างที่กล่าวข้างต้น การจำแนกแนวทางในการสร้างส่วนร่วมดังกล่าวออกเป็นสี่รูปแบบนี้ เป็นเพียงการจำแนกเพียงหยาบๆ เนื่องจากในแนวทางหนึ่งๆ เช่น แนวทาง “เอกชน-ชุมชน” นั้น เอกชน และ ชุมชน อาจมีบทบาทที่แตกต่างกันในแต่ละกรณีได้ ภาพที่ 17.1 แสดงแนวทางในการมีส่วนร่วมของทั้ง 3 ฝ่ายที่เกี่ยวข้องนี้ให้เด่นชัดขึ้น

อนึ่ง ในการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐ เอกชน และ ชุมชนนั้น การริเริ่มในการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้นอาจมาจากฝ่ายใดก็ได้ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญในการพัฒนาไปสู่การจัดการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนนั้นก็คือ การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ของแต่ละฝ่ายนั่นเอง ชุมชนควรมีโอกาสในกำหนดว่า ต้องการพัฒนาท้องถิ่นของตนเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ ถ้าต้องการ ต้องการให้แหล่งท่องเที่ยวไปในลักษณะใด และ ควรมีแนวทางในการปฏิบัติอย่างไร การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้เองที่เปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญที่จะเปิดไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

17.3 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ ของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น กับ ศักยภาพในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวไทย

ส่วนนี้จะเป็นการวิเคราะห์ศักยภาพในการช่วยยกระดับการท่องเที่ยวไทย ของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น เราอาจจะวิเคราะห์โอกาสดังกล่าวโดยย้อนกลับ ไปมองปัญหาการท่องเที่ยว

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Yoshitaka Mizoo, "Kankou Jigyuu to Keiei" (ธุรกิจท่องเที่ยวและการบริหารการท่องเที่ยว), Toyoukeizai, 1994 3rd printing

เกี่ยวกับขาดความยั่งยืนที่ได้ถูกเสนอไว้ในบทที่ 1 ของรายงานการวิจัย แล้วพิจารณาถึงเหตุปัจจัยหรือลักษณะของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่สนับสนุนศักยภาพดังกล่าว ความไม่ยั่งยืน 4 ประการของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ

1) ความไม่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ: ปัญหาการรั่วไหลของรายได้จากการพึ่งพาการนำเข้าเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 ว่า การรองรับการท่องเที่ยวแบบมหาชนนั้น ทำให้มีการนำสินค้าและบริการมาก ทำให้มีการรั่วไหลของรายได้ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีศักยภาพในการช่วยลดการรั่วไหลนี้ ด้วยเหตุผลสองประการคือ

ประการแรก นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาแบบมีความสนใจพิเศษนี้ มีแนวโน้มที่จะสนใจในสินค้าและบริการของท้องถิ่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เช่น สนใจรับประทานอาหารเหมือนคนในท้องถิ่นมากกว่ารับประทานอาหารในโรงแรม⁴ การรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้จึงน่าจะช่วยลดการนำเข้าและการรั่วไหลของรายได้จากการท่องเที่ยวได้มากกว่าการรองรับนักท่องเที่ยวแบบมหาชน

ประการที่สอง นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีแนวโน้มที่จะเดินทางมาด้วยตนเอง และ ใช้บริการในท้องถิ่น เช่น ทัวร์ท้องถิ่นมากกว่านักท่องเที่ยวแบบมหาชน ซึ่งมักเดินทางมาโดยแพคเกจทัวร์ ผลการวิจัยที่ผ่านมาทำให้ทราบว่า การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอิสระ (FIT) นี้ มีการรั่วไหลของรายได้ค่อนข้างนอกประเทศเจ้าบ้านน้อยกว่า การท่องเที่ยวโดยแพคเกจทัวร์ซึ่งมีการรั่วไหลของรายได้ส่วนใหญ่ก่อนออกเดินทางแล้ว⁵

2) ความไม่ยั่งยืนทางสังคม: ปัญหาการกระจายผลตอบแทนอย่างไม่เป็นธรรม

ดังที่กล่าวมาในหัวข้อที่แล้วว่า การจัดการการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักต้องอาศัยการมีส่วนร่วม (partnership) ของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นมากกว่าการท่องเที่ยวแบบมหาชน ดังจะเห็นได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หรือ การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัยนักยุทธศาสตร์ท้องถิ่น เพราะเป็นผู้ที่เข้าใจในระบบนิเวศน์ หรือ วัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นเป้าหมายที่นักท่องเที่ยวสนใจมากที่สุด ลักษณะดังกล่าวเมื่อผนวกกับการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม จะทำให้การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มีศักยภาพที่จะกระจายรายได้มากกว่าการท่องเที่ยวแบบมหาชน

⁴ Poon A., "Tourism, Technology and Competitive Strategies", Wallingford: CABI, 1993 (อ้างอิงจาก Burns P. and Holden A., "Tourism: A New Perspective", Prentice Hall, 1995)

⁵ วุฒิชัย อินทปัญญและคณะ, "การกระจายรายได้และการไหลออกของรายได้จากการท่องเที่ยวในธุรกิจโรงแรมและธุรกิจนำเที่ยว", ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2532

นอกจากนี้ หากมีการคิดค้นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เหมาะสมแล้ว การท่องเที่ยวดังกล่าวยังสามารถช่วยกระจายรายได้ได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เช่น การเรียนทำอาหารหรือขนมไทย หรือ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพลานามัย เช่น การนวดแผนโบราณ ซึ่งธุรกิจรายย่อย หรือ ประชาชนโดยทั่วไปสามารถประกอบการได้เนื่องจากไม่ต้องใช้ต้นทุนสูง

ในประเด็น การท่องเที่ยวแข่งชิงทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคม การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษก็ยังมีศักยภาพในการลดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวแบบมหาชน ทั้งนี้เนื่องจากการจำกัดขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) เป็นหลักเบื้องต้นของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษแทบทุกรูปแบบ ในขณะที่การท่องเที่ยวแบบมหาชนมักไม่ให้ความสนใจต่อเรื่องดังกล่าว

3) ความไม่ยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม: การเสื่อมโทรมของทรัพยากรท่องเที่ยว

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 11 ว่า ในขณะที่นักท่องเที่ยวแบบมหาชนมักเสาะแสวงหาความสนุกสนาน นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมักต้องการสัมผัสธรรมชาติความเข้าใจที่ลึกซึ้งกว่า นักท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจึงเป็นผู้บริโภคที่ให้ความสนใจต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักท่องเที่ยวแบบมหาชน ซึ่งจะมีผลกดดันให้ผู้ประกอบการต้องเอาใจใส่ในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติให้ดีขึ้นด้วย นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเอง ก็มีนิสัยรักธรรมชาติเป็นพื้นฐาน และมีระเบียบวินัยพร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อกำหนดในการรักษาธรรมชาติของท้องถิ่น ตลอดจน มีความอดทนที่จะรอคอยสูง ในกรณีที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกินขีดความสามารถในการรองรับ

นอกจากนี้ หากมีการคิดค้นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษที่เหมาะสมแล้ว การท่องเที่ยวดังกล่าวยังสามารถช่วยทำให้สิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการปลูกป่าโกงกาง หรือ ไม้ยืนต้นต่างๆ

4) ความไม่ยั่งยืนทางวัฒนธรรม: นำมาซึ่งการลอกเลียนวัฒนธรรมบริโภคและความขัดแย้ง

การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นมีศักยภาพ ในการลดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และ การลอกเลียนวัฒนธรรมบริโภคของนักท่องเที่ยวด้วยเหตุผลหลายประการ

ประการแรก นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่เดินทางมากับการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ มักจะมาท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยมีความสนใจในวัฒนธรรมของเราเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เราจึงมีโอกาสนำเสนอในการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยวเหล่านั้นบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกันผ่านการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมซึ่งจะช่วยให้เราสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมไทยออกไปสู่โลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่สำคัญที่สุดก็คือ การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษจะเป็น “อาวุธทางวัฒนธรรม” ของไทยที่

จะช่วยสร้างความภูมิใจให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมนั้นๆ และช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ และ พัฒนาผลงานวัฒนธรรมให้มีคุณภาพสูงขึ้น

ประการที่สอง กลุ่มนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่จะเติบโตเป็นอย่างสูงในอนาคต คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ กลุ่มนักท่องเที่ยวครอบครัว กลุ่มนักเรียนนักศึกษา และกลุ่มสาวออฟฟิศ จะช่วยให้โครงสร้างของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นในประเทศไทยมีความสมดุลขึ้นจากที่มีนักท่องเที่ยวชายโสดมากกว่าระดับเฉลี่ยในปัจจุบัน สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่สมดุลขึ้น และ กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ จะช่วยปรับปรุงภาพพจน์ของประเทศไทยที่มีปัญหาเชิงบริการ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่มาท่องเที่ยวประเทศไทยยังอาจช่วยป้องกันการซื้อบริการทางเพศโดยนักท่องเที่ยวชาติเดียวกันให้ทำได้ยากขึ้นด้วย

ประการที่สาม การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษสามารถใช้รองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาในลักษณะแลกเปลี่ยน หรือ อาสาสมัครในด้านต่างๆ เช่น ด้านเกษตร สังคม หรือ กลุ่มแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งมีแนวโน้มในการขยายตัวจนกระทั่งการปรับตัวสู่สากล (internationalization) ของสังคมญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากการที่กระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่นอนุญาตให้นักศึกษามหาวิทยาลัยที่ต้องการอาสาสมัครสามารถลาพักการศึกษาได้เป็นเวลา 1 ปี เป็นต้น ในปัจจุบัน ยังไม่มีการพัฒนากิจกรรมเพื่อรองรับผู้มาเยือนกลุ่มใหม่เหล่านี้นัก กิจกรรมในการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษมีศักยภาพในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนในลักษณะดังกล่าวได้ดีกว่าการท่องเที่ยวแบบมหาชน เนื่องจาก มีรูปแบบที่ใกล้ชิดกันมากกว่า

ตารางที่ 17.3 สรุปศักยภาพของการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวไทยให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ผู้อ่านที่สนใจอาจเปรียบเทียบกับตารางดังกล่าวกับตารางที่ 1.2 ในบทที่ 1

ตารางที่ 17.1 การท่องเที่ยวแบบความสนใจพิเศษเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ

	กลุ่มผู้สูงอายุ	กลุ่มครอบครัว	กลุ่มนักเรียน	กลุ่มสาวออฟฟิศ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์	ปลูกป่าโกงกาง เก็บผลไม้ ชมดอกไม้ ชมทุ่งนา	เก็บผลไม้ ชมทุ่งนา	เที่ยวป่าฝนเขตร้อน ปลูกป่าโกงกาง ชมทุ่งนา ชมนก ชมสัตว์ป่า	ชมดอกไม้ ชมนก
การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา	เรียนทำอาหารไทย เรียนแกะสลักผลไม้	เรียนปั้นตุ๊กตาชาวบ้าน	เรียนภาษาไทย แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม กับนักเรียนไทย	เรียนทำอาหารไทย เรียนร้อยพวงมาลัย
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและนันทนาการ	ทัวร์สมุนไพร อาหารไร้พิษ นวดแผนโบราณ นั่งสมาธิ แปดอง วิ่งมาราธอน	กีฬาพื้นบ้านไทย จัดกรรยาน ชมมวยไทย มหกรรมว่าวโลก	กีฬาพื้นบ้านไทย ชมมวยไทย จัดกรรยาน	ทัวร์สมุนไพร นวดแผนโบราณ เสริมความงาม
การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม	ทัวร์เส้นทางประวัติศาสตร์ไทย-ญี่ปุ่น ชมหัตถกรรมพื้นบ้าน เพชรบุรี ชมนาฏศิลป์ไทย ทัวร์รวมเกียร์ดี ชมการละเล่นไทย	ทัวร์เส้นทางประวัติศาสตร์ไทย-ญี่ปุ่น ชมหัตถกรรมพื้นบ้าน เพชรบุรี ชมการละเล่นไทย ชมนาฏศิลป์ไทย	ทัวร์เส้นทางประวัติศาสตร์ไทย-ญี่ปุ่น ชมหัตถกรรมพื้นบ้าน เพชรบุรี ทัวร์รวมเกียร์ดี ชมนาฏศิลป์ไทย	ชมนาฏศิลป์ไทย
การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิต	เยี่ยมชมบ้านชาวบ้านภาคกลาง ทัวร์ผลไม้และ วิถีวัฒนธรรมไทย ชมการทำนาข้าวและ ความเป็นอยู่ชาวนาไทย	ทัวร์ผลไม้และ วิถีวัฒนธรรมไทย ชมการทำนาข้าวและ ความเป็นอยู่ชาวนาไทย	เยี่ยมชมบ้านชาวบ้านภาคกลาง ชมการทำนาข้าวและ ความเป็นอยู่ชาวนาไทย เยี่ยมชมชาวไทยภูเขา	ทัวร์ผลไม้และ วิถีวัฒนธรรมไทย

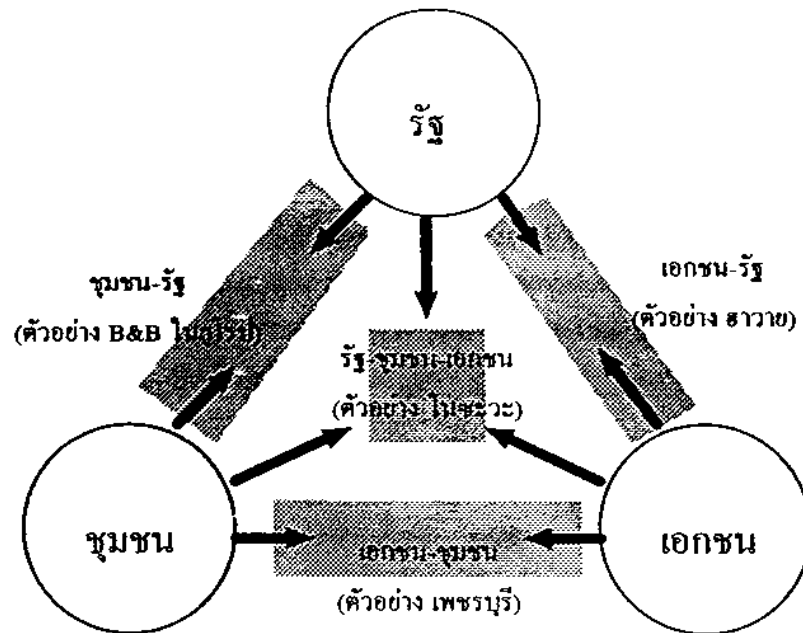
ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ตารางที่ 17.2 ช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกลุ่มต่างๆ เดินทางไปท่องเที่ยวต่างประเทศมากที่สุด

นักท่องเที่ยว	ระยะเวลาเดินทาง
กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ	ตลอดทั้งปี แต่เดินทางมากช่วงหลบร้อน (มิย.-สค.) หรือ หลบหนาว (พย.-กพ.)
กลุ่มนักท่องเที่ยวครอบครัว	ช่วงฤดูปิดภาคเรียน (สค.)
กลุ่มนักเรียนที่ไปทัศนศึกษา	คค.-ธค.
กลุ่มสาวออฟฟิศ	ช่วงวันหยุดต่อเนื่องเช่นสัปดาห์ทอง (ต้น พค.) หรือ เทศกาลโอบัง (กลาง สค.)

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ภาพที่ 17.1 แนวทางความร่วมมือระหว่างภาคต่างๆ ในสังคมในการจัดการท่องเที่ยว

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ตารางที่ 17.3 การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษกับศักยภาพในการเปลี่ยนกระบวนทัศน์การท่องเที่ยวไทย

มิติในการวิเคราะห์	การท่องเที่ยวตามกระบวนทัศน์เดิม		การท่องเที่ยวตามกระบวนทัศน์ใหม่	
	สภาพการณ์	เหตุปัจจัย	สภาพการณ์	เหตุปัจจัย
เศรษฐกิจ	นารายได้เข้าประเทศอย่างทิ้งห่าง	จำเป็นต้องนำเข้าสินค้าและบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	นารายได้เข้าประเทศอย่างมีคุณภาพ	นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะสนใจสัมผัสหรือบริโภคสินค้าท้องถิ่น
สังคม	กระจายรายได้ไม่เป็นธรรม	ผู้ประกอบการ	กระจายรายได้อย่างเป็นธรรมมากขึ้น	การจัดการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย เช่น ต้องใช้บริการของมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
	ธุรกิจการท่องเที่ยวแข่งขันชิงทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคม	ขาดการกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากร และการวางแผนรองรับการขยายตัว	ใช้ทรัพยากรอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม	มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับ ทำให้ควบคุมการขยายตัวเกินขอบเขต
สิ่งแวดล้อม	ใช้ธรรมชาติแบบสิ้นเปลือง	นักท่องเที่ยวมักใช้ธรรมชาติอย่างผิวเผินเพื่อสนองความต้องการอันของตน	ใช้ธรรมชาติในขอบเขตที่สามารถรองรับได้	นักท่องเที่ยวมักต้องการที่จะเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ซึ่ง ส่วนร่วมของชุมชนยังช่วยทำให้สามารถดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมได้
วัฒนธรรม	รับวัฒนธรรมบริโภคฝ่ายเดียว	ประชาชนในท้องถิ่นเลียนแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และ นักท่องเที่ยวมักถือว่าตนเองเหนือกว่าคนในท้องถิ่น	แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมอย่างเคารพกัน	นักท่องเที่ยวมีความสนใจพิเศษในวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่แล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนกันวัฒนธรรมอย่างเท่าเทียม

ที่มา) สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น

ภาคที่ 6 บทส่งท้าย

บทที่ 18 องค์ความรู้เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การวิจัยเรื่อง “นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกับโอกาสในการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวไทย” นี้เริ่มต้นขึ้นจากความเชื่อของคณะผู้วิจัยที่ว่า การท่องเที่ยวของไทยในปัจจุบันแฝงไว้ด้วยลักษณะแห่งความไม่ยั่งยืนในด้านต่างๆ อันได้แก่ ความไม่ยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการพึ่งพาการนำเข้าสินค้าและบริการเพื่อจัดการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เกิดการรั่วไหล ความไม่ยั่งยืนทางด้านสังคมอันเนื่องมาจากการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นธรรมและการช่วงชิงทรัพยากรจากภาคอื่นๆ ในสังคม ความไม่ยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการทำลายสิ่งแวดล้อม และ ความไม่ยั่งยืนทางด้านวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมบริโภคของนักท่องเที่ยวและผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทย

เมื่อพิจารณาต่อไปก็จะพบว่า สาเหตุของความไม่ยั่งยืนดังกล่าวก็คือ “กระบวนทัศน์เก่า” ที่เป็นรากฐานในการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การทำให้การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเกิดขึ้นจำต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนไปสู่ “กระบวนทัศน์ใหม่” ซึ่งมีรากฐานอยู่บนองค์ความรู้ใหม่ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม โดยจะต้องรวมถึง ความรู้ความเข้าใจต่อ นักท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยว การจัดการในการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการ บทบาทของชุมชน และการหนุนเสริมของรัฐ การมีส่วนร่วมของทั้งสามฝ่าย ตลอดจน การผนวกมิติทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าในการจัดการการท่องเที่ยว องค์ความรู้ที่จะช่วยปรับเปลี่ยนการท่องเที่ยวไทยไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ซึ่งมีความยั่งยืนมากขึ้นดังกล่าวข้างต้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 อาณาบริเวณหลัก ดังแสดงในภาพที่ 18.1 คือ

1) องค์ความรู้เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและสินค้าท่องเที่ยว

องค์ความรู้เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวนั้นมีอาณาบริเวณรวมถึง ภูมิหลังในด้านต่างๆ ของนักท่องเที่ยว เช่น ภูมิหลังทางสังคม ภูมิหลังทางครอบครัว ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ ภูมิหลังทางจิตวิทยา ตลอดจน พฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เช่น รสนิยมในการบริโภค ความสนใจ และ ความคาดหวังจากการท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนองค์ความรู้เกี่ยวกับสินค้าท่องเที่ยวนั้นรวมถึง ความรู้เรื่องการพัฒนาและการนำเสนอสินค้าท่องเที่ยว ลักษณะเฉพาะของสินค้าท่องเที่ยวแต่ละชนิด ทรัพยากรที่ต้องใช้ในการพัฒนาสินค้าท่องเที่ยว เป็นต้น

2) องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในการประกอบการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนในด้านต่างๆ องค์ความรู้ในส่วนนี้ประกอบไปด้วยความรู้ความเข้าใจต่อ ความพร้อมและข้อจำกัดของภาคต่างๆ ในสังคมคือ รัฐ ธุรกิจเอกชน และ ชุมชน บทบาทที่ควรจะเป็นของภาคเหล่านี้แต่ละภาค และ แนวทางในการสร้างส่วนร่วม (partnership) ของ ภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และ ชุมชน

3) องค์ความรู้เกี่ยวกับมิติทางสิ่งแวดล้อมและมิติทางวัฒนธรรม

องค์ความรู้นี้ครอบคลุมถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ทั้งในแง่บวกและลบ ตลอดจน กลไกในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และ ด้านวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาจะพบว่า ในปัจจุบัน องค์ความรู้ว่าด้วยการท่องเที่ยวทั้งสามส่วนของประเทศไทย ยังคงไม่สมบูรณ์ ตัดขาดแยกจากกัน ซึ่งไม่เพียงพอต่อการปรับเปลี่ยนไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ กล่าวคือ

- เรามององค์ความรู้ในส่วนที่หนึ่งซึ่งเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว และ สินค้าท่องเที่ยวอยู่ข้างจากการวิจัยที่ผ่านมา โดยเฉพาะการวิจัยเชิงการตลาด แต่งานวิจัยเหล่านี้ยังขาดความลึกซึ้ง ตามตลาด และ ไม่ทันการณ์อย่างน้อยก็ในกรณีของงานวิจัยที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น องค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างไม่สมบูรณ์ในด้านนี้ไม่เพียงแต่ทำให้เราไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวได้อย่างลึกซึ้งพอที่จะรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมเท่านั้น มันยังทำให้เราเสียโอกาสในการใช้พฤติกรรมในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวหนุ่มสาวให้ก่อเกิดให้เกิดการท่องเที่ยวของเรามีลักษณะที่ยั่งยืนมากขึ้นอีกด้วย
- เราขมึงองค์ความรู้ในส่วนที่สองซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวน้อยลงไปอีก เนื่องจากยังไม่เคยมีการสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และ การมีส่วนร่วมระหว่าง รัฐ เอกชน และ ชุมชน ในแง่นี้ องค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวจึงนับว่ายังล้าหลังองค์ความรู้ในด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาประชาธิปไตย¹ หรือ การรักษาป่า² ซึ่งมีการศึกษาอยู่บ้างแล้ว
- นอกจากนี้ เมื่อนมองในส่วนที่สามซึ่งเกี่ยวข้องกับมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแล้วจะพบว่า เราขมึงแทบไม่มีองค์ความรู้ในส่วนนี้เลย จากการวิจัยของนักวิชาการ และ องค์การพัฒนาเอกชนที่ผ่านมา แม้เราจะทราบว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมากก็ตาม เราก็ยังไม่ทราบถึงวิธีการที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ จนสามารถกำหนดแนวทางปฏิบัติ (guideline) ที่ชัดเจนออกมาได้ ยิ่งไปกว่านั้น เรายังไม่ทราบถึงการพัฒนากลไกทางเศรษฐกิจ การเมือง และ สังคมเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้อย่างเป็นระบบมากนัก แม้ว่า จะเริ่มมีความพยายามแก้ไขปัญหาเหล่านี้จากมุมมองต่างๆ บ้างแล้ว³

¹ คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย, "รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอในการปฏิรูปการเมืองไทย", สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538

² เช่น โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ กลุ่มเอกชนกรร, "ป่าชุมชน วิธีการแก้ปัญหาป่าไม้เสื่อมโทรม", โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2531 หรือ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, "วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน", 2538 เป็นต้น

³ เช่น การใช้วิถีทางเศรษฐศาสตร์ในการคำนวณมูลค่าและต้นทุนในการรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ดู มูณนิธิตถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, "การประเมินมูลค่าเศรษฐกิจและมาตรการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าธรรมชาติ, กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่" 2538

หากเปรียบเทียบองค์ความรู้เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศนไปสู่กระบวนการทัศนใหม่ที่มีความยั่งยืนนั้นเป็นมหาสมุทรอันไพศาลแล้ว องค์ความรู้ในรายงานการวิจัยนี้ก็คงไม่ต่างจากหยดน้ำเล็กๆ เพียงหยดเดียว กล่าวคือ แม้ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะได้พยายามสร้างองค์ความรู้ในส่วนที่หนึ่ง ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนใหญ่ในรายงานฉบับนี้ โดยใช้กรณีศึกษาของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่น (แสดงด้วยพื้นที่แรเงาด้วยสีเข้มในภาพที่ 18.1) พยายามทดลองเสนอวิธีการในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ในส่วนที่สอง ด้วยการหาความเป็นไปได้ของแนวทางการจัดการโดยใช้การมีส่วนร่วมของภาคต่างๆ ในสังคม ในบทที่ 17 (แสดงด้วยพื้นที่แรเงาด้วยสีอ่อนในภาพที่ 18.1) บ้างก็ตาม เนื้อหาที่ครอบคลุมอยู่ในรายงานฉบับนี้ก็ยังเป็นเพียงส่วนเล็กๆ ในองค์ความรู้ทั้งหมด โดยไม่มีเนื้อหาส่วนใดเกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในส่วนที่สามเลย จากมุมมองนี้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า เราจำเป็นต้องวิจัยอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบในประเด็นที่สำคัญอย่างน้อย 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

1) การสร้างส่วนร่วมระหว่างรัฐ เอกชน และ ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ในบทที่ 17 คณะผู้วิจัยได้ลองหารูปแบบความเป็นไปได้ในการสร้างส่วนร่วม (partnership) ระหว่างรัฐ เอกชน และ ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาในประเทศต่างๆ และพบว่า รูปแบบในการสร้างส่วนร่วมดังกล่าวมีอย่างน้อย 4 รูปแบบ คือ เอกชน-รัฐ ชุมชน-รัฐ เอกชน-ชุมชน และ รัฐ-ชุมชน-เอกชน แต่การศึกษาดังกล่าวยังไม่ได้ทำให้เราเข้าใจถึงสภาวะวิสัยที่ทำให้เกิดความร่วมมือดังกล่าว แบบแผน (pattern) ของบทบาทของแต่ละฝ่าย การแบกรับค่าใช้จ่ายและผลกำไรจากการจัดการท่องเที่ยว และ เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการจัดการท่องเที่ยว เป็นต้น การวิจัยในอนาคตควรศึกษาถึงประเด็นเหล่านี้

2) การผนวกมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าในการจัดการท่องเที่ยว

องค์ประกอบหนึ่งของกระบวนการทัศนใหม่ในการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากกระบวนการทัศนเก่าอย่างเด่นชัดที่สุดคือ การผนวกมิติทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด วิธีหนึ่งที่สามารถผนวกมิติดังกล่าวทั้งสองเข้าในการจัดการการท่องเที่ยว คือ การใช้วิธีการทางเศรษฐศาสตร์ ในการประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ ต้นทุนในการประกอบการท่องเที่ยว ในปัจจุบัน การคำนวณมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมเป็นที่เข้าใจดีพอสมควรไม่ว่าจะเป็นการคำนวณมูลค่าของสิ่งแวดล้อมต่อการผลิต (productivity) ผลต่อสุขภาพพลานามัย (health) การให้ความสุข (amenity) หรือ แม้แต่มูลค่าของการมีอยู่ (existence values) ของสิ่งแวดล้อมนั้น^{*} อย่างไรก็ตาม การคำนวณในลักษณะเดียวกันของทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น เป็นเรื่องที่ซับซ้อนกว่า และ ยังไม่มีเอกสารที่กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวอย่างเป็นระบบเลย

ผู้อ่านพึงสังเกตว่า วิธีการทางเศรษฐศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นเพียงวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดความตระหนักถึงมูลค่าทางเศรษฐกิจ และ ต้นทุนในการรักษาสิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรม มูลค่าของวิธีการดัง

^{*} ตัวอย่างของระเบียบวิธีในการวิจัยในแนวทางนี้ ดู OECD "The Economic Appraisal of Environmental Projects and Policies: A Practical Guide". OECD, 1995

กล่าวมาได้ยู่ที่การให้ตัวเลขที่ตายตัวออกมา หากแต่อยู่ที่การช่วยให้สมมติฐานต่างๆ ที่ใช้ในการโต้แย้งกัน
ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัดมากขึ้น และ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เกิดการจักระรพวิทยากรแก่ฝ่ายต่างๆ อย่างเป็น
ธรรมมากขึ้นเท่านั้น

ภาพที่ 18.1 องค์ความรู้เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

